1970 / LIEPA - JULY / NR. 7 (21)

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

LIETUVOS SIENOS

TOLMINKIEMIS – MŪSŲ TĖVYNĖS DALIS

Tarp netobulų dalykų, atnešusių pasauliui daug bėdos, vienas itin vertas rimtesnio pasvarstymo. Tai valstybių sienos. Ligi XVIII amž. pabaigos valstybė buvo lyg valdančiojo nuosavybė: jis galėjo jos sienas plėsti tiek, kiek jo karo žirgas nešė, galėjo suskaldyti tarp savo vaikų į kelias valstybes, jos gabalus kraičiu kam nors užrašyti, arba parduoti. Su XIV amžiumi atsirado tautinės valstybės, kurių sienas apsprendė geografiniai ir etnografiniai argumentai. Buvo kalbama apie natūralias ir etnografines sienas, arba jų abiejų kombinacijas.

Retai kur sekėsi lengvai nustatyti natūralias geografines sienas, dar sunkiau etnografines. Centrinė Europa yra geras tokių sunkumų pavyzdys. Iš čia nuolatiniai nepasitenkinimai, konfliktai ir karai. Kiekvieno karo laimėtojai mano, kad jie visiems laikams išspręs sienų klausimus. Ligšiolinė istorija moko, kad tai tėra tik tuščia viltis ir svajonė. Kodėl? Tur būt, dėl to, kad pati sienų samprata ir jų nustatymo principai yra neteisingi. Kodėl nugalėtojas turėtų būtinai būti neklystantis? Juk klaida tėra vienintelis tikras kelias į tiesą ir teisingumą. Nebūtų klaidos — nebūtų ir tiesos. Nugalėtojas, kuris nenori to pripažinti, būtinai tampa pralaimėtoju. Tokia yra istorijos dialektika.

Užtat nėra ir negali būti teisingo sienų sprendimo, jeigu tos sienos suprantamos statiškai. Gyvenimas privalo spręsti sienų klausimus, o ne sienos apspręsti, koks turėtų būti gyvenimas. Deja, ligi šiol vadinamos tautinės, o iš tikrųjų nacionalistinės, valstybės į sienas žiūrėjo, kaip į savo daržo tvoras, tarp kurių jos galėjo elgtis visiškai savavališkai, ypač išnaudodamos tautines mažumas.

Šiandien ir valstybės ir jos sienų samprata iš esmės ima keistis. Sienos nėra arba neturėtų būti užtvara, bet greičiau turėtų būti ekonominių, kultūrinių, idėjinių sąlyčių vieta. Valstybė taip pat neturėtų būti daržas, kuriame valdantieji teaugintų vienos rūšies augalus. Valstybė turėtų būti vieta, kurioje žmogui malonu ir patogu gyventi, kur jis geriausiai gali realizuoti savo dvasines ir fizines galias, kur jis jaučia saitus su gilia senove.

Berods, de Golis buvo pradėjęs vietoje valstybės vartoti tėvynės žodį. Jis kalbėjo apie būsimą „tėvynių Europą." Tai įdomi ir verta dėmesio mintis. Europa gal šiek tiek ir suka šia linkme. Sienos tarp tėvynių turėtų visiškai kitokios prasmės, kaip sienos tarp valstybių.

KAS YRA DONELAIČIO TĖVYNĖ?

Nelengva būtų pasakyti, kokiai valstybei priklauso Donelaičio gimtinė. Jo metu tai buvo Prūsijos karalija, kiek anksčiau tai buvo Lenkijos-Lietuvos dalis, dar anksčiau — Vokiečių ordinas, dar anksčiau — prūsų ar sūduvių giminės. Po jo mirties Donelaičio gimtinė buvo Vokietija, dabar RSFSR. Tuo tarpu niekas neabejoja, kad Donelaitis yra vienas didžiausių lietuvių rašytojų, kad jis iš lietuvių tautos išaugęs, kad jo tėvynė buvo, yra ir amžinai pasiliks Lietuva. Niekas jo iš Lietuvos neišraus, nes jis su Lietuva, ir tik su Lietuva, suaugęs savo žodžiu, savo dvasia, savo kūryba. Jis niekur kitur gerai nesijaus, kaip tik savo tėvynėje, kaip tik Lietuvoje, nesvarbu kaip jo nepagerbtum, arba kokius paminklus jam jo gimtinėje nestatytum. Donelaitis tebėra Tolminkiemyje, nes ten yra jo tėvynė, ten yra Lietuva. Taip ją net vokiečiai vadino ligi Hitlerio laikų. Užtat Tolminkiemis turi būti Lietuvoje. Galima vienaip ar kitaip skaldyti valstybes, bet nėra žemiškų priemonių, kurių pagalba būtų galima suskaldyti tėvynę. Nebūtų joks nenatūralus veiksmas išjungti Tolminkiemį iš RSFSR, bet tikrai nenatūralus veiksmas yra paversti Tolminkiemį į Čistyje Prudy, lyg visiškai pamirštant, kad ten Donelaitis gyveno ir kūrė.

Kad čia minima teritorija yra apgyventa daugumoje ne lietuviais negali būti argumentu prieš jos perleidimą Lietuvai. Čia kaip tik pabrėžiame, jog ne vien etnografinis elementas nustato sienas. Jei tai būtų tiesa, tai nei Vilnius nei Klaipėda Lietuvai neturėjo būti priskirti. Šiandieną niekam nei į galvą neateina, kad tos sritys galėjo kam nors kitam priklausyti. Tolminkiemis, kaip ir Klaipėda ir Vilnius, yra Lietuva savo reikšme lietuvių tautai. Tokius sienų kriterijus pati sovietinė vyriausybė yra praeityje pripažinusi. Prisimintinas kad ir tuometinio Sovietų Sąjungos Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininko ir Užsienio Reikalų Komisaro Molotovo pasisakymas Penktojoje Nepaprastoje Sovietų Sąjungos Aukščiausios Tarybos sesijoje 1939 m. spalio 31 d.: „Sovietų Sąjunga sutiko perleisti Vilniaus miestą Lietuvos respublikai ne todėl, kad Vilnius turi daugumoje lietuvius gyventojus. Ne, dauguma Vilniaus gyventojų yra ne lietuviai. Bet Sovietų Vyriausybė atsižvelgė į faktą, kad Vilniaus miestas, kuris Lenkijos buvo jėga atplėštas nuo Lietuvos, turi priklausyti Lietuvai kaip miestas, kuris yra surištas, iš vienos pusės, su Lietuvos valstybės istorine praeitimi ir, iš kitos pusės, su Lietuvos žmonių tautinėm aspiracijom."

AR TOKS SPRENDIMAS GALIMAS?

Be abejo, galimas ir būtinas. Iš neoficialių šaltinių žinome, kad buvo kalbama apie visos dabartinės Kaliningrado srities įjungimą į Lietuvą. Tai būtų dirbtinis ir senamadiškas sprendimas, atremtas į senąją valstybės ir jos sienų sampratą. Valstybės, kaip tėvynės, sampratoje tik ta teritorija jai privalo priklausyti, kuri surišta su ja tėvynės ryšiais. Kad tokiais ryšiais su Lietuva surištas Tolminkiemis, tur būt, niekas neišdrįs ginčyti. Ir niekas kitas negali reikšti pretenzijų į Tolminkiemį. Galima buvo parvežti Biliūno palaikus iš Zakopanės, bet būtų šventvagystė išplėšti Donelaitį iš Tolminkiemio. Berods, to niekas ir nesikėsina daryti.

Žinoma, tėvynė nėra kažkas iš dangaus nukritę. Tėvynė sukuriama. Ją galima sukurti ir visiškai tuščioje vietoje, gal net mėnulyje. Bet Tolminkiemis nėra tuščia vieta. Ten yra ir ten visados bus Donelaitis su savo būrais. Ir dėl to ten yra Lietuvos tėvynė. Gal panašiai būtų galima pasakyti ir apie Tilžę ir Ragainę, kur yra ir amžinai bus Vydūnas, *Aušra*, *Varpas*.

POLITIKAMS REIKIA FANTAZIJOS

Kai kas palaikys tai fantazija. Kodėl tai negali būti pati realiausia realybė. Tėvynės filosofija nėra fantazija. O be to, politikams ir valstybės vyrams truputį fantazijos taip pat nekenkia. Kas šiandien atrodo fantazija, rytoj gali būti realybė. Poetas Milašius Vilnių surišo su amžinąja ugnimi; Tolminkiemis yra surištas su Donelaičiu, o Donelaitis su Lietuva. Tolminkiemis reikalingas Lietuvos, ir Lietuva reikalinga Tolminkiemio. Ir tūkstantis metų praeis, o šita tiesa nepraeis.

Vincas Trumpa

turinyje

PRARASTI LIETUVYBĖS NUOŠIMČIAI
Vyresniosios kartos nutautėjimo rodikliai: svarbiau aprašymai apie pasivažinėjimus Karibų jūroje negu tautos šiandieninio gyvenimo svarstymai.

DRAUGAS TĖVAS IR MOKYTOJAS
Keletas įdomesnių įvykių Lietuvoje, įskaitant ir šiokias tokias asmenybės kulto apraiškas.

PASLĖPTI SIBIRO LIETUVIAI
Sovietinės statistikos analizė rodo, kad slepiamas Sibiro lietuvių skaičius, kuris, tačiau, negali būti didesnis kaip 100,000.

EINA GARSAS NUO PAT VILNIAUS
Apie garsėjantį Vilniaus astronomą ir jo sukurtą naują fotometrinę sistemą.

RŪPESTIS GENTIES IŠLIKIMU
Lietuvos spaudoje susirūpinta, kad Lietuva artėja prie mirštančių tautų ribos, dėl ko atsakingas ir didelis abortų skaičius.

SUSIPAŽINIMUI: VLADAS ŠIMKUS
Pristatomas vidurinės kartos poetas, susirūpinęs reiškinių ir daiktų „antrąja puse".

TRŪKSTA DAR VIENO FONDO
„Leidėjai visos lietuvių spaudos, vienykitės!" ir kurkite bendrą potencialių prenumeratorių adresų fondą ar biržą!

NESUSIGAUDYMAS TECHNIKOJE, SĄVOKOSE IR ISTORIJOJE
Dar niekur neįvertintos, ALT suorganizuotos, $20,000 kainavusios „Genocido Parodos" nuvertinimas.

APIE CUKRŲ IR KITAS LIETUVOS GĖRYBES
Pašnekesyje su dr. P. Mažeika pristatomas dar mažai žinomas Lietuvos Ekonominių Studijų Centras, kuriame galima sužinoti kad ir apie šaldytuvus.

"TALENTO Y COLOR"
Pokalbis su Sagiais, po patriotų kritikos ir triumfo lotynų kraštuose.

SKILTYS, RECENZIJOS, LAIŠKAI

AIŠKU, KAD GALIMA!

Vinco Trumpos iškeltas klausimas yra aktualus, ypač kad jis gali būti teigiamai atsakytas. Aišku, kad galima Tolminkiemį Lietuvai priskirti. Juk Tarybų Sąjungos Konstitucija nustato procedūrą, kaip respublikų sienos gali būti pakeistos ir praeityje tos sienos yra ne kartą keistos. Pagal TSRS Konstitucijos 18 skyrių, sąjunginių respublikų teritorija negali būti pakeista be jų sutikimo, o pagal 14d skyrių sienų pakeitimas turi būti patvirtintas aukščiausių Tarybų Sąjungos organų (TSRS Aukščiausios Tarybos). Tad reikalas paprastas kiek tai liečia procedūrą: Lietuvos vyriausybei tereikia kreiptis į RSFSR vyriausybę su prašymu, kad Rusijai nepriklausiusi rytprūsių maža dalelė būtų priskirta prie Lietuvos. Nematome jokios rimtos istorinės, politinės ar ekonominės priežasties, kodėl Rusijos federacijai jokios reikšmės neturintis žemės plotelis neturėtų būti perleistas Lietuvai, kuriai Tolminkiemis, su Tilže ir Ragaine, yra jos dvasios dalis.

Baltarusijai priklausančių lietuviškų rajonų atveju Tarybų Sąjungos Vyriausybė pilnai nesilaikė nei etnografinio, nei istorinio-tautinio kriterijaus (pabrėžto V. Trumpos cituotame Molotovo pasisakyme). 1939 m. derybose Tarybų Sąjunga tik apie trečdalį teritorijos atidavė Lietuvai, kuri turėjo priklausyti pagal 1920 m. Taikos sutartį. Bet nauja 1939 m. siena nesilaikė net etnografinio principo. Tai šiek tiek bandyta atitaisyti 1940 m. kada Tarybų sąjungos Aukščiausios Tarybos septintoje sesijoje buvo nutarta: „Priimti Baltarusijos SSR Aukščiausios Tarybos siūlymą perduoti Lietuvos SSR Švenčionių rajoną, Vydžių, Adutiškio, Astravo, Varanavo, Rodūnios rajonų dalis su lietuvių gyventojų dauguma". Deja, šis nutarimas nebuvo pilnai įvykdytas ir ištisi lietuviški kaimai liko pasmerkti nutautėjimui.

Bet Tolminkiemis yra tik vienas teritorinis klausimas, į kurį reikia atkreipti dėmesį. Kodėl lietuviški Baltarusijos rajonai, kurių prijungimas prie Lietuvos buvo seniai pažadėtas, yra vis palikti už Lietuvos sienų? O čia ne vien teritorija yra įvelta, bet ir jos žmonės, kurie tautiniai miršta, nebūdami savo tėvynės dalimi.

Čia minimų teritorinių pataisų įvykdymas parodytų, kad plačiai garsinama Tarybų Sąjungos tautų draugystė ir draugiškų suvereninių respublikų federacija yra ne tušti ideologiniai-konstituciniai šūkiai, bet gyvi ir veiksmingi principai. Tad politikams čia nereikia fantazijos, kaip Vincas Trumpa sako, o veiksmo, kuris yra sankcionuotas tiek leninistinės tautinės politikos, tiek ir Tarybų Sąjungos Konstitucijos.

Akiračių Redakcija

PAMIRŠTA DRAUGIJA

ASSOCIATION FOR ADVANCEMENT OF BALTIC STUDIES

Neseniai pasirodžiusiame Bulletin of Baltic Studies (May 1970, Nr. 2), *The Association for the Advancement of Baltic Studies* paskelbė savo narių sąrašą. Pabaltijo srities mokslinė draugija gegužės mėnesio gale turėjo 197 narius. Nors lietuvių Šiaurės Amerikos kontinente yra žymiai daugiau negu latvių ir estų paėmus drauge, draugijos narių tarpe lietuvių yra tik 26. Pridėjus dar 3 - 4 nelietuvius dirbančius mokslinį darbą lituanistinėje srityje, „lietuvių" skaičių galima pritempti iki 30, tačiau ir apvalas trisdešimtis yra mažas skaičius, palyginus su mūsų giminaičiais latviais ir kaimynais estais. Latvių narių yra daugiausia, apie 90, estų apie 50 (tiksliai negalima nustatyti, nes tautybė spręsta iš vardo ir pavardės), toliau seka lietuviai, paskui skandinavai, amerikiečiai, vokiečiai, anglai ir kiti.

The Association for the Advancement of Baltic Studies nariu gali būti bet kas, kuris įdomaujasi baltistinėmis studijomis ar nori paremti tos srities mokslinį darbą. Draugijos narys nebūtinai turi būti aktyvus baltistinių studijų specialistas ar mokslininkas. Nors beveik pusė draugijos narių turi daktarato laipsnius, kita pusė susideda iš magistrus ir bakalaurus turinčių narių, keletas neturi jokio mokslinio laipsnio, jų tarpe daugiausia studentai. Draugijos narystė yra atvira už Jungtinių Amerikos Valstybių sienų gyvenantiems. Dalis latvių ir estų draugijos narių yra iš Kanados, trys latviai gyvena Australijoje.

Nesinorėtų tikėti, kad mažas lietuvių skaičius draugijoje reiškia proporcingai mažesnį lietuvių išsilavinimą ir domėjimąsi Pabaltijo regijono studijomis. Gal tai „lietuviško" kuklumo, nepaslankumo ar tiesiog šykštumo išdava (metinis draugijos mokestis 10 dolerių)? O gal, tai tik paprastos informacijos stoka — nežinojimas, jog tokia mokslinė draugija yra ir atlieka naudingą mokslinę ir visuomeninę funkciją. The Association for the Advancement of Baltic Studies draugija buvo įsteigta 1968 metų gale Maryland universitete per pirmąją baltistinių studijų konferenciją, kurios metu buvo skaityta virš 50 referatų. Šių metų lapkričio 26-29 dienomis San Jose State kolegijoj, Kalifornijoje, įvyks antroji baltistinių studijų konferencija (the Second Conference on Baltic Studies). Konferencijos metu apie šimtas dalyvių iš Amerikos, Kanados, Vokietijos, Švedijos, Suomijos, Šveicarijos, Brazilijos, Australijos universitetų ir mokslinių institutų skaitys referatus-pranešimus. Konferencijos akademinės programos parengimo komitete iš lietuvių dalyvauja profesoriai Marija Gimbutienė ir Vytautas Vardys, jie taip pat dalyvaus konferencijoje kaip atskirų sekcijų pirmininkai. Konferencijos programoje iš lietuvių ar lituanistine tematika sutiko kalbėti: Algirdas Antanaitis, Algirdas Avižienis, Vytautas Bagdanavičius, Victoria Feldon, Joseph Jakštas, Algirdas Landsbergis, Benediktas Mačiuika, Francis Manelis, Thomas Noonan, Stanley W. Page, Victor Jonas Račkauskas, Tomas Remeikis, Velta Ruke-Dravina, William Schmalstieg, Raphael Sealey, Alfred Senn, Sr., Rimvydas Šilbajoris, Jack Stukas, Wiktor Sukiennicki, Witold S. Swrakowski, Juozas Tininis ir Bronius Vaškelis.

Perbėgus akimis paskelbtą draugijos narių sąrašą, pasigendi daugelio mūsų kultūriniame ir moksliniame gyvenime aktyviai reiškiančiųsi žmonių. O jei bent dalis skaitlingų lietuvių medikų, inžinierių ir architektų taptų draugijos nariais, vien lietuvių skaičius lengvai galėtų pakilti iki kelių šimtų. Šiuo metu iš lietuvių medikų, inžinierių ir architektų grupės draugijos sąraše yra vos keli žmonės, tų profesijų latviai ir estai yra skaitlingesni. The Association for the Advancement of Baltic Studies draugijos didžiausias finansų šaltinis šiuo metu yra nario mokestis. Didesnis lietuvių įsijungimas į draugiją yra pageidautinas visokeriopais atžvilgiais: sustiprinti mokslinės draugijos ekonominį pajėgumą, geriau ir pilniau reprezentuoti lietuviškus interesus, plėsti savo mokslines žinias ir intelektualinį akiratį. Draugija turi daug galimybių tapti rimta tarptautinės reikšmės moksline institucija. Jau ir dabar jos narių tarpe yra keletas žymių amerikiečių lingvistų, jos konferencijose, pavyzdžiui šiais metais San Jose dalyvaus Rytų Europos istorijos specialistas profesorius Donald W. Treadgold, mokslininkai iš kitų kraštų atvyksta į jos konferencijas.

Nuo liepos mėnesio pradžios the Association for the Advancement of Baltic Studies vadovauja naujai išrinktas draugijos prezidentas profesorius V. Vardys, valdybos sudėtyje taip pat yra profesorius R. Šilbajoris, viceprezidentas mokslinės literatūros leidybos reikalams. Norintieji tapti draugijos nariais turi kreiptis į: The Executive Director, TheAssociation for the Advancement of Baltic Studies, 471 Bay Ridge Avenue, Brooklyn, New York, 11220. Už $10.00 nario mokestį, nariai taip pat gauna keturis kart į metus leidžiamą žurnalo formos biuletenį, informacinius pranešimus, papiginta kaina draugijos leidinius, ir t. t.

g. p.

PAĖMIMAI IR PASIĖMIMAI

NAUJI PRINCIPAI?

Drausmės sargyboje

Būdavo vienas juokas skaityti bet kokią akademiškai paruoštą knygą; išnašose bei paaiškinimuose buvo nurodyti šaltiniai, iš kurių paimtos mintys bei teigimai.

Viskam progresuojant, matyt, nestovi vietoje ir akademiniai principai. Atrodo, kad tuoj bus senamadiška duoti išnašas bei paaiškinimus. Skaitytojai turės atspėti kas yra panaudotos medžiagos autorius ir iš kur tai paimta. Tačiau, reikia prisipažinti, kad atspėti ne taip lengva. Pvz., perskaičiau knygą Lithuanians in Canada *(1967). Vadovaudamasis senaisiais akademiniais principais pirmo skyrelio „From Lithuania to Canada" autoriumi laikiau dr. J. Puziną. Mat, kaip įžangoje parašyta, jis paruošė istorinę knygos dalį. Deja, pasirodo, kad aš baisiai klydau. Atsitiktinai suradau, kad į puslapius 3-12 beveik ištisai „įsiterpė" Ernest J. Harrison knygos* Lithuania's Fight for Freedom *lapai (p. 7-11). Tačiau, kiek besistengiau iššifruoti, ar nėra daugiau „įsiterpėlių", man nepavyko. Gal tai pavyktų išaiškinti knygos redaktoriams?*

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, [ex]cept August and December, by Viewpoint Press, I[nc.] 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60[...] Subscription rates: $5.00 annualy in the US, $[...] in foreign countries; $0.50 per copy. — Second c[lass] postage paid at Chicago, Ill. • Šio numerio reda[kci]ja: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mo[...]nas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos graf[...] A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. • [Re]dakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Stra[ips]niai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spau[sdi]nami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasira[šyti] straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai t[uri] būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdina[mi,] jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus [da]lykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdi[na]mi kaip straipsniai. • Metinė 10 numerių prenu[me]rata JAV-se — $5.00; kituose kraštuose — $6[...] atskiro nr. kaina — $0.50. Prenumeratas ir au[kas] čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išra[šyti] AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurod[ytu] adresu.

J. PUZINAS

LITHUANIANS IN CANADA

...As early as the eighteenth century, linguists showed an interest in Lithuanian.

The attention of German philologists such as P. Ruhig, J. Vater, von Bohlen, W. Humboldt and others was drawn to the unusual antiquity of Lithuania. Theodore Benfey said of it: "The Lithuanian language, even in its present-day shape, has to a large extent preserved such an ancient character that for knowledge of the fundamental forms of the Indo-European tongues it possesses an importance which is scarcely less than that of inter alia, Sanskrit and Bactrian."

J. Karlowicz thus characterizes the antiquity of Lithuanian: "Its resonance and endings ever remind us of the ancient sounds of the Indians, Persians, Greeks, Romans, Goths, Celts and the ancient Slavs. Many of the Lithuanian sentences are almost indistinguishable from Sanskrit and this makes an even more vivid impression when one hears a simple peasant using forms which today, on account of their antiquity, we are accustomed to regard as pre-historic, somehow timidly revered, because formerly they were whispered to the fore-fathers of our ancestors by the Great Mother of all Aryans."

What in the languages of other nations has crumbled away during the intervening centuries has survived in the speech of the Lithuanian people, amazing the philologist with its richness and variety. Thus August Schleicher, one of the most distinguished of German scholars, after after reading the poems of the Lithuanian writer Donelaitis, declared that he was 'conscious therein of a tongue which in the perfection of its forms could vie with the works of the Greeks, Romans and Indians."

Professor Benjamin D. Dwight, in his *Modern Philology*, has written: "Lithuanian is a language of great value to the philologists. It is the most antique in its forms of all living languages of the world, and most akin in its substance and spirit to the primeval Sanskrit. It is at the same time so much like the Latin and Greek as to occupy the ear of the etymologist in the place of the interpreter, with its face fixed on Latin and its hand pointing backwards to the Sanskrit."

No less an authority than Elise Reclus, "If the value of a nation in the sum total of humanity were to be measured by the beauty of its language, then Lithuania ought to have a high place among the nations of Europe."

ERNEST J. HARRISSON

LITHUANIA'S FIGHT FOR FREEDOM

...As far back as the eighteenth centu[-]ry the attention of German philologists such as P. Ruhig, J. Vater, von Bohlen, W. Humboldt and others was drawn to the unusual antiquity of Lithuanian. Theodore Benfey says of it: "The Lithuanian language, even in its present-day shape, has to a large extent preserved such an ancient character that for knowledge of the fundamental forms of the Indo-Germanic tongues it possesses an importance which is scarcely less than that of, *inter alia*, Sanskrit and Bactrian."

Again, J. Karlowicz thus characterizes the antiquity of Lithuanian: "Its resonance and endings ever remind us of the ancient sounds of the Hindus, Persians, Greeks, Romans, Goths, Celts, and the ancient Slavs. Many of the Lithuanian sentences are almost indistinguishable from Sanskrit and this makes an even more vivid impression when one hears a simple peasant using forms which to-day, on account of their antiquity, we are accustomed to regard as pre-historic, somehow timidly revered, because formerly they were whispered to the forefathers of our ancestors by the Greath Mother of all Aryans." In other words, what in the languages of other nations has crumbled away during the interveining centuries has survived in the speech of the Lithuanian people, amazing the philologist with its richness and variety. Thus August Schleicher, one of the most distinguished of German Lithuanian scholars, after reading the poems of the Lithuanian writer Duonelaitis, declared that he was "conscious therein of a tongue which in the perfection of its forms could vie with the works of the Greeks, Romans and Hindus."

Professor Benjamin D. Dwight, in his "Modern Philology," writes: "Lithuanian is a language of great value to the philologist. It is the most antique in its forms of all living languages of the world, and most akin in its substance and spirit to the primeval Sanskrit. It is at the same time so much like the Latin and the Greek as to occupy the ear of the etymologist in the place of the interpreter, with its face fixed on Latin and its hand pointing backwards to the Sanskrit."

No less an authority than Elise Reclus, in his "Geographie Universele," states: "If the value of a nation in the total sum of humanity were to be measured by the beauty of its language, then Lithuania ought to have a high place among the nations of Europe."

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

RINKIMAI, LITUANISTIKA IR ŽURNALISTIKA

Praėjusį pavasarį išeivijos gyvenimą pagyvino ne tiktai Vaclovo Daunoro koncertai, bet ir JAV LB tarybos rinkimai. Ta proga išlieta nemaža tulžies veikiančiai centro valdybai, ypač jos pirmininko Br. Nainio asmeniui suniekinti. Al. B(aronas) po rinkimų *Drauge* (VI.25) rašė: „Rinkimus paskelbus, daugiausia puolimų sulaukė LB centro valdyba. Ji buvo puolama, kad nepaklausė garbės teismo sprendimų, o vėliau, kad paklausė. Rinkimai buvo vadinami asmeniškais, o ne visuomeniniais. Tam tikra grupė žmonių norėjo rinkimams kenkti, nepasiūlydami jokių konkrečių reformų. Tai buvo tik puolamojo pobūdžio straipsniai, savo prasme nekūrybingi, apsunkiną ir komplikuoją visą veiklą.

Dabar, po rinkimų, žvelgiant į rezultatus, pasirodo, kad visuomenė turėjo savo visai kitą nuomonę. Ji rinkimuose dalyvavo, gal ir ne taip, kaip kitais kartais, bet vistiek gana gausiai. Vienas žinomas visuomenės veikėjas, ne kartą plūstas spaudoje, pateko išskirtinai Čikagos apygardoje į pirmą vietą. Iš LB centro valdybos kandidatavo net penki asmenys ir ketvertas jų buvo išrinkti, o vienas liko kandidatu. Tai rodo, kad dauguma pritarė centro valdybos darbams ir tuo balsavimu visuomenė išreiškė, jeigu ne šimtaprocentinę, tai tikrai didelę padėką".

Kas tie centro valdybos puolikai buvo, *Draugas* nepaminėjo, nors ir gerai žino, kas jie buvo. Tai žmonės, daugiausia iš *Naujienų*, kurie nieko vertinti negali kitaip, kaip tik partiniu požiūriu. Kadangi centro valdybos pirmininkas buvo ne *Naujienų* žmogus, tai dėl to jis ir buvo negeras, nežiūrint ką jis bedarytų. Ką gi, *Naujienų* partijai net ir patys rinkimai į tarybą yra negeras dalykas (žr. *AKIRAČIAI*, Nr. 18), nes tuo būdu neįmanoma išrinkti tarybą iš savų žmonių arba bent ten įstatyti reikšmingą jų dalį. *Draugas* minėtą straipsnį baigia tokia pastraipa:

„Netikėtumų rinkimuose pasitaiko ir dažnai jie apverčia aukštyn kojomis visų agentūrų spėjimus. Bet daugiau ar mažiau Galupo ir kitų institutų spėjimai yra patikimi. Juo labiau šis balsavimas parodo lietuviškos visuomenės nuotaikas, nes balsavimuose pasisakė ne keletas, bet labai didelis procentas, kokio niekada joks institutas negali pravesti. Todėl visi, kurie smerkė LB centro valdybą už vienus ar kitus ėjimus, švenčių ruošimus, aukų rinkimą ar jų skirstymą, turi padaryti išvadas. Lygiai taip pat būsimoji centro valdyba, kur ji bebūtų, turės peržvelgti buvusių valdybų darbus ir padaryti išvadas, kad tie darbai ir žygiai buvo reikšmingi, nors jie sulaukė daugiau ar mažiau pritarimo".

Kalbant apie rinkimus, reikia prisiminti, kad birželio mėnesį, kaip jau informavo ir mūsų laikraščiai, ir Lietuvoje vyko „rinkimai" — į aukščiausią sovietą ir į tautybių sovietą Maskvoje. Įdomu palyginti rinkimus čia ir ten. Čia iš 107 kandidatų išrinkti 35 tarybos nariai, ten iš 42 kandidatų „išrinkti" 42 deputatai! Iš tikrųjų žodis rinkimai ten turi visai kitą reikšmę, negu čia, kur rinkimai reiškia, kad kas nors renkamas ir kas nors lieka neišrinktas. Bet kur nėra neišrinktų, iš tikrųjų nėra ir rinkimų. O kur nėra rinkimų, ten gali būti „išrinkti" ir tokie deputatai iš Lietuvos: Valerijus Charazovas, Aleksandras Šokinas, generolas Pavelas Jefimovas, Sergejus Koršunovas, Levas Kulidžanovas, generolas Nikalojus Ogarkovas, Semionas Skačkovas, Regina Vasilevskaja, Aleksandras Zudinas, ir pan.

Išeivijos spaudos puslapiuose lituanistikos klausimams ne per daug skiriama vietos. Žymiai mažiau nei kokiems visuomeniniams ar politiniams reikalams, nors lituanistika yra visos išeivijos egzistencijos pagrindas. Išeivija reikšmingai egzistuos tol, kol bus kalbančių lietuviškai. Tuo atžvilgiu pagrindinis vaidmuo tenka lituanistinei mokyklai. Viena iš reikšmingiausių tokių mokyklų yra Čikagos Aukštesnioji lituanistinė mokykla, kuri šiais metais mini 20-ties metų sukaktį. Išeivijos gyvenime tai reikšminga sukaktis. Ta proga mokyklos direktorius Juozas Masilionis *Drauge* (VI.25) paskelbė trumpą tos mokyklos istoriją.

Toji mokykla vadinasi aukštesnioji, kadangi į ją priimami mokiniai baigę 8 pradinės mokyklos klases. Ji turi keturias paskutiniąsias gimnazijos klases, kuriose dėstoma lietuvių kalba, literatūra, Lietuvos istorija, geografija, dainavimas ir tautiniai šokiai. Tai viena iš nedaugelio tos rūšies mokyklų išeivijoje. Per pastaruosius kelerius metus mokinių joje buvo tarp 160 ir 170, o geraisiais metais tas skaičius siekė beveik 300. Mokykla išleido 19 abiturientų laidų su 575 absolventais. Ji dabar naudojasi Tėvų Jėzuitų Jaunimo Centro patalpomis. Joje dirbo 59 mokytojai. Linkime sėkmės šiai lietuvybės tvirtovei.

Mūsų spauda, ypač gegužės ir birželio mėnesiais, skelbia nemaža pranešimų apie mūsų jaunuolius, baigusius vienokias ar kitokias mokyklas, universitetus, aprašo jų pasižymėjimus moksle, mene; lituanistikoj, deda jų nuotraukas. Tai labai gražu, reikalinga ir būtina atžymėti, ypač baigusius lietuviškas mokyklas. Tačiau ir apie tai reikėtų rašyti kultūringai ir, ką nors giriant, girti su saiku. Kitaip, išeina neskoninga reklama, pavyzdžiui pasigiriant (turbūt mamytėms ar tetoms), kad jų Danutė ar Laimutė, baigusi vidurinę mokyklą, jau laisvai kalba ir rašo septyniomis ar aštuoniomis kalbomis ir pn. Kristo į akis viena pernai plačiai keliuose laikraščiuose reklamuota mergaitė. Ir buvo suprantamas jos aprašinėjimas pernai, nes tada ji baigė vidurinę mokyklą. Bet šiemet vėl tas pats kartojama: ji 18 metų, baigusi ten ir ten, tokią ir tokią vidurinę mokyklą; žinoma, labai gabi, visur pasižymėjusi, važinėjusi po Europą, mokanti daug kalbų... Bet ir to dar maža — išdėstoma visa jos genealogija: kas yra jos tėvelis ir mamytė, ir kas yra tėvelio ir mamytės tėveliai, kurie, žinoma, yra dideli ar bent gerai žinomi veikėjai ir t. t. Ir tokie aprašymai su nuotrauka skelbiami kuone visuose laikraščiuose. Trūksta nebent vieno dalyko — pranešimo, kiek tėveliai jai skiria į kraitį...

Montrealio laikraštis *Nepriklausoma Lietuva* gavo naują redaktorių — Romą E. Maziliauską, kuris iki šiol gyveno Anglijoj. Ir *AKIRAČIŲ* skaitytojai jį pažįsta kaip gabų, kultūringą žurnalistą iš ne vieno jo straipsnio šiame mėnraštyje. Todėl tai tenka laikyti žymiu N. L. laimėjimu. Pasikalbėjime su Vaciu Žižiu, kuris paskelbtas to laikraščio liepos 1 dienos numeryje, dar senos redakcijos suredaguotame, Romas Maziliauskas sako, kad laikraštis turėtų „nespausdinti nekultūringai išreikštų, stačiokiškų arba asmeniškumais perpintų nuomonių, tačiau spausdinti kiekvieną, nors ir mažumos nuomonę, nes tik nuomonių įvairybėje galop išryškėja teisingiausias kelias". Ir mes su tuo visai sutinkame. Todėl nepritariame tokiai grubiai, stačiokiškai publicistikai, tegu ir laiškų skyriuje, kaip J. Gedvilos, kuris tame pat laikrašty rašo: „Sunku man pasakyti, ar iš viso Mekas dar sveiko proto, ar jau tiek išmirkytas bolševikiniame rasale, kad jam tik primintina biblijos posakis: tokiam geriau būtų uždėti girnų akmuo ant kaklo ir paskandinti... Žinoma, kur gi Mekas gaus tą girnų akmenį, kaip jis nueis į Hudsono upę. Pagaliau ir užterštų vandenį...".

Norėtume tikėtis, kad naujam redaktoriui pavyks tokios „žurnalistikos" išvengti. To jam nuoširdžiai ir linkime.

PRARASTOS LIETUVYBĖS NUOŠIMČIAI

Nutautėjimas — pati sunkiausia mūsų išeivijos problema. Labai ryškios ir savaime suprantamos yra nutautėjimą skatinančios aplinkybės: didėjantis mišrių šeimų skaičius, mažėjanti lietuvių kalbos vartosena, išsisklaidymas lietuvių mažai gyvenamose vietovėse, mažesnis dėmesys ir retesnis dalyvavimas lietuvių susibūrimuose — bendruomenėje.

Daug sunkiau yra apčiuopti nutautėjimo priežastį. Paprastai jų net nebandoma ieškoti. Kiekvienas naujos išeivijos kartos dalinis ar visiškas atitrūkimas nuo lietuvybės paprastai priimamas kaip natūralus ir beveik neišvengiamas faktas. Todėl ir organizuotos mūsų pastangos šį nutautėjimo procesą bent kiek galima daugiau sulėtinti yra nukreiptos beveik išimtinai vien tik į jaunimą: lituanistinės mokyklos, jaunimo stovyklos, studijų savaitės ir t. t.

Šitokios išvados ir priemonės yra, be abejo, dalinai teisingos. Tačiau tik dalinai. Nes yra dar ir antra galimybė — vyresniosios kartos nutautėjimas. Šiam vyresniosios kartos nutautėjimui pristabdyti ar sulėtinti išeivijos visuomenėje neskiriama didesnio dėmesio nei pastangų. Mums atrodo, kad į šį tėvų nutautėjimą (kartais net prieš nutaustant jų vaikams) nekreipiame daug dėmesio vien todėl, kad ši nutautėjimo forma ateina gana nejučiomis, nepastebimai. Kartais ši nutautėjimo forma paliečia žmones, tevartojančius tik lietuvių kalbą, net nemokančius kitų kalbų, teskaitančius tik lietuvišką spaudą ir dalyvaujančius tik lietuviškose organizacijose.

Kalba paprastai laikoma pagrindine lietuviškumo žyme. Tačiau vien kalba, jos nenaudojimas ar jos nemokėjimas dar neapsprendžia nutautėjimo. Jei žmogus susidomi lietuvių tautos gyvenimu, jos kultūra ir problemomis, tai kalbą gali visuomet išmokti. Iš kitos pusės yra žmonių, kurie savęs nebeskaito lietuviais nors supranta lietuviškai ir progai pasitaikius pasididžiuoja, kad jie irgi anksčiau buvo lietuviai...

Mūsų nuomone todėl dėmesys savo kraštui, domėjimasis lietuvių tautos gyvenimu ir yra pagrindinė sąmoningo lietuvio žymė. O tokio dėmesio stoka rodo nutautėjimo laipsnį.

Šitoks nutautėjimo apibūdinimas leidžia daryti kaikurias išvadas. Kuo mažiau žmogus, ar žmonių grupė domisi Lietuvos ir lietuvių tautos gyvenimu, tuo didesnis jų nutautėjimas.

Tokį nutautėjimo mastą mes pabandėme taikinti išeivijos spaudai.

Išsamesnis savo krašto ir tautos problemoms ir informacijai skirtos vietos palyginimas reikalauja nepaprastai daug laiko, nes išeivijos spauda gausi, o ir lyginti reikia per ilgesnį laiko tarpą. Teko todėl apsiriboti tik didesniais ir dažnesniais laikraščiais. O išvados gana stebinančios. Iš dažnesnių išeivijos laikraščių savo skaitytojus mažiausia apie lietuvių gyvenimą Lietuvoje informuoja Klivelande du kart per savaitę išeinantis tautinės minties laikraštis *Dirva*. Peržvelgėme 38 šio laikraščio numerius, nuo 1969 metų birželio 18 (Nr. 48) iki gruodžio 19 (Nr. 100). Kai kurių ankstybesnių šio laikotarpio numerių nebeturėjome, tačiau turimų numerių skaičius pakankamai didelis, O vaizdas nelabai džiuginantis. Vienas šio laikraščio numeris turi 8 puslapius. Taigi viso peržiūrėjome 304 puslapius. Sudėjus visą informaciją, kroniką ir straipsnius apie dabartinį mūsų tautos gyvenimą okupuotoje Lietuvoje gaunasi maždaug 11 puslapių. Vietos atžvilgiu šiandieninei Lietuvai laikraštyje tenka tik 3.6%. Net ir atmetus apie trečdalį laikraščio skelbimams, dėmesys mūsų tautos gyvenimui savame krašte lieka nepaprastai mažas — vos 5.4% laikraštyje turimos vietos. Į akis krito dar viena smulkmena. Jei ankstyvesniuose šio laikotarpio numeriuose gyvenimui Lietuvoje skirta iki pusės puslapio, tai vėlesniuose numeriuose (nuo Nr. 90 iki Nr. 100) apie Lietuvos gyvenimą beveik visai neužsimenama.

Vaizdas, žinoma, nėra malonus. Ar šitoks visiškas nesidomėjimas savo tautos gyvenimu reiškia nutautėjimą, ar yra kitokių priežasčių. Galvojome, jog bent dalinai šį nesidomėjimą galima paaiškinti bendradarbių trūkumu ar redakcijos nesugebėjimu. Tačiau šitoks pateisinimas nelabai įtikinantis, kadangi yra dar trečias faktorius, kuris apsprendžia laikraščio turinį — tai jo skaitytojai. Kaip tik šiuo metu ir buvo iškilusi *Dirvos* skaitytojų reakcija laiškais dėl nuobodaus turinio ir kai kurių bendradarbių pašalinimo. Pasigedo skaitytojai net tokių dalykų, kaip sveikatos patarimai, bet ne informacijos apie okupuotos tautos gyvenimą.

Ši analizė siūlo visą eilę beveik kurijoziškų palyginimų. Prieš 40 su viršum metų įvykęs Gruodžio 17 perversmas yra beveik tiek pat svarbus ar įdomus kaip 3 milijonų Lietuvos gyventojų šiandieninės problemos (bent jau skirtos vietos požiūriu). Pasivažinėjimai po Karibų jūras dar svarbesni. Taip pat ir hitlerinės Vokietijos šnipų gyvenimas karo metu. Maždaug pusės Lietuvos dėmesio vertas vieno pono ginčas, kad jis, o ne kitas ponas buvo 1933 metais į Londoną atplaukusios būrinės jachtos kapitonas, ir dėl to susipyko su savo žmona...

Taip maždaug atrodo tautinės minties egzotika. Nesidomėjimas savo tautos gyvenimu savame krašte. Mes šį reiškinį vadiname nutautėjimu.

Šitokius straipsnius nėra malonu rašyti. Perdaug karčios ir nemalonios išvados. Žmonės, kuriems ši analizė nepatiks, kaltins bloga valia, ieškos užkulisinių tikslų, gal net ir... leninizmu pakaltins. Bet užkulisinių minčių čia nėra. Ir tikslas gana paprastas.

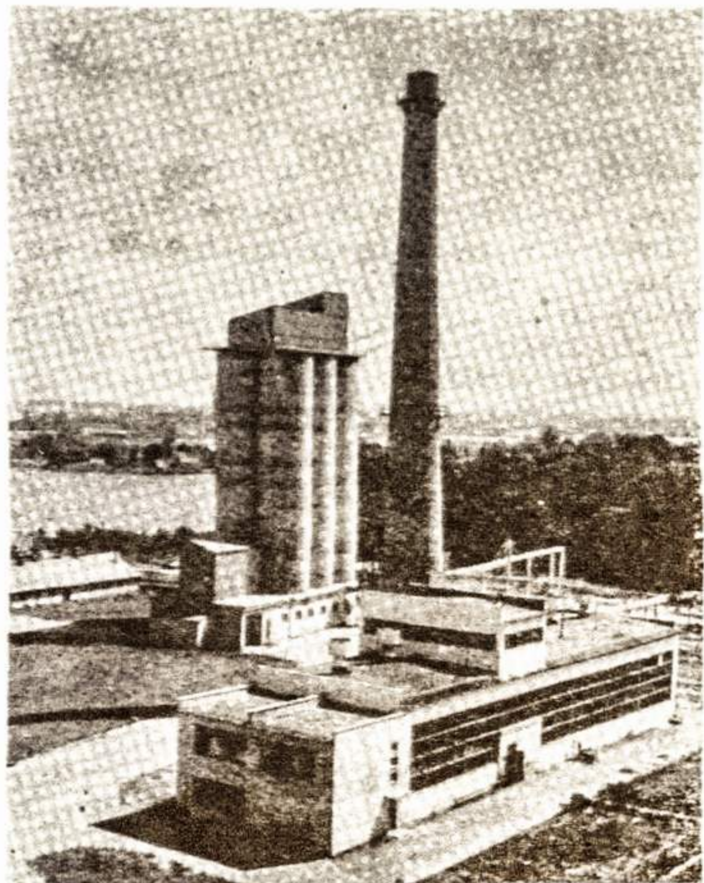
Nutautėjimas, kaip ir daugelis ligų, ateina labai nejučiomis. Žmonės, prarasdami domėjimąsi savo tautos gyvenimu, patys dažnai to nepastebi. Iliustracijai ir priminimui čia panaudojome vieno laikraščio analizę. Straipsnis tačiau skirtas visiems — visų išeivijos laikraščių skaitytojams, kurie nebepasigenda savame laikraštyje daugiau informacijos apie lietuvių gyvenimą Lietuvoje.

Šiuo metu aiškiai pastebimas bent dalies jaunesnės išeivijos kartos žymiai didesnis dėmesys Lietuvai negu tai atsispindi vyresniųjų leidžiamoje spaudoje. Todėl atrodo galima ir verta pasvarstyti klausimą, kaip sudominti Lietuva ir lietuvybe tuos, kurių tėvai šį dėmesį jau pradeda prarasti.

Z. V. Rekašius

IR VĖL DRAUGAS, TĖVAS IR MOKYTOJAS

Daugelis vyresnių skaitytojų, be abejo, dar atsimena 1940 metais Lietuvoje labai populiarius anekdotus apie Leningrado apelsinų fabriką. Modernioje civilizacijoje tačiau kaikurie anekdotai virsta tikrove. Prie Vievio, truputį į šiaurę nuo Vilniaus — Kauno autostrados matosi didelis fabrikas. Jo gamyba — kiaušiniai. Fabrikas pradėtas statyti 1964 metais, o 1967 metais jau pardavė vartotojams 4 milijonus kiaušinių. Fabriko direktorius A. Mikalauskas *Mokslo ir technikos* 1970 m. 2-me numeryje rašo, jog šiais metais numatoma pasiekti fabriko projektinį pajėgumą — 40 milijonų kiaušinių per metus. Vienoje fabriko paukštidėje 30,000 vištų laikoma narveliuose — jos per parą sudeda apie 20,000 kiaušinių. Didžioji vištų dalis — apie 100,000 — kolkas numatyta laikyti paprastu būdu — ant kraiko. Tačiau ateityje planuojama visas vištas perkelti į narvelius ir fabriko produkciją pakelti iki 100 milijonų kiaušinių per metus. Viso Lietuvoje 1968 metais gauta 637 milijonai kiaušinių, iš kurių 208 milijonus sudėjo „socialistinės" vištos (kolchozuose ir sovchozuose), o 429 milijonus „kapitalistinės" (privačių savininkų) vištos.

„Viščiukų fabrikas" Vievyje.

Kalbant apie višteles — liepos 8 d. *Tiesoje* trumpa žinutė apie tai, jog Lietuvos rašytojų viršininkai buvo susirinkę Kaune, Karo muziejaus sodelyje, kur prieš 25 metus palaidota poetė Salomėja Neris. Ši be abejo viena geriausių lietuvių poečių savo laiku „paperėjo" poemą apie Staliną: „literatūrinį" veikalą, kurio šiandie niekas nebenori prisiminti. Net *Tiesoje* 25 metų sukakties proga tik trumpa žinutė trečiame puslapyje. Neapsimoka, pasirodo, perdaug kvakšėti apie tėvus, draugus ir mokytojus...

Liepos 2 dieną *Komjaunimo Tiesa* persispausdino iš *Komsomolskaja Pravda* pasikalbėjimą su rusų rašytoju Michail Šolochov. Kodėl laikraščiui, kuriame straipsnių lietuvių kultūros temomis reikia ieškoti beveik su mikroskopu, staiga parūpo persispausdinti ilgą pasikalbėjimą su Šolochovu? Priežastis, atrodo, yra Šolochovo labai stalinistinis nusiteikimas, ypač sovietų vidaus politikos klausimais. Paklaustas apie praėjusio karo vaizdavimą literatūroje ir mene, Šolochov sako: „Pirmiausia šia tema pasisakė G. Žukovas. Ir apie stipriausius ir apie silpniausius mūsų gynybos aspektus. Man, žinoma, teks nors prabėgomis paliesti Vyriausiosios būstinės darbą. Aš visiškai prisilaikau maršalo Žukovo pažiūros į šį klausimą. Negalima mulkinti ir menkinti Stalino veiklos tuo laikotarpiu. Pirma, tai nesąžininga, antra — kenksminga šaliai, tarybiniams žmonėms".

Draugas Šolochov atrodo žino, ką sako. Perdaug mulkinti Staliną Lietuvos komjaunuoliams gali būti kenksminga.

Tame pačiame *Komjaunimo Tiesos* numeryje yra ir dar vienas straipsnis kultūrinėmis temomis. D. Bokalov rašo apie Rygos rusų teatro gastroles Vilniuje. Tai ir viskas.

Šiuo savo tautos problemomis nesidomėjimo požiūriu *Komjaunimo Tiesa*, turbūt, pirmauja Lietuvoje leidžiamų laikraščių tarpe. Išeivijoje šiuo požiūriu panašiausias laikraštis būtų Klivelande leidžiama tautinės minties *Dirva*, kurioje informacijų apie lietuvių tautos gyvenimą savame krašte irgi reiktų ieškoti beveik su mikroskopu. Keista ir savotiška nesidomėjimo giminystė...

Rašytojos J. Žemaitės 125 metų gimimo sukaktį *Kultūros barų* (Nr. 5) ir *Švyturio* (Nr. 10) žurnalai paminėjo, išspausdindami eilę jos laiškų. *Švyturyje* spausdinami laiškai iš Amerikos, kur ji 1916-20 metais lankėsi rinkti aukų nukentėjusiems nuo karo Lietuvos gyventojams. Ilgesnį laiką Čikagoje ji buvo apsistojusi pas Pijų Grigaitį, kuris, anot *Švyturio*, „dešiniųjų socialistų veikėjas, dienraščio „Naujienos", pradėjusio eiti 1914 metais Čikagoje, ilgametis redaktorius, neigiamai veikęs Žemaitės politinius įsitikinimus; aršus Tarybų Lietuvos priešas". Tarp laiškų įdėta ir viena Žemaitės nuotrauka „pažangiųjų Amerikos lietuvių tarpe." Įdomūs šios nuotraukos „pažangieji": Žemaitė, jos sūnus Antanas, ilgametis *Naujienų* tarnautojas, poetas Kl. Jurgelionis, *Draugo*, *Lietuvos* redaktorius, A. Kemešis su žmona ir dar vienas — nežinomas pažangusis.

Nežinomieji paprastai būna įdomiausi. Šiuo atveju nežinomasis — pats „pažangiausias". Pijus Grigaitis! ! !

Po visos šitos *Švyturio* akrobatikos lieka tik vienas neišaiškintas klausimas. Pagal kokį istorijos vadovėlį P. Grigaitis galėjo būti aršiausias Tarybų Lietuvos priešas 1916 metais. Mums atrodo, kad net „mokslininkas" Žiugžda šitokių istorijų dar neparašė. O gal?

„Švyturio" redakcijai nepasisekė atpažinti antro iš kairės stovinčio „pažangaus Amerikos lietuvio", nusifotografavusio su Žemaite. Gal „Akiračių" skaitytojai galėtų padėti?

Praeitą mėnesį Vilniuje lankėsi penkios lietuvės vienuolės iš Šveicarijos. Viena iš jų *Gimtajame krašte* (Nr. 28) pasakoja, kad Lietuvoje, iš kurios išvyko 1931 metais, lankosi jau trečią kartą (pirmą kartą 1965 metais).

„Aš pati gyvenu Ciuriche, esu Šv. Kryžiaus gailestingoji sesuo, darbuojuosi ligoninėje. Man, kaip vienuolei, labai malonu buvo lankytis Lietuvos bažnyčiose, dalyvauti pamaldose", — pasakoja *Gimtojo krašto* reporteriui Bronislava Skurkis.

Čikagos marijonai už šitokius „griekus" kun. Albinui Spurgiui nupirko bilietą į Australiją, į vieną pusę... Šv. Kryžiaus seserims Ciuriche atrodo galima daugiau „sugriešyti", negu marijonams Čikagoje...

1969 metais išleistoje mažoje informacinėje knygelėje apie Panevėžį, A. Dagelis rašo: „Tolimojo Afrikos žemyno vaikai, sėdėdami patogiuose mokykliniuose suoluose, vargu ar žino, kad jie pagaminti Panevėžyje".

Tai va kas išeina, kai propagandistai truputį persistengia. Ypač apie gamybą ir eksportą.

Buržuazinėje, atsilikusioje Lietuvoje Panevėžio gamybos vaikai nebuvo eksportuojami. O ir tarybinėje Lietuvoje, pagal 1959 metų visasąjunginio gyventojų surašymo duomenis, eksportas turėjo vystytis labiau į Rytų pusę...

Ąžuoliukai — Vilniaus berniukų choras, vadovaujamas muziko Hermano Perelšteino, garsus ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Gegužės mėnesio *Kultūros Baruose* Klemas Nainys supažindina skaitytojus su liepaitėmis.

Prieš penkeris metus „Liepaičių" chorą sukūrė Petras Vaikonis ir Liucija Palinauskaitė, abu tuomet dar buvę konservatorijos studentais.

Jaunos choristės šalia repeticijų dar mokosi groti kokiu nors instrumentu ir gauna pagrindines muzikos teorijos žinias. Kiekvieną rudenį choras paprastai pradeda dirbti su maždaug 250 mergaičių, kurių dalis vėliau nubyra.

Choro programoje S. Moniuškos Mišios g-moll, G. Verdi choras Dantės tekstu, V. Budrevičiaus kantata „Daina gimtajai žemei" ir kt.

Koncertas 1968 m. Paveikslų galerijoje buvo liepaičių choro plataus pripažinimo pradžia.

Kelias į pripažinimą tačiau nėra lengvas. Pasitaiko ir netikėtumų, kai į savo koncertą šimtas mergaičių ateina kiekviena savaip susišukavusi... Bene didžiausia kliūtis tai faktas, kad ir Vilniaus mokyklos dar tebedirba dviem pamainom. Dalis choro todėl repetuoja rytais, kita dalis po pietų. Visos šitos bėdos tačiau užsimiršta dainoje.

Kas penki metai įvykstanti Dainų šventė yra neeilinis įvykis Lietuvos gyvenime. Šiais metais šventėje dalyvauja 29,170 dainininkų, orkestrantų ir šokėjų. Šventė į Vilnių sutraukia ir tūkstančius turistų bei svečių, ypač moksleivių. Todėl liepos mėnesį Vilniuje buvo smarkiai apribotas automobilių judėjimo greitis — nedaugiau 40 kilometrų per valandą.

Pernai vasarą tuo pat metu vyko taip pat tradicine tapusi moksleivių šokių ir dainų šventė. Šių švenčių metu Vilnius smarkiai atjaunėja ir atlietuvėja. (zvr)

Už teisę lietuviškam šokiui, dainai ir tradicijai pavaikščioti sostinės gatvėse teko atidainuoti „Široka strana maja radnaja..." Dainų šventės vaizdas — pakeliui į Vingio parką.

Pranešimai apie radio transliacijų Sibiro lietuviams iš Filipinų pradžią kartais pamini ir ten esančių lietuvių skaičių. Esą pačių sovietų duomenimis Sibire yra 175,000 lietuvių. Tai paskatino ir mus pasižiūrėti, ką apie tai sako oficialūs sovietiniai šaltiniai.

Gyventojų pasiskirstymas tautybėmis Sov. Sąjungoje nurodomas tik gyventojų surašymo metu. Kadangi 1970 metų surašymo duomenys dar nepaskelbti, galima kalbėti tik apie 1959 metus. Tais metais Lietuvoje, pagal sovietinius surašymo duomenis gyveno 2,711,400 žmonių, iš jų 2,150,767 lietuviai. Gi Sov. Rusijoje ir kitose jos valdomose respublikose tuo metu buvo 175,327 lietuvių. Tai ir yra tas pats skaičius, kuris kartais išeivijos spaudoje priskaitomas Sibiro lietuviams.

Geografinį Sov. Sąjungoje gyvenančių lietuvių pasiskirstymą visų pirma bandėme rasti taip vadinamuose „visasąjunginiuose" surašymo duomenyse išleistuose atskira knyga. Ten tačiau radome tik Latvijos, Ukrainos ir Gudijos lietuvių skaičių — viso labo 49,652 žmones. Taigi „visasąjunginiai" duomenys slepia 125,675 lietuvių gyvenamąją vietą (respubliką). Galimybė, kad lietuviai yra išsisklaidę po atskiras imperijos respublikas labai smulkiomis grupėmis taip pat nepasitvirtino — sudėjus kiekvienos respublikos mažiausios nurodytos tautybės skaičių, gauname tik 51,007. Taigi, bent kai kuriose respublikose lietuvių turėtų būti daugiau, negu kai kurių kitų tautybių, kurių skaičius nurodytas. Išvada todėl gana aiški — „visasąjunginiai" duomenys lietuvių

SOVIETINĖ STATISTIKA

SLEPIAMI SIBIRO LIETUVIAI

skaičių Rusijoje slepia sąmoningai. Pažymėtina, kad lygiai taip pat visasąjunginiai duomenys slepia ir latvių bei estų skaičių Rusijoje. Tuo tarpu visų kitų Sov. Rusijos tautybių gyventojų skaičius nurodytas labai detaliai.

Šalia „visasąjunginių" yra ir respublikų duomenys, išleisti atskiromis knygomis. Tarp jų, tik Estijos duomenys nurodo bendrą ten gyvenančių lietuvių skaičių. Būdingiausia tačiau, kad pačios Rusijos (Federalinės respublikos) duomenys vėl nenurodo bendro Rusijoje esančių lietuvių (bei latvių ir estų) skaičius. Tačiau, Rusijos duomenys dar nurodo gyventojų pasiskirstymą tautybėmis jos atskirose srityse ir autonominėse respublikose. Taip suradome lietuvių skaičių Karaliaučiaus ir Leningrado srityse bei Maskvos ir Leningrado miestuose. Kitose Rusijos srityse lietuvių skaičius nenurodytas. Taigi, bendras oficialios statistikos vaizdas apie Sov. Sąjungos valdomoje teritorijoje gyvenančius lietuvius yra toks:

Latvijoje	32,383
Ukrainoje	8,906
Gudijoje	8,363
Estijoje	1,303
Rytprūsiuose (Karaliaučiaus srityje)	21,262
Leningrade	2,660
Leningrado srityje	844
Maskvoje	2,251
Iš Viso	77,972

Tokiu būdu Sov. Sąjungoje lieka dar 97,355 lietuviai, kurių gyvenamosios vietos sovietai nėra linkę nurodyti. O tai ne taip jau mažas skaičius — 4.2% visoje Sov. Rusijos valdomoje teritorijoje gyvenančios mūsų tautos.

Nepriklausomos Lietuvos šaltiniai, pav. A. Šapokos redaguota Lietuvos istorija (1936 m.), nurodo, jog tuo metu Sov. Sąjungoje gyveno apie 50,000 lietuvių. Didelė jų dalis po 1944 metų Irjžo į Lietuvą. Dalis žuvo kare, išmirė ar nutautėjo. Todėl nuo prieškarinių laikų gyvenančių lietuvių Rusijoje dabar galėtų būti nedaugiau 20,000. Taigi apie 90,000 lietuvių ten atsirado po pirmosios sovietų okupacijos. Faktas, kad jų (kaip ir panašaus likimo latvių ir estų) gyvenamoji vieta slepiama, mūsų nuomone reiškia, kad jie ten atsirado ne savo noru. To neslepia net ir sovietiniai šaltiniai. Enciklopedijos (mažosios tarybinės) II t. 177 puslapyje rašoma: 1948-49 metais iš Lietuvos TSR buvo ištremta nemaža buržuazinių nacionalistinio pogrindžio dalyvių ir jų talkininkų šeimų.

Ši sovietinių šaltinių analizė rodo, kad 1959 metais Sibire buvo apie 90,000 lietuvių, maždaug 4% mūsų tautos. O tai reiškia, kad pirmaisiais okupacijos metais ištremtųjų skaičius turėjo būti žymiai didesnis, nes daug tremtinių po Stalino mirties vykusio atoslūgio metu grįžo į Lietuvą. Be to nereikia pamiršti, kurie nėra perdaug patikimi ir už Lietuvos ribų gyvenančių lietuvių skaičiaus nėra linkę padidinti. Priešingai, Gudijai priskirtoje teritorijoje randasi daug grynai lietuviškų (ar dar išlikusių pusiau lietuviškomis) apylinkių: Gervėčiai, Vydžiai, Žirmūnai, Beniakainys ir kt. Todėl Gudijoje nurodytas 8363 lietuvių skaičius yra žymiai sumažintas.

Gyventojų surašymo 1959 metais duomenys nustebino mus dar viena labai įdomia (nors, turbūt, nelabai reikšminga) smulkmena. Visos knygos apie sovietų valdomų respublikų duomenis išleistos Maskvoje, ir tik rusų kalba. Vienintėlė išimtis — Lietuvos duomenys skelbiami dviem (rusų ir lietuvių) kalbom, ir leidimo vieta nurodyta Vilnius.

(zvr)

MIRĖ

PROFESORIUS JURGIS LEBEDYS

Š. m. liepos 12 dieną, atostogaudamas prie ežero Molėtų rajone, staiga mirė Lietuvos raštų ir tautosakos tyrinėtojas prof. dr. Jurgis Lebedys, sulaukęs vos 57 metus. J. Lebedžio mirtis — skaudus smūgis lituanistikos mokslui. Miré nespėjęs užbaigti labai įdomios studijos „Lietuvių kalbos vartojimas viešajame gyvenime XVII-XVIII amžiuose". Reikia manyti, kad iš šio veikalo būtų buvę galima sužinoti, pavyzdžiui, kokia kalba buvo kalbama Raseinių seimeliuose, nors išlikusios tų seimelių rezoliucijos („instrukcijos") surašytos lenkų kalba. Lieka tik laukti, kad netrukus atsiras J. Lebedžio darbo tęsėjas.

Jurgis Lebedys buvo gimęs 1913 m. sausio 12 d. Devynduonių kaime, Gudžių v., Kėdainių aps. 1931 m. baigęs Panevėžio Mokytojų seminariją, studijavo V. D. universiteto, Hum. M. fakultete, kurį baigė 1937 m. Buvo mokytojas ir direktorius Utenos ir Skuodo gimnazijose. Mokslinę karierą pradėjo po karo, 1953 m. apgynęs kandidato disertaciją apie Simoną Stanevičių, o 1963 m. gavo daktaro laipsnį už savo studiją Mikalojus Daukša. *Nuo 1946 m. dirbo Vilniaus universitete, pastaruoju metu būdamas Lietuvių literatūros katedros vedėjas. Be jau minėtų disertacinių monografijų, parengė* Simono Stanevičiaus Raštų *kritišką leidimą (1967 m.),* S. M. Slavočinskio Giesmes *(1958),* Smulkiąją lietuvių tautosaką XVII-XVIII amžiuose *1956. Dalyvavo bendriniuose Lietuvių literatūros istorijos ir Chrestomatijos leidiniuose. Yra paskelbęs keletą straipsnių iš lietuviškų raštų ir kalbos istorijos.*

Kruopštus šaltinių nagrinėjimas ir jų kritiškas vertinimas buvo būdingi J. Lebedžio, kaip mokslininko, bruožai. Rašydamas apie Mikalojų Daukšą (kurio gimtinė, beje, buvo netoli Lebedžio gimtinės) ir Simoną Stanevičių J. Lebedys stengėsi pažvelgti ir į visą anų laikų socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą.

KAUNO VALDŽIAI

„BALTOJI GULBĖ" ŠAUKIASI PAGALBOS

„Baltoji gulbė" nėra baleto ar muzikinės suitos pavadinimas, tai vienas iš gražiausių ir seniausių Kauno miesto pastatų — buvusieji rotušės rūmai! Iškilo jie XVI amžiaus viduryje, spėjama senosios jau XV-to amžiaus gale stovėjusios medinės rotušės vietoje. Keturių šimtmečių bėgyje „Baltoji gulbė" buvo kelis kartus perstatyta. Originaliai turėjusi gotikos ir vėliau renesanso architektūros formas, su laiku keitėsi jos išorė ir interjeras, išaugo ir sulaibėjo jos grakštus bokštas. Paskutinieji žymesni rotušės išorės pakitimai vyko XVII amžiaus antroje pusėje. Įgavusi daugiau klasicizmo formų, bet kartu išlaikiusi kai kuriuos vėlyvojo baroko bruožus, nuo to laiko iki šių dienų rotušės išorė daug nepasikeitė. Pastatas dėl savo baltumo ir grakštumo imtas vadinti „Baltoji gulbė".

Istoriniais ir moderniais laikais, Lietuvai savarankiškai esant, „Baltoji gulbė" buvo Kauno miesto rotušės rūmai. Iki 1951 metų pastate dar buvo laikoma Kauno miesto Archyvas. 1951 metais rūmai perduoti Kauno Politechnikos Institutui Statybos fakultetui. Paskutiniame dešimtmetyje vėl pasikeitė „Baltosios gulbės" šeimininkai. Kauno miesto Vykdomasis Komitetas rūmus perdavė kažkokiai civilinio kulto žinybai. Tai nieko naujo, caro laikais rūmai kurį laiką taip pat buvo paversti naujos „vieros" namais — cerkve. Dabar buvusi rotušė kelinti metai kai rengiamasi paversti ištaigingais civiliniais sutuoktuvių-krikštynų rūmais, su raudonais kilimais, kieto medžio baldais, liustromis, palmėmis ir tylia muzika... Visa tai skamba labai gražiai (ir truputį buržua), bet deja tai nieko nepadeda istorinio pastato gerbūviui, nes jau eilė metų „Baltoji gulbė" stovi be langų su pradarytomis sienose angomis ir naujai atsirandančiais plyšiais.

Tikriausiai dabartinė Kauno miesto valdžia bešvęsdama įvairiausius jubiliejus neturi laiko ir nežino kokiame stovyje randasi buvusioji miesto rotušė, kuri tiesa, yra tituluojama kaip „vienas įžymiausių mūsų respublikos architektūros paminklų" (garbingas titulas!), nes *Švyturiui* (1970 Nr. 10) prireikė atspausdinti sekantį A. Svetavičiaus laišką:

Kauno senamiestis metais iš metų gražėja, tačiau mane jaudina užsitęsę Kauno restauravimo darbai. Jau daug metų (net sunku prisiminti kiek) iš Kauno Rotušės stengiamasi padaryti ištaigingus sutuoktuvių rūmus. Žiemą ir vasarą, rudenį ir pavasarį rotušė stovi be langų, sienose iškaltos įvairiausio didumo angos. Pastate nuolatos šeimininkauja skersvėjis, kuris įtraukia į vidų sniegą, lietų, drėgną orą. Drėgnas Lietuvos klimatas, karštis ir šaltis be gailesčio gadina visą tai, ką sukūrė nagingi ir sumanūs meistrai senovėje. Negana to, pastaruoju metu vienas pastato fligelis smarkiai įskilo. Kauno rotušė šaukiasi pagalbos.

„Baltoji Gulbė" šiandieną

ASTRONOMIJA

EINA GARSAS NUO PAT VILNIAUS

Kas dieną būriai ekskursantų ateina į Vilniaus universitetą, vaikšto jo gilia senove dvelkiančiais įspūdingais kiemeliais, ilgiausiai užsibūva svečiai mažajame Počiobuto kiemelyje: užvertę galvas, jie žvalgosi į Zodiako ženklais išdabintus bokštelius ir klauso gido pasakojimo apie kadaise čia veikusią garsią observatoriją. Prieš du šimtmečius vaiskiomis naktimis vienišas astronomas praverdavo siaurą bokšto langelį ir į mirguliuojančias žvaigždes nukreipdavo plonakaklį teleskopą. Garsiausių to meto Europos observatorijų profesoriai įdėmiai sekdavo Vilniaus astronomų darbą. Tai buvo seniausia observatorija Rytų Europoje.

Tačiau prabėgo šimtmečiai... Sudėtingus sukrėtimus patyrė per tą laikotarpį kraštas, universitetas ir observatorija. Uždarius universitetą, nustojo egzistavusi ir observatorija. Dulkės padengė kvadrantus, teleskopus ir žvaigždėlapius.

Atrodė, jog Vilniaus vardas daugiau nebesuskambės astronomijos mokslo pasaulyje. Toli per tą laiką nužengė į priekį astronomijos mokslas — kalnuotose planetos vietose iškilo modernių observatorijų pastatai, po savo kupolais slėpdami galingus teleskopus, elektroninę techniką. Šio amžiaus pradžioje Vilniaus pakraštyje pastatyta nauja universiteto observatorija su savo didžiausiu — 70 centimetrų

Vytautas Straižys

skersmens — teleskopu tokių observatorijų gigantų, kaip Biurakano, Krymo, Abastumanės mūsų šalyje bei Kit Piko, Maunt Polomaro ir kitų užsienio observatorijų fone atrodo pernelyg kuklutė.

Prieš kelerius metus triukšmingame astronomijos mokslo pasaulyje kuklioji observatorija staiga „parodė savo balsą". Ne, ji neatrado naujos žvaigždės ar kometos, neužfiksavo nežinomų planetų ar asteroidų... Šitokių atradimų „teisė" priklauso garsiausioms observatorijoms. Ir vis dėlto Lietuvos astrofizikai padarė savotišką atradimą — jie pasiūlė naują žvaigždžių fotometrinę sistemą, kurią pavadino Vilniaus vardu.

Kiekvieną naktį šimtų planetos observatorijų teleskopai nukrypsta į dangų — vis giliau į Visatos tolius skverbiasi galinga optinė ir radijo technika apginkluota žmogaus akis. Tačiau butų naivu galvoti, kad šiandieninis astronomas, panašiai kaip viduramžių kolega, sėdi per naktį, priglaudęs akį prie teleskopo okuliaro ir gėrisi regimais žvaigždynais. Žmogaus akis, nežiūrint jos didelio tobulumo, negali nieko subtilesnio žvaigždėje įžvelgti, negali nieko sužinoti apie žvaigždės temperatūrą, nuotolį, cheminę sudėtį. Tokią informaciją gali suteikti tik žvaigždės spektras, kurį — juodą, skersais brūkšneliais specialia aparatūra gali gauti kiekviena observatorija. Vėliau astrofizikai, ištyrę atitinkamus spektro ruožus, tiksliai nustato svarbiausias žvaigždės charakteristikas.

Atrodo fotografuok žvaigždžių spektrus, — ir problema išspręsta. Tačiau spektrinis metodas, be gerųjų ypatybių, turi ir esminį trūkumą: kad gavus vienos žvaigždės spektrą, jos šviesą ant plokštelės reikia eksponuoti kelias valandas, o mažesnės žvaigždutės — net ir visą naktį. Savaime aišku, kad, tokiais tempais tiriant Visatą, neužteks ir milijardo metų, norint bent šiek tiek detaliau pažinti mūsų Galaktikos žvaigždes. O kur dar kitos galaktikos!

Savotišką išeitį siūlo fotometrinis metodas. Vieną populiariausių pasaulyje fotometrinių sistemų, vadinamą trimis inicialais — UBV, prieš penkiolika metų pasiūlė amerikiečių astrofizikas Džonsonas. Šios trys raidės reiškia ne ką kitą kaip tris spalvas — ultravioletinę, mėlyną ir žalią (vizualinę). Išradėjas pastebėjo, kad kai kuriuos svarbiausius žvaigždės charakteristikos duomenis galima gauti, turint tik dalį spektro. Tuo tikslu žvaigždės šviesa praleidžiama pro ultravioletinį filtrą, vėliau — pro mėlyną ir galop — pro žalią.

Naujosios sistemos gimimas buvo kažkuria prasme dėsningas. Prieš dešimt metų Vilniaus universiteto auklėtinis Vytautas Straižys, tapęs Fizikos ir matematikos instituto aspirantu, kandidatinei disertacijai pasirinko temą: „Galaktikos struktūros tyrimas Oriono žvaigždyne". Jaunas astrofizikas nepaprastai kruopščiai ėmėsi darbo, giedromis naktimis fotometruodamas tolimojo žvaigždyno šviesulius. Tačiau veikiai paaiškėjo, kad UBV sistema šiam uždaviniui netinka, nes žvaigždyną dengia tankus tarpžvaigždinių dulkių debesis.

Kas daryti? Išsiaiškinti trispalvės sistemos trūkumus, — kurie filtrai duoda klaidingiausią informaciją; pabandyti kitų daugiaspalvių sistemų filtrus?! Tai labai sudėtingas uždavinys, reikalaujantis daugybės skaičiavimų... išeitį pasiūlė pats gyvenimas: kaip tik tuo metu Lietuvos Mokslų akademija įsigijo pirmąją respublikoje elektroninę skaičiavimo mašiną BESM-2.

Jei ne ši mašina, kažin, ar šiandien turėtume naująją fotometrinę sistemą. Su BESM-2 V. Straižys ėmėsi analizuoti UBV ir kitas daugiaspalves sistemas, ieškodamas tokios, kuri geriausiai patenkintų keliamus reikalavimus. Taip mažutė šalutinė disertacijos tema tapo pagrindine. Straižys atsisakė Oriono žvaigždžių ir atsidėjo vien tik fotometrinių sistemų tyrimams. Pasididžiuodamas jis prisimena, kad pirmasis uždavinys, kurį sprendė pirmoji Lietuvos elektroninė mašina buvo kaip tik fotometrinis uždavinys.

Naujosios sistemos kontūrai pradėjo ryškėti 1962 metais. Gerai išsiaiškinus žinomų sistemų trūkumus, savaime kyla reikalas pasiūlyti naujus, tobulesnius spalvų ruožus. Svarbiausia, jaunasis mokslininkas užsibrėžė parinkti tokius spektro ruožus, kurie mažiausiai nukentėtų nuo tarpžvaigždinės absorbcijos. Uždavinio sprendimas ir filtrų praktinis išbandymas peraugo vieno žmogaus galimybes. Į talką atėjo K. Zdanevičius, vėliau ir kiti. Susikūrė astronomų grupė, kuri 1967 metais išaugo į astrofizikos sektorių. Jos vadovu tapo fizikos-matematikos mokslų kandidatas Vytautas Straižys. Kartu iškilo techninės bazės problema. Kadaise užmiestyje statyti Vilniaus observatorijos bokšteliai dabar atsidūrė pačioje miesto tankynėje po amžinai padūmavusiu dangumi. Giedrų žvaigždėtų naktų, ir dar be mėnesienos, mūsuose labai maža. Rankiojant šiuos gamtos malonės trupinius, sistemos kūrimas užsitęstų dešimtmečius. Pagalbos ranką ištiesė Krymo observatorija.

Telegrafo ir telefono laidais iš Krymo į Vilnių lėkė džiugios žinios: vilniečių parinkti spektro spalviniai ruožai pasitvirtina. Gerai spektriniais metodais ištirtų žvaigždžių fotometravimas duoda analogiškus rezultatus! Tačiau tai dar tik darbo pradžia. Vilniaus daugiaspalvę sistemą turi išbandyti kitos observatorijos. Svarbiausia, —apie sistemą turi sužinoti pasaulio astronomai.

Hamburge įvykusiame tarptautinės astronomų sąjungos XII suvažiavime pirmasis apie tai praneša pasauliui Krymo observatorijos profesorius Nikonovas, perskaitydamas V. Straižio pranešimą. Po trejų metų į tokį pat eilinį sąjungos suvažiavimą, į Prahą, vyksta „pats sistemos autorius", specialioje komisijoje skaito platų pranešimą, užmezga kurybinius ryšius su įvairių observatorijų fotometristais. Mokslininkus sudomina naujoji sistema, kai kurių observatorijų atstovai prašo atsiųsti filtrus, pasišauna savo technika išbandyti sistemą.

Pirmuosius filtrų komplektus Vilniaus astrofizikai pasigamino savo rankomis: šlifavo stiklus, specialiais optiniais klijais klijavo tam tikrus kelių sluoksnių „sumuštinius". Tai labai atsakingas ir sunkus darbas. Ne vieną dešimtį stiklų V. Straižys „sugadino", kol išmoko taip juos suklijuoti, kad tarpuose neliktų oro burbuliukų.

Tokiu „namudiniu" būdu sistemos kūrėjai tebegamina filtrus ir iki šiol. Bet kam šio darbo nepatikėsi, o stambios šalies optikos įmonės mažų serijų nesiima gaminti.

Moderniose observatorijose fotometristai dirba su interferenciniais filtrais, kurių plokštelės esti pagamintos ne iš spalvoto stiklo, bet padengtos tam tikrų puslaidininkinių medžiagų sluoksniais. Visoje šalyje turime garsių puslaidininkių specialistų, bet, interferencinių filtrų gamyba, deja, mums tebėra terra incognita.

Vis dėlto keletas Vytauto Straižio rankomis suklijuotų filtrų komplektų jau pasklido po pasaulį. Panaudodamas Vilniaus sistemą, stebėjimus jau pradėjo vienos moderniausios planetoje observatorijos Kit Piko (JAV) garsus fotometristas Krafordas. Kitas žymus specialistas daktaras Stokas vykdo Pietų pusrutulio žvaigždžių stebėjimus tarpamerikinėje Cero Tololo observatorijoje Čilėje.

Vilniaus sistemą sudaro filtrų komplektas iš aštuonių spalvų: du stiklai, praleidžiantys apibrėžtų dydžių ultravioletines bangas, vienas — violetines, vienas — mėlynas, du — žalias ir du — raudonas. Fotometruojant šiais filtrais, galima prasiskverbti žymiai giliau į Galaktikos gelmes, negu tai įgalina spektrinis metodas. Spektrinis metodas leidžia pasiekti vieną kitą kiloparseką Paukščių tako plokštumoje, o fotometrinis metodas sugeba užfiksuoti dvigubai toliau esančių žvaigždžių šviesą.

Dar kita gera sistemos ypatybė — jos rezultatus labai lengva pritaikyti elektroniniam apdorojimui, elektrofotometro impulsus visai nesunku iš teleskopo nukreipti į perforatorių, o iš čia į ESM. Taigi, medžiagos apdorojimą galima paspartinti tūkstanteriopai, o gal ir dar daugiau!

Ir tai neišsemia Vilniaus sistemos pranašumų. Galima sakyti, kad nauji moksliniai tyrimai, darbai, kuriuos vykdo V. Straižio vadovaujamas astrofizikos sektorius, atveria vis naujas sistemos pritaikymo galimybes.

Neseniai kandidatinę disertaciją apgynė mokslinis bendradarbis Gunaaras Kakaras. Savo darbe jis įrodė, kad, naudojantis vilniške sistema, galima nustatyti žvaigždės dvilypumą, tiesa, jei tarp abiejų žvaigždžių komponentų yra tam tikras spektrų ir ryškumų skirtumas. Priminsime, kad iki šiol fotometrinis metodas buvo laikomas visiškai netinkamu šiam uždaviniui spręsti. Ką tai reiškia astronomijai, suprasime, prisiminę, kad beveik pusė šviesulių galaktikoje yra dvilypiai. Taigi, toliau išvysčius Kakaro pasiūlytą metodiką, galimas dalykas, astrofizikai gaus puikią galimybę klasifikuoti dvilypes žvaigždes.

Kitas astrofizikos sektoriaus bendradarbis Antanas Bartkevičius savo disertacijoje sprendė taip pat labai svarbų klausimą: jis sukūrė būdą, kaip Vilniaus daugiaspalve fotometrine sistema nustatyti žvaigždžių metalo kiekį, jo santykį su vandeniliu. Šis santykis — geriausia žvaigždės amžiaus rodyklė. Metalų gamyba žvaigždėse vyksta nepaliaujamai, ir jų kiekis Visatoje tolygiai didėja. Bartkevičiaus darbas turi dideles perspektyvas, nes įgalina su aštuoniais vilniečių pasiūlytais filtrais atlikti jau trijų dimensijų matavimus: ištirti ne tik žvaigždės temperatūrą ir šviesumą, bet ir cheminį sąstatą!

Pagaliau dar viena sistemos ypatybė. Ji vadinama užatmosferine, t. y. visi spalvų indeksai išvesti už žemės atmosferos ribų. Stebėdami šviesulius, su šiais filtrais gauname tokius duomenis, lyg stebėtume žvaigždes iš raketos arba orbitinės observatorijos. Kaip panaikinti atmosferos įtaką, — šį klausimą disertacijoje sprendė K. Zdanevičius.

Naujai statomos observatorijos vieta.

Kaip paspartinti Vilniaus sistemos „atidavimą gamybai", — šį klausimą svarstė praėjusių metų lapkričio mėnesį Vilniuje vykęs šalies astronomų pasitarimas.

Pasitarimas įpareigojo fizikos-matematikos mokslų kandidatą Vytautą Straižį paskelbti platų apžvalginį straipsnį kuriame nors stambiame tarptautiniame astronomų moksliniame žurnale. Tačiau svarbiausią egzaminą sistema laikys šių metų rugpiūčio mėnesį Tarptautinės astronomų sąjungos suvažiavime Braitone (Didžioji Britanija). Ten numatoma surengti jungtinį dviejų komisijų — fotometrinės ir spektrinės — pasitarimą. Jeigu pasitarimas pritars (o tokia galimybė reali, nes iš visų egzistuojančių fotometrinių sistemų vilniškė yra pati tobuliausia), naujoji aštuonių spalvų sistema bus

RŪPESTIS GENTIES IŠLIKIMU

Straipsnių, keliančių susirūpinimą, jog Lietuva artėja prie mirštančių tautų ribos, paskutiniu metu labai padažnėjo. Žemiau talpinamas straipsnis (Švyturys, 1970 m., Nr. 8) išsiskiria gana atidžia giminių mažėjimo priežasčių analize.

Straipsnyje taip pat daug pagrįstų pasiūlymų, kaip ši problema spręstina. Galima pastebėti, kad daugelio šių pasiūlymų vykdymas priklauso ne nuo Lietuvos pareigūnų...

Yra ir daugiau įdomių dalykų. Pavyzdžiui — žemaičiai auga, aukštaičiai išmiršta. Ir pagaliau — jeigu tikrai abortų skaičius Lietuvoje jau beveik prilygsta gimimų skaičiui — ką tai reiškia religiniu, moraliniu, sociologiniu požiūriu? Atidus skaitytojas, be abejo, ras ir daugiau atsakymo beieškančių klausimų.

Pasaulio gyventojų geografija sparčiai kinta. Vienose šalyse gyventojų prieauglis mažėja, antrose — smarkiai auga. Dabar iš trijų pasaulyje gimstančių vaikų du tenka Azijai, o vienas — visiems likusiems žemynams drauge paėmus. Nuo 1940 metų gyventojų daugelyje šalių išaugo net dvigubai. Aišku, mes negalime pasekti tokių šalių pavyzdžiu. Ir nepavydime joms. Tačiau demografiniais klausimais vertėtų susimąstyti. Mat, esant kitoms lygioms sąlygoms, civilizuotų šalių visuomenė, kurios narių skaičius auga greičiau, turi didesnes galimybes progresuoti.

Mes tebejaučiam karo žaizdas. Lietuvos gyventojų skaičius tik nelabai seniai pralenkė prieškarinį. Tiesa, iki karo lietuvės gimdydavo nemaža vaikų, bet dėl didelio jų mirtingumo, taip pat dėl skurdo ir nedarbo sukeltos emigracijos į užjūrį, gyventojų skaičius augo lėtai. Pokario metais natūralaus gyventojų prieaugio klausimai ilgą laikotarpį nekėlė susirūpinimo, o mirtingumas sumažėjo veik dvigubai. Buvome patenkinti: 1960 metais tūkstančiui gyventojų natūralus prieaugis padidėjo iki 14,7. O dar vėliau, 1964 metais, pasiekėme mažiausią mūsų istorijoj gyventojų mirtingumą — tūkstančiui gyventojų — 7,5 žmogaus (žmonių dešimtosiomis dalimis neskaičiuojame, bet, tikslumo dėlei, statistika išveda vidurkius). Tačiau įvyko ir kiti poslinkiai. Po 1961 metų gimimų skaičiaus kreivė ėmė slinkti žemyn. Dėl vidutinio amžiaus ilgėjimo padaugėjo senyvų žmonių, o. tai, savaime suprantama, tam tikru laikotarpiu padidino mirtingumą. 1968 metais kiekvienas tūkstantis Lietuvos gyventojų pasipildė vos 9,3 žmogaus.

Gimdymų statistika rodo: šeimos kasmet sulaukia daugiau pirmagimių ir vis rečiau — trečiojo ar ketvirtojo įpėdinio. Motinystės amžiaus sulaukusios kaimo moterys gimdo dažniau, negu miestietės. Tačiau per pastaruosius penkerius metus gimstamumo mažėjimo tempai kaime buvo dvigubai didesni, negu mieste. Santuokų skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų, per aštuonerius metus sumažėjo 6 procentais, o skyrybos padažnėjo.

Šį klausimą pabandysiu nagrinėti kaip ekonomistas.

Visi sutinka: dabar veikianti gimstamumo skatinimo sistema neveiksminga. Siūloma padidinti valstybines pašalpas, pakeisti darbo įstatymus moterims. Su džiaugsmu pritariu. Tačiau valstybinis pašalpų didinimas toli gražu ne vienintelis būdas motinystei skatinti. Vienas sociologas tyrė šias problemas. Į klausimą, kokio dydžio pašalpų reikėtų, kad moterys dažniau gimdytų, susilaukė iš jų ir tokių atsakymų: „Nereikia tų pašalpų. Pati galiu atiduoti dalį atlyginimo, kad tik nereikėtų auginti antro vaiko". Taigi, turėtume ieškoti įvairesnių kelių šiai problemai spręsti. Antra vertus, vargu ar greit bus reformuota valstybinė pašalpų sistema. Mat, devyniose respublikose gimimų didinimo problema visiškai neaktuali. Natūralus gyventojų prieaugis, pavyzdžiui, Tadžikijoj, Uzbekijoj, Turkmėnijoj yra trigubai didesnis, negu Lietuvoje. Taigi, mums patiems reikia ieškoti realių būdų motinystei skatinti.

Pašalpas tėvams vaiko gimimo proga galėtų smarkiai padidinti įmonės, organizacijos ir profsąjungos. Deja, ūkiniai ir profsąjungos darbuotojai dažniausiai į motinystę žiūri cecho ar įmonės reikalų požiūriu (į dekretines atostogas išėjusi moteris jiems atrodo netgi kliuvinys). Žvelgiant visuomenės interesų aspektu, kiekvienas naujai užgimęs pilietis yra potencialus mūsų respublikos, visos mūsų šalies ūkio ir kultūros statytojas, kūrėjas.

Problemą, visų pirma, reikia spręsti apčiuopiamomis praktiškomis priemonėmis. Pavyzdžiui, vertėtų labiau atsižvelgti į šeimos gausumą, skirstant gyvenamąjį plotą.

Per mažai apie jaunuosius piliečius galvoja ir pramonės darbuotojai. Kol kas mažiausiems vartotojams, ypač naujagimiams, skirtų prekių gamyba labai ribota. Mažai gaminame produkcijos ir mamoms. Kiek visokių gaminių jos pasigenda! Dėl to sugaišta labai daug laiko, gadina savo nervus.

Vertėtų pagalvoti, ar ne per daug statome viengungiškų bendrabučių darbininkams. Įmonių bei statybų vadovus nesunku suprasti: bendrabutyje telpa daugiau darbininkų. Spaudoje dažnai skaitome, kiek nemalonumų visiems sudaro be profsąjungos leidimo bendrabutyje atsiradęs naujagimis. Bet štai pasekmės: nėra galimybės kurti šeimų. Dėl to paskiau pritrūksta darbo jėgos.

Pagalvokime apie dar vieną, man atrodo, labai svarbų klausimą: kaip panaikinti įmonėse, nemažinant gamybos, trečiąją darbo pamainą moterims, kaip sudaryti joms galimybes dirbti ne visą darbo dieną ar ne visą darbo savaitę? Manyčiau, visos tokias galimybes turinčios įmonės bei įstaigos privalėtų ruošti moters darbo dienos reformos planus. Apskritai, ar ne per daug įtraukėme moterų į gamybą, nesudarę reikiamų sąlygų? Ir jau visiškai bloga, kai moterims duodamas jų sveikatai kenkiantis darbas. Gimstamumo mažėjimas — tai bauda, kurią mokame už savo neapdairumą, nerūpestingumą. Girdėti nuomonių, esą šią problemą gali išspręsti platus vaikų darželių bei lopšelių tinklas. Šiandien dar negalime patenkinti visų tėvų, norinčių atiduoti vaikus į darželius bei lopšelius. Šioje srityje mes atsiliekame nuo šalies bendro lygio. Gal auklės išgelbės mus? Deja, jos — didžiausias „deficitas". Darželių ir lopšelių dabar statome daugiau. Galima būtų jų statybą dar labiau paspartinti, jei daugiau prisidėtų įmonės, kolūkiai.

Nelengva nustatyti, kurios priežastys turi didesnę ar mažesnę reikšmę gimstamumui mažėti. Mat, šis klausimas kaip reikiant moksliškai neištirtas. Demografiniai tyrimai respublikoje veik nedaromi.

Atskirose respublikos vietose gimstamumas labai skirtingas. Palyginę, kiek tenka gimusiųjų tūkstančiui kaimo gyventojų atskiruose rajonuose pamatysime, kad į pirmąjį dešimtuką, kuriame daugiausia gimimų, įeina tik žemaitijos rajonai, o paskutiniame dešimtuke, kuriame gimsta mažiausia vaikų, yra beveik vien šiaurėsrytų Aukštaitijos rajonai (ypš Anykščių, Kupiškio). Ar čia esama kokių etnografinių ypatumų, ar lemia kiti veiksniai? Kolei kas dar nežinome.

Kitose respublikose padaryti tyrimai rodo, kad gimstmumo mažėjimas priklauso toli gražu ne vien nuo materialinių priežasčių. Jas tenurodė mažiau kaip ketvirtadalis apklaustųjų moterų. Dauguma moterų pareiškė, kad vaikams auginti joms trūksta laiko. Pavyzdžiui, Latvijos sociologai, ištyrę Rygos moterų laiko biudžetą, nustatė, kad pirkiniams įsigyti per savaitę moterys sugaišta 7 - 8 valandas, o juk tai prilygsta visai darbo dienai. Taigi, prekybininkai galėtų padėti moterims taupyti laiką. Pavyzdžiui, VDR maisto prekių parduotuvėse trečdalis salės skiriama virtuvės, namų apyvokos reikmenims bei prekėms vaikams. Kodėl į mūsų parduotuves pažanga šliaužia vėžlio greičiu?

Žmonės daugiausia susiburia parduotuvėse eidami į darbą arba namo. Lanksčiau organizuojant pardavėjų darbą, būtų galima žymiai sumažinti eiles. Daug nuveiktų ir darbo vietose. Tiesa, tai nebūtų darbo vietose organizuojama prekyba. Pagaliau reikia daug gali buitinio aptarnavimo, transporto darbuotojai.

Geresnes sąlygas moterims motinoms atveria naujieji pavyzdiniai kolūkio įstatai. Kolūkietėms suteikiamos apmokamos ir gimdymo atostogos faktiškai tokiais pat pagrindais, kaip ir miestų moterims.

Kaimas turi ir kitų galimybių motinystei skatinti. Kolūkių vadovai skundžiasi, kad kaimas sensta (žmonių amžiumi). O štai kokį pasikalbėjimą man pačiam teko girdėti.

Viename kolūkyje vienas aštuonių vaikų tėvas paprašė pirmininką leisti jam laikyti daugiau gyvulių, nes šeimoje daug burnų. Pirmininkas atrėžė: „Gandrai jų tau nesunešė". Labai norėčiau, kad ateityje tokių priekaištų gausios šeimos nebesulauktų. Priešingai, reikėtų pertvarkyti ir kolūkių vidaus taisykles, numatyti šeimoms, auginančioms daugiau vaikų, didesnes lengvatas ir pirmenybę, aprūpinant jas statybinėmis medžiagomis, kuru, ganyklomis bei pašarais nuosaviems gyvuliams, kolūkio jėgomis daugiau padėti įdirbti sodybinius sklypus ir t. t. Tarybiniai ūkiai taip pat gali panaudoti nemaža šeimų gausumą skatinančių priemonių. Patys ūkiai turi rūpintis, kad kaime augtų nauja didelė pamaina.

Norėčiau dar pasidalinti ir bendresnėmis mintimis, vienaip ar kitaip atspindinčiomis dabartinius požiūrius į šeimos dydį. Tyrimai rodo, kad daugelyje miestų šeimos „planuoja" tik po vieną-du vaikus. Vadinasi, šiam „idealiam" vaikų skaičiui šeimoje rimtų kliūčių nėra. Tokia susidarė visuomenės nuomonė.

Manau, tam tikras šeimos gausumo stabdys yra pavėluotos vedybos. Vyresnio amžiaus sutuoktiniai vengia turėti daugiau vaikų, nes abejoja, ar suskubs juos išauginti, atseit, „pastatyti ant kojų". Tyrimai rodo, kad vyresnio amžiaus žmonių sukurtos šeimos būna tvirtesnės, bet čia pat susiduriame su jau minėta aktualia problema — tokios šeimos esti mažavaikės, o tai savo ruožtu neigiamai veikia jų tvirtumą.

Paskutiniu metu jaunavedžių amžius atjaunėjo. Tačiau vis tiek mūsų jaunavedžiai dar senoki. Daugumoje kitų respublikų jie kur kas jaunesni. Ankstyvos vedybos karštai propaguojamos net tokioje „šaltoje" respublikoje, kaip Estija. Ten jaunuoliams rekomenduojama tuoktis, nelaukiant sudijų pabaigos. Vertėtų ir mums apsvarstyti tokį požiūrį. Tačiau šiais laikais, kai šeimos reguliuoja savo narių skaičių, ankstyvų vedybų reikšmės nereikia ir pervertinti. Jei sutuoktiniai nutarė auginti, pavyzdžiui, du vaikus tai trečiojo vargu ar susilauks.

Kylant kultūrai, skiriame daugiau dėmesio vaikams auklėti. Taigi, siekdami, atseit, „kokybės", atsisakome nuo „kiekybės". Deja, gyvenime priešingai: blogais keliais dažniausiai nueina vienturčiai, o gausioje šeimoje išauga dori žmonės.

Tėvai, augindami po du vaikus, pasakys: „Teisingai barami vienturčių tėvai. Mes savo vietoje paliekame įpėdinius". Kažin ar tokia pažiūra absoliučiai teisinga? Pagvildenkime ją visos visuomenės interesų aspektu. Statistika negailestingai rodo: ne visi vaikai sulaukia subrendusio žmogaus amžiaus. Antra vertus, tam tikra žmonių dalis nesukuria šeimų, o kas dešimta sutuoktinių pora visai neturi vaikų. Kas paliks atžalas jų vietoje? Išvada: visuomenei augti reikia, kad kiekviena šeima turėtų bent po tris įpėdinius.

Iškyla dar vienas opus klausimas. Kai kurių ginekologų specialistų nuomone, abortus pirmojo nėštumo atvejais reikėtų leisti tik medicinišaki būtinais atvejais. Tuo tarpu dauguma demografų teigia, kad grįžti prie abortų draudimo nėra prasmės. Gal ir taip. Bet ar nedarom žalos sau, kai mūsų moterys per dažnai naudojasi šia teise? Skaitydamas Dž. Londono biografiją, sužinojau jo tėvus darius žygių, kad būsimasis rašytojas neišvystų pasaulio. Kiek daug prarastų pasaulinė literatūra, jei tai būtų įvykę. Abortų skaičius tikriausiai nelabai atsilieka nuo gimdymų skaičiaus. Nei šeima, nei visuomenė nežino, ko ji netenka... Gydytojai, pedagogai, ekonomistai, literatai galėtų daugiau pasidarbuoti, propaguodami gausesnės šeimos idealą.

Viename straipsnyje nėra galimybės išnagrinėti šios problemos visais aspektais. Tur būt, nerasime žinybos ar organizacijos, kuri negalėtų ką nors gero nuveikti šioje srityje. Kad šias mūsų visuomenei aktualias problemas galėtume sėkmingiau spręsti, būtų naudinga sudaryti respublikinę demografinę komisiją.

Gali kilti klausimas, ar ne per anksti keliamas aliarmas; juk Lietuvoje gimstamumas nesumažėjo iki kritiškos ribos. Manyčiau, nė trupučio ne per anksti. Mat, demografinių reiškinių tendencijos kinta labai lėtai, o mes privalome galvoti apie ateitį.

V. Lukoševičius
Valstybinio darbo resursų naudojimo komiteto pirmininko pavaduotojas

---

įtraukta į astrofizikų ginkluotės arsenalą.

Beje, apie spalvas. Jų šioje sistemoje kol kas aštuonios. Devintasis filtras žemės observatorijoms visai nereikalingas, bet orbitinėms astronominėms stotims, skriejančioms aukštai virš planetos atmosferos, šis filtras bus labai svarbus, nes duos naujos papildomos informacijos apie žvaigždes. Pavyzdžiui, padės sužinoti, kaip žvaigždė sukasi apie savo ašį, kaip ašis orientuota erdvėje.

Taigi, Vilniaus sistema, matyt, naudosis ir orbitinių ar Mėnulio observatorijų astronomai. O kaip patys autoriai? Ar ir toliau važinės į kitas observatorijas pasinaudoti atliekamu teleskopu? Ilgai svarsčius, nutarta ateinančiame penkmetyje pradėti naujos observatorijos statybą Lietuvoje. Astrofizikai jau surado perspektyvią vietą vaiskiu oru garsėjančiame Molėtų rajone, ant kalvos greta Kulionių piliakalnio. Surentė laikiną medinį bokštelį, atsigabeno teleskopą ir pradėjo naujosios vietovės skliauto „apšaudymą", bandydami tinkamumą astrofiziniams stebėjimams.

Netruks prabėgti penkeri metai. Želvos ežero apylinkėse išaugs neįprastos formos mūro statiniai su kupoliniais stogais. Čia numatyta pastatyti modernų vieno metro skersmens teleskopą reflektorių, vilniečiai pagaliau galės įgyvendinti savo naująją fotometrinę sistemą ir, naudodamiesi ja, pradės tirti Visatos erdvių mįsles.

R. Kubilius

(Ištraukos iš Švyturio nr. 3, 1970)

SUSIPAŽINIMUI: VLADAS ŠIMKUS

Vladas Šimkus, atrodo, nėra vienas iš visuomenės liaupsinamų poetų, bet kritikų ir poezijos mylėtojų teigiamai įvertintas nuo pirmųjų jo eilėraščių pasirodymo. Jo eilėraščius atrasi beveik kiekviename rinkinyje, reprezentuojančiame naująją lietuvių poeziją. Jis verčiamas į svetimas kalbas, rašantieji apžvalginius bei paskutinį dešimtmetį susumuojančius straipsnius nors keliais sakiniais sumini jo vardą. O vis dėlto Šimkui priklausytų kur kas didesnis dėmesys! Gal būt, dalinai yra kaltas jo poezijos pobūdis ir jo paties pažiūros į kūrybą.

Šimkus nėra iš tų, kurie užverstų skaitytoją eilėraščiais, kaip kad populiarieji poetai, spausdindami kasmet naujus eilių rinkinius. Pradėjęs spausdinti nuo 1957 m., jis iki šiol tepasirodė su trimis eilėraščių rinkinėliais: „Gražiausia sekundė" (1960), „Kranto kontūrai" (1963), „Geležis ir sidabras" (1968). Tačiau ne nuo kiekybės priklauso poeto vertė; keli tikrai geri eilėraščiai pilnai užtikrina amžiams vietą Parnase. Šiuo atveju Šimkus yra priešingybė E. Mieželaičiui, kuris, atrodo, tiki į kiekybę ir stebina minią ir savo gerbėjus neišsibaigiančių eilių ir apdūmojimų srautu.

Šimkaus poezijoje nėra skaitytojus stebinančių įmantrių eksperimentų, viską žinančio ir viską išaiškinančio pozos, taip madingų proginių eilėraščių bei supoetizuotų dienos aktualijų. Kad tai yra svetima jo prigimčiai rodo, pvz., jo bandymas rašyti apie vargšą Kasparą, kuris „nupynė fermai doklą" ir negavo užmokesčio („Kasparas, valstybė ir trys rubliai"). Šimkaus subtilūs eilėraščiai neturi tradicinio dainingumo. Jam būdingas ramus kalbėjimo, tiesiog, pasakojimo tonas. Tačiau apstu čia pauzių, tik asociatyviais saitais susietų fragmentų, dažnai pasikliaujama vaizdu ir gausu. Įpratusiam prie tradicinio eiliavimo, Šimkaus eilėraščiai gali atrodyti mažareikšmiais, o gal kartais ir nesuprantamais. Jo poezija reikalauja iš skaitytojo minties aktyvumo ir meninės nuovokos.

Iš Šimkaus pasisakymų bei jo kelių recenzijų apie pradedančiuosius poetus aišku, kad jam kūryba yra ilgų stebėjimų, asmeninių pergyvenimų ir apmąstymų rezultatas. Kalbėdamas apie jaunuosius poetus, jis įeško jų eilėraščiuose talento pasireiškimų, nes jo nesužavi tik sklandžiai sueiliuota, iš vieno poeto eilių į kitą keliaujanti „epochinė tematika", įvaizdžiai, epitetai ir t. t. Gal būt šis reiklumas išplaukia iš jo pažiūrų į meninę kūrybą, o gal dalinai išugdytas dirbant įvairiose žurnalų redakcijose — *Jaunimo gretose, Švyturyje, Literatūroje ir mene*. Pastaruoju metu jis yra vienas iš aktyviųjų, t. y. dirbančių redagavimo darbą, *Pergalės* žurnalo redakcinės kolegijos narių.

Tolygiai Šimkus reiklus ir atsargus savosios kūrybos atžvilgiu. Tas reiklumas bene svarbiausia priežastis, kad jis taip retai pasirodo su naujais eilėraščiais. Anot jo, „išspausdinęs esu nedaug, o ir iš tų priimtinę posmų lieka dar mažiau". Įtartinai ilgai" ruošiąs rinkinius. Paprasčiausia priežastis — kurti sunku. „Užtat įsitikinau, kad visai nerašyti irgi sunku". Būdingas jo atsisveikinimas su skaitytojais rinkinio „Geležis ir sidabras" aplanke: „Iki — tur būt, vėl negreito pasimatymo!". Kūrybos procesą Šimkus aptaria kaip „kovą su savo netalentingumu".

Poezija!
Tu — arena,
Kurią pereiti tam pavyksta,
Kas eina aštriausia briauna.
(„Poezija")

Mat, žmogus negalįs nieko atsiekti, dirbdamas „pagal savo galimybes. Reikia viršgalimybių. Nieko nėra pavojingesnio, kaip rašyti eilėraščius pagal išgales ir gerai apie juos galvoti: galima likti vienintelių taip galvojančiu žmogumi" (*Lit. ir menas*, 1965, Nr. 46). Jam geriausia kurti, kada liečia tuos dalykus, su kuriais yra susijęs seniai. Esą, „gera būtų vaikystėje sumanyti poemą, o parašyti ją savo trisdešimts ar keturiasdešimts metų jubiliejui. Kokius įvykių, minčių ir jausmų klodus persmelktų tokia poema" (ten pat).

Skirstant naujuosius lietuvių poetus, t. y. tuos, kurie pasirodė maždaug po 1954-55 metų, kartų atžvilgiu, Vl. Šimkų (g. 1936) priskirčiau vidurinei poetų kartai. Tur būt, grupuotė į kartas šiek tiek ankstyva, kol nėra akivaizdžių kartų skirtumų, kaip kad pvz., tarp Aisčio, Brazdžionio, Neries ir taip vadinamų žemininkų. Tačiau miniu kartas ne vien dėl to, kad amžiaus kriterijus patogiausias. Vl. Šimkus, M. Martinaitis (g. 1936) ir J. Vaičiūnaitė (g. 1937), būdami gana skirtingi, turi daug daugiau bendrumų tarpusavyje, negu pvz. vyresni poetai — J. Degutytė (g. 1928), Alf. Maldonis (g. 1929) ir J. Marcinkevičius (g. 1930). Suprantama, kalbėti apie jauniausiųjų poetų kartos bruožus — S. Gedos (g. 1943), V. Palčinskaitės (g. 1943), Alg. Mikutos (g. 1943) ir kt. — būtų nerealu, nes šie poetai, išskyrus Gedą, dar vargiai perlipo poezijos slenkstį.

„Lietuvių literatūros istorijoje" (t. IV, psl. 791-94) Šimkus priskiriamas prie tų poetų, kurie orientuojasi į „konkretumą ir daiktiškumą". Visa tai tiesa, bet, pasakyčiau, tikriau tėra vienas iš jo kūrybos bruožų ir bene daugiau būdingas rinkiniui „Kranto kontūrai". Rinkinyje „Geležis ir sidabras" ta orientacija į daiktiškumą jau virsta troškimu, susirūpinimu reiškinių ir daiktų „antrąja puse", pastanga suvokti jų priežastis ir prasmę. Buities, aplinkos reiškinių detalės vis dažniau tampa eilėraščio išore, poeto stebėjimų išeities tašku. Viską, ką pergyvena ir pastebi, giliai ir subtiliai apmąsto ir to pasekoje reiškiniai ir daiktai įgauna intymiškumo. Tame paprastame, taip kasdieniškame pasaulyje suvoki kažką didesnio, svarbesnio ir pastovesnio, negu genijai ir žemės sukimasis (eil. „Staliai"). Tas didysis „kažkas" tėra nuspėjimas, paliktas suvokti ir interpretuoti kiekvienam skaitytojui pagal jo vaizduotės ir patirties išgales. Tokiu būdu, Šimkaus konkretumas bei daiktiškumas netampa stebėjimų, nuotaikų ir jausmų tradiciniu aprašymu ar aplinkos tapybišku perteikimu. Pasitaiko posmų ir net beveik ištisų eilėraščių, kur apmąstymas neprakilęs aukščiau konstatavimo. Pvz., eilėraščių cikle „Fiordai", perteikiant dienas, praleistas su žvejais Atlante, apstu lėkštokų kasdienos realijų ir iliustratyviškumo.

Šimkaus poezijos pasaulėvaizdis yra konkretus ir vientisas. Pvz., jam dangus tolygiai konkretus kaip ir žemė, tik vaizduotės ir tikėjimo „aukštai buvo nukeltas nuo žmonių ir akmenų" (eil. „Nusileisk, dangau, ant žemės"). Tačiau jo jausminis santykis su šiuo apčiuopiamu ir regimu pasauliu yra daug komplikuotesnis. Jau vaikystėje jo pasaulis — „skardinio lėktuvo", „sienų ir laiptų" — „skilo", pamačius tikrą lėktuvo skridimą. Nuo to laiko, patirčiai atveriant naujus plotus ir naujas prasmes, jis, tarytum, būtų praeities ir ateities, išgyvento, pažinto ir tiesiančio „mintyse tolyn rankas" „amžinoje pusiaukelėje", „kuri ir eina, eina su manimi" (eil. „Pusiaukelė"). Net patsai jo gyvenimas yra perdalintas pusiau tuo „margu šlagbaumu", už kurio palieka kasdienybės buitį — „savaitės balastą" ir eina į atostogų, šventišką buitį, prasidedančia už „miško kaskados" (eil. „Sekmadienis"). Tačiau kartais ta šventiškoji būtis nepajėgia užslopinti jo vidinio nerimo ir troškimo, vedančio tolyn už empirinės tikrovės. Anot jo, „kiekvienas mes turim apleistą rojalį, bet, laikui atėjus, jis pradeda gausti" (eil. „Senas pianinas").

Kažkas many vaitoja, spurda:
palik, palik tą dieną skurdų,
tą kūdrą, daržinę, tą beržą,
per šėmą jo šešėlį perženk.
Į kitą ilgesį bevardį.
Į kitą laiką, kitą erdvę.
(„Mėnesiena")

Kartais ir suvokdamas ar nujausdamas „kitą erdvę", daiktų, reiškinių antrinę prasmę, jis dar nepajėgia prasiskverbti pro kasdienybės šydą, tarytum, sustoja nepasiekęs būties gelmių. Būtų logiška laukti, kad, jau susipažinęs su empiriniu pasauliu ir pasiekęs intymaus, poetinio kontakto su juo, vis didėjant nerimui ir nepasitenkinimui viskuo kas pažinta, sekančiame rinkinyje jis priplauks taip trokštamą „neatrastą, nepaprastą krantą".

J. Vėlaikis

VLADAS ŠIMKUS

ŠVIESOS MERGAITĖ

Tu sakai — nebekelsiu ragelio.
O vienatvė salsvai nuobodi.
Visą rytą kankinus rojalį,
išeini, Ir staiga nubundi.

Nežinau, gal įkaitinti mūrai,
gal žydėjimas liepų, o gal —
tarsi glamžomas veidrodis — jūra
pro viršūnes akis tau sugels.

Tik žinau: ne velėna, ne kaulai,
ne pasaulio tuštybė visa —
o šviesa, kuri pereina kiaurai
tavo alkaną širdį, — šviesa!

Netiesa žemės kodeksų šimtas,
o tiesa, kad ateina šviesa
ir mes patys — bent sykį — sušvintam
tartum spindulio vieno tąsa.

Tu eini, su diena susilietus,
minioje prisimerkus pusiau,
nebe kūnas — šviesos siluetas,
nepriklausantis niekam. Net sau.

Vladas Šimkus, *Geležis ir sidarbas*, 1968.

STALIAI

Yra upokšnis Knietuva.
Jame — apvirtus Lietuva.
Tarp tų alksnynų ir upokšnių
plaktukais mano dėdės pokši.

Jie medy mato tik medieną.
Kalenę kaip geniai per dieną,
naktim sapnuoja jie sapnus,
kad nosys virsta į snapus.

Namai pilni stalų kaip šmėklų.
Ir kartais pakelia iš miego
tie baldai nebaigti, balti,
ir jau miegot nebegali.

Aušra, planetos, šieno kūgiai.
Esi be svorio kaip garai.
Ir rodosi: plaktuko smūgiai—
tikriausi žemėje garsai.

Tarp genijų ir plepalų,
tarp kintamų laikų ir dydžių —
į stalą vinį plaktuku!
Ir baigta.
Dėdėms aš pavydžiu.

Per Knietuvą tiltukas lenktas.
Ir po senovei drožlės, lentos.
Ir kvepia saulėm ir sakais.
— Tai žemė sukasi, sakai?..
Nieko nesakau, dėduk.

MONIKA

— Monika išsikraustė! — Kur? — Kas
ją žino...
Ir tingus šuva aplojo
tavo lovą geležinę,
skandalingą tavo lovą...

Nieko, Monika. Važiuok sau,
kur lengviau atleidžia nuodėmes,
kur vaikai kitaip gal žiopso,
kur jurginai gal nenuobodūs.

Rieda pajuokos vežimas
taip karališkai negreitai.
Negražių nereikia, žinoma.
Dar labiau — gražių nereikia.

Dar labiau nereikia — verkti.
Būk tu moteris ar žiogas —
čia vis viena neištvertum.
Gal kitur — kitaip. Važiuok sau.

Kas iš to, kad naktį lanko.
dieną gi — iš tolo lenkias,
tegu šimtas juos visus!

Ir nuo gatvės antras langas
bus kas vakarą tamsus.

Gal tik rudenį vėlyvą
belsis į duris kas nors.
Brūkštelės degtuką lyjant.
Nesulaukdamas keiksnos.

Blykstels bobos akiniai.
— Išsikraustė jau seniai!..

SEKMADIENIS

Akademikai eina grybauti,
mosuoti lazdelėm karklinėm.
Ir mudu už margo šlagbaumo
savaitės balastą palikim.

Ir mudu — tenai, kur už bėgių
prasideda miško kaskados,
ir mudu — į žolę! žiūrėki,
žiūrėki, kas dedas, kas dedas!

Viršūnės ir mirga, ir verda,
viršūnės lyg potvynis plaka
raudoną nuo saulės mansardą,
ir krinta blyksėdami lapai.

Žiūrėk, ąžuolai sutvirtėjo,
ir tapo šaltinis švaresnis,
žiūrėki, nuo laiko ir vėjo
miškai apsilupo lyg freskos.

Ir gera palikt kalendorių,
ir gera visai negalvoti,
ir mesti į čežantį orą
sekmadienį vieną geltoną...

TRŪKSTA DAR VIENO FONDO

Leidėjai visos lietuvių spaudos, vienykitės!

Mūsų laikraščių tiražo, turbūt, apie 90%, o daugelio tai beveik ir visas 100% tenka prenumeratoriams. Taigi, laikraščiai turi beveik visų savo skaitytojų adresus. Turi, bet slepia juos vieni nuo kitų, ir iš viso nuo „pašaliečių".

PASLAPTIES PRIEŽASTYS

Ta paslaptis iš dalies komercinė. Jokio laikraščio leidėjas nenori, kad jo skaitytojus paviliotų kitas. Jis negali anam to uždrausti, bet neprivalo jam ir padėti. Atseit, aš susiradau savo prenumeratorius, susirask ir tu, — adresų nerodysiu.

Bet šiais laikais, kai žmogus užsiprenumeruodamas antrą ar trečią laikraštį nebūtinai atsisako pirmojo, ir kai, iš kitos pusės, prenumeratorius ir neviliojamas lengvai gali pabėgti pas kitą arba ir iš viso, pavydus adresų slėpimas vargu ar beturi reikšmės.

Visoms mūsų leidykloms yra interesas turėti visų lietuvių potencialių skaitytojų adresus. Kiekvienam atskirai jų beieškant, keliose ar keliolikoj vietų dirbamas tas pats darbas. Argi ne taupiau ir ar ne efektyviau būtų, jei tas darbas būtų gerai padarytas vienoj vietoj ir jo vaisiais galėtų naudotis visi, atsilygindami atitinkamą išlaidų dalį?

Seniau mūsų laikraščiai savo adresynus vieni nuo kitų slėpdavo dar ir idėjinių varžybų sumetimais. Sakysim, katalikų leidyklai būdavo labai opus rūpestis apsaugoti savo skaitytojus nuo kokio nors bedieviško laikraščio gundymų (arba atvirkščiai). Šalia kitų savo bandos ganymo priemonių, buvo prasmingas ir adresų saugojimas, kad idėjiniai priešininkai jais nepasinaudotų ir neimtų siuntinėti jiems visokių nepageidaujamų gundymų. Dabar, kada niekas nebesijaudina, jei tas pats asmuo prenumeruoja, sakysim, *Darbininką* ir *Keleivį*, ir kai sunkoka beapčiuopti politinės linijos skirtumus tarp, pavyzdžiui, *Laisvosios Lietuvos* ir *Naujienų*, idėjiniais sumetimais slėpti vieniems nuo kitų savo adresynus jau irgi maža prasmės.

Dar vienas sumetimas slėpti adresynus yra prestižinis. Visi numanom, kad mūsų laikraščių prenumeratorių kiekiai neimpozantiški, tikrai menkesni, negu nurodomi oficialiuose (priesaiklaužiškuose!) kiekvienų metų spalio pirmosios savaitės, švelniai tariant, pasigyrimuose. Prestižas neleidžia kolegoms konkurentams atskleisti kortas ir atvirai pasisakyti, kaip iš tikrųjų silpnokai kvėpuojama. Bet toks plikbajoriškas prestižo saugojimas irgi vargu be prasmingas, kai matom, kad visų „bajorų" surdutai panašiai skylėti.

AMERIKINĖ PRAKTIKA

Kas prenumeruoja bent kiek amerikinių laikraščių bei žurnalų, tikriausiai bus turėjęs progos įsitikinti, kad tie savo adresynų neslepia. Priešingai, jie savo turimus adresus vieni kitiems *pardavinėja!* Vos tik užsisakei kokį žurnalą, žiūrėk, po kiek laiko jau ir gauni pasiūlymų iš kitų trijų ar keturių. Iš kur jie sužinojo, kad toks ir toks esi ten ir ten? Aišku, jie už kokius 25 centus ar panašiai tavo adresą nusipirko iš pirmojo. Užsisakyk kitą žurnalą, ir po kiek laiko gausi naujų pasiūlymų, ko gera, net ir iš to, kurį seniai prenumeruoji. Atseit, jie perka adresus vieni iš kitų net nežiūrėdami, ar visi jiems nauji. Dažnai prie pasiūlymo esti ir prierašas, kad, girdi, jeigu jau esi mūsų prenumeratorius, tai nekreipk dėmesio į šį pasiūlymą: atsiprašom, kad neturėjom laiko patys patikrinti...

Vadinasi, kas tik ką nors užsiprenumeravo, tas menamas esąs potencialus prenumeratorius ir kitiems. Jo adresas eina į bendrą tokių potencialių prenumeratorių fondą ar biržą, jį įsigyja kiti leidėjai ir ima kibinti. Įkyriai kibina, bet tai ir yra ne tingus, o veržlus spaudos ėjimas pas skaitytoją.

Mūsų laikraščių leidyklos nesiryžta taip uoliai veržtis prie potencialių skaitytojų. Daugumas net visiškai pasyviai ir pavydžiai tupi ant savo jau turimų adresų, kaip perekšlės ant kiaušinių, ir vien tuos adresatus kartą per metus ar net ir rečiau pagraudena, prašydami prenumeratos atnaujinimo maždaug kaip išmaldos: pasigailėkit pavargėlių, palaikykit... Kaikurios leidyklos-redakcijos bando ilgabarzdį būdą: kviečia agentauti jau turimus prenumeratorius, kalbina juos, kad jie surastų kiekvienas dar po vieną naują prenumeratorių. Taip, rodos, lengva prenumeratorių skaičių iš karto dvigubai padidinti... Bet, turbūt, jau visi atkando dantis tuo nepatentuotu išradimu. Rezultatas paprastai ne kažinkiek tedidesnis už nulį.

Tai, štai, ir panižo liežuvis pasiūlyti mūsų laikraščių ir knygų leidykloms susikurti bendrą potencialių prenumeratorių adresų fondą ar biržą.

Pirmutinė tam sąlyga, — kad visi, kaip mažieji, taip ir didieji leidėjai pasiryžtų ir apsispręstų radikaliai pakeisti savo vienų su kitais santykius: tradicinį pavyduolišką apsitvėrimą pakeisti atviru solidarumu.

Spaudos leidyba turėtų būti visuomenėje vykdoma panašiai, kaip žvejyba atvirojė jūroje, o ne kaip meškeriojimas kiekvieno atskirai prasikirstoje ir dar po palapine paslėptoje eketėje. Kad ta jūra taptų atvira ir visiems leidėjams lengviau bei pigiau prieinama, reikia, kad leidėjai pasiryžtų visų pirma ištraukti iš užančių savus adresynus ir sudėti juos į bendrą adresų fondą. Kartu reikia sutarti, kam pavesti tokį fondą tvarkyti ir kaip tvarkymą finansuoti.

Finansuoti, aišku, tektų patiems adresų naudotojams, atseit, leidėjams, gal ir organizacijoms, suinteresuotoms plačiau paskleisti savo atsišaukimus, kvietimus ar bilietus į jų viešus renginius. Dovanai nieko negalima gauti, bet bendru adresų fondu naudotis (išsirinkti iš jo, kam ko reikia), tikrai turėtų būti pigiau ir naudingiau, negu kiekvienam atskirai visą adresų surinkimo darbą kaskart pradėti iš pradžios.

Ne laikas čia tuojau smulkmeniškai svarstyti tokio adresų fondo tvarkymo sistema bei technika. Tam bus laikas tada, kai (ir jei) bus iš principo sutarta tokį fondą steigti. Pradžioj reikia pradininkų: kas pradės tą ratą sukti, sukvies kompetentingus leidyklų bei suinteresuotų organizacijų atstovus apie tą reikalą pasitarti ir, galbūt, susitarti?

Tokį susirinkimą sukviesti šiek tiek keblu: juk tai būtų lyg kokia nusiginklavimo konferencija arbatiniame šaukštelyje. Todėl man ir atrodė, kad geriausia vieta tokiam sumanymui iškelti būtų buvusi PLB sukviestame laikraščių ir radijo redaktorių-leidėjų susirinkime. Bet taip atsitiko, kad ir leidyklų reprezentacija ten buvo nepakankama, ir Bendruomenės vadovai jiems patiems, regis, gyvybiškai svarbų adresų telkimo reikalą pastūmė į šalį.

Visdėlto pradininko vaidmuo čia geriau siai tinka PLB (ne JAV ar kurio kito krašto, o tik PLB) vadovybei. Teisybė, ir į PLB vadovus kaikurie redaktoriai-leidėjai kreivokai pasižiūri, o, sakysim, *Naujienos* tai net ir perkūnais į juos pusėtinai dažnai pasisvaido. Bet nejaugi mūsų leidėjuose bei redaktoriuose būtų taip giliai įsisunkęs aklas nepasitikėjimas viskuo, kas ne jų palapinėse daroma, kad net šitokiu visiems bendru reikalu nepatikėtų maždaug neutralioje pozicijoje esančiai PLB vadovybei kvietimo iniciatyvos? Ir nejaugi PLB vadovybė kratytųsi tokios jai iš prigimties derančios iniciatyvos? Ypač, kai lietuvybei dar nemirusių tautiečių kvietimas naudotis savąja spauda yra vienas iš PLB pagrindinių (pačioje Chartoje įrašytų!) uždavinių!

Siūlau PLB valdybai nuoširdžiai pakalbinti visas leidyklas susidomėti bendro adresų fondo idėja ir prikalbinti jas, kad *sutiktų tuo reikalu pasitarti.*

Gavus bent svarbesniųjų leidyklų sutikimą tartis, reiktų parengti jau konkretų adresų fondo sudarymo bei funkcionavimo dėsnių projektą. Raštu išdėstytas projektas turėtų būti išsiuntinėtas leidykloms drauge su kvietimu į jų kompetentingų atstovų susirinkimą, į kurio rankas ir būtų atiduotas tolesnis to reikalo svarstymas bei sprendimas. PLB vadovybė tame svarstyme turėtų dalyvauti ne kaip kokia privilegijuota kvietėja-šeimininkė, o tik kaip viena iš suinteresuotų dalyvių. Jei toks susirinkimas nutartų adresų fondą steigti, tai jis nutartų ir kam bei kaip jis būtų pavestas tvarkyti.

„BESTSELERIŲ" SKELBIMAS

Ta proga knygų leidyklų atstovai galėtų sutarti ir dėl mūsiškių „bestselerių" skelbimo tvarkos. Tai įdomi priemonė patraukti visuomenės dėmesį į naujas knygas.

Mūsų knygų rinkos mastui „bestselerių" apskaičiavimų ir skelbimų užtektų dvylikos per metus, — kas mėnuo, ne kas savaitę, kaip tai daroma Amerikos knygų rinkoj. O gal pakaktų net ir keturių kartų, — pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą?

Leidyklų ir knygų visuose pardavyklų kraštuose vargu daugiau, kaip puskapis, tai duomenų surinkimas nebūtų labai sudėtingas ir iš knygų platintojų nepareikalautų labai žymaus rūpesčių priedo. Laikraščiai ir net žurnalai tikriausiai negailėtų vietos pranešimams, kokios knygos kurį mėnesį (ar sezoną) geriausiai „ėjo". Skaitytojams tie pranešimai būtų vieni iš įdomiausių. Knygų pardavimas tuo greičiausia būtų pagyvintas sėkmingiau, nei tais jau gerokai apdilusiais knygos mėnesiais.

Ir šiam dalykui įgyvendinti nematyt tinkamesnio pradininko, kaip PLB vadovybė. Šis reikalas nebūtinai sietinas su bandymu kurti adresų fondą. Čia mažiau institucijų liečiama, mažiau ir inercijos tektų nugalėti. Tuo reikalu gal būtų galima susitarti ir be „nusiginklavimo konferencijos", o tik raštu pasitarus su knygų leidėjais ir paskui su pardavinėtojais. Adresų fondas būtų gera pagalba knygom platinti paštu. Bet „bestselerių" skelbimas galėtų knygų rinką pagyvinti dar ir be adresų fondo.

Tad, spaudos leidėjai ir platintojai: ar ne gana pasyviai aimanuoti apie menkėjančias spaudos platinimo perspektyvas? Nejaugi jau neberasit ryžto energingiau „užpulti" mūsų visuomenę dar bebegyvą tik kai labai nedrąsiai teatakuojamą, tai jau ir snustelėjusią potencialių skaitytojų masę.

V. Rastenis

LIETUVOS RAŠYTOJŲ SUVAŽIAVIMAS

SUSKAIČIAVO IŠLEISTAS KNYGAS

Šių metų gegužės 27-28 dienomis Vilniuje vyko Sovietinės Lietuvos rašytojų V-tas suvažiavimas. Suvažiavimai yra rengiami kas penkis metus. Kaikuriuose sluogsniuose Vakaruose yra populiarūs samprotavimai, kad kapitalistiniai Vakarai ir komunistiniai Rytai — panašėja. Sov. Lietuvos rašytojų suvažiavimai duoda tai tezei pagrindo. Jei kapitalistiniame pasaulyje savivaldžių industrijos kapitonai duoda atskaitą — tai yra, suskaičiavę pajamas bei išlaidas paskelbia pelną, tai ir Sov. Lietuvos rašytojų pirmūnai, suskaičiavę visas išleistas knygas,* išvardinę jų pavadinimus ir atpasakoję jų turinius, kalba apie lietuvių tarybinės literatūros derlių. Mat, Sov. Lietuvos literatūra nėra vien tiktai krašto kultūros dalis, bet kartu ir „aktyvus socializmo statybos dalyvis". Todėl ir rašytojų suvažiavimuose yra reikalingi ataskaitiniai pranešimai.

Norint ką nors išmokti, kapitalistiniuose kraštuose pateikiamus finansinius pranešimus ir Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos valdybos pirmininkų ataskaitas reikia skaityti tarp eilučių. Iš šio rašytojų suvažiavimo mums buvo įdomu patirti, kaip Sov. Lietuvos rašytojus palietė visokie įdomūs įvykiai Sov. Rusijos literatūriniame gyvenime, kad ir A. Solženitsyn'o atvejas. Taip pat buvome girdėję, kad pernai vykusiame LTSR Kultūros darbuotojų pirmajame suvažiavime dėl visokių nukrypimų buvo barta visa eilė rašytojų. Kai kurie iš jų buvo net ilgesnį laiką pradingę iš spaudos puslapių. Todėl buv. Rašytojų sąjungos valdybos pirmininko E. Mieželaičio linkėjimus J. Mikelinskui, tam „talentingam ir jautriam menininkui, kuo greičiau ir kuo nuoširdžiau įveikti visokius perėjimus į publicistinius samprotavimus ir teisingai orientuotis kai kuriose socialinėse problemose", reikia vertinti kaip labai pozityvų reiškinį. (J. Mikelinsko pora novelių jau pasirodė *Pergalės* Nr. 5) Talentingų rašytojų Lietuvoje niekados nebuvo perdaug ir bent vieno iš jų netekimas būtų didelis nuostolis lietuviškai raštijai. Stropiai peržvelgus E. Mieželaičio literatūros derliaus ataskaitą, rodos, visi žymesnieji rašytojų šeimos nariai buvo paminėti. Tai duoda vilties, kad jie ir sekantį penkmetį sėkmingai kurs. Dingstančių pavardžių gadynėje, tai yra džiugi žinia. Tuo pačiu ir Tarybų Lietuvos rašytojų penktąjį suvažiavimą reikia laikyti pavykusiu.

Nauju Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos valdybos pirmininku tapo išrinktas A. Bieliauskas (*Švyturio* redaktorius), valdybos pirmininko pavaduotoju A. Maldonis, valdybos sekretorius — A. Pocius ir J. Požėra.

l. m.

* Pvz. sužinojome, kad per praėjusį penkmetį buvo išleista dvidešimt aštuoni romanai, trisdešimt smulkesnės prozos rinkinių bei buvo pastatyta ar atskirais leidiniais išėjo apie penkiasdešimt dramos kūrinių.

linkmė

BENDRUOMENĖS TARYBOS RINKIMAI

Kad JAV Lietuvių Bendruomenės įstatai nėra tobuli, šiandien turbūt visiems aišku. Dėl to 5-oji taryba buvo paruošusi net naujus įstatus, kurių, deja, nespėjo apsvarstyti ir priimti. Kol jie dar nėra priimti, norime čia pateikti ir savo keletą pastabų, ypač dėl pačios tarybos rinkimų.

Pirmiausia reikia pažymėti, jog įstatai nurodo, kad tarybos „rinkimų būdą nustato veikianti LB Taryba". Praktikoje rinkimų taisyklės buvo net trejopos: 1. vienas visam kraštui kandidatų sąrašas, 2. apygardų kandidatų sąrašai, bet be iš anksto nustatyto tarybos narių skaičiaus kiekvienai apygardai ir 3. apygardų kandidatų sąrašai su iš anksto nustatytu tarybos narių skaičium kiekvienai apygardai. Šie trys rinkimo būdai jau buvo praktikuoti aukščiau surašyta eile, ieškant geresnio, teisingesnio rinkimų būdo, tačiau faktiškai eita ne gerėjimo, o smukimo keliu. Mūsų nuomone, teisingiausias rinkimų būdas yra pirmasis ir neteisingiausias trečiasis, ir štai kodėl.

Tarybos, kuri rūpinasi tik kultūriniais reikalais, rinkimai apygardomis neturi prasmės, nes toji taryba sprendžia bendrus visam kraštui bendruomenės kultūros reikalus. Rinkimai apygardomis būtų prasmingi, jei atskiros apygardos turėtų specifinių kultūrinių reikalų ir jei taryboje būtų jau pasireiškusi tendencija kurias nors apygardas favorizuoti kitų sąskaiton. To, rodos, nepasitaikė. Antra, svarbiausia ne tai, kad taryboje būtų visos apygardos atstovaujamos, o kad tarybos sudėtis būtų geriausia. Geriausios sąlygos gerai tarybai sudaryti yra tik tada, kada balsuotojas gali balsuoti už viso krašto, o ne tik savo apygardos (kartais visai mažos) kandidatus. Tik tokiu atveju jis turi galimybę pasirinkti geriausius iš viso krašto sąrašo.

Antras rinkimų būdas, statant kandidatus apygardomis, nėra toks geras, kaip pirmasis, nes, kaip jau aukščiau minėta, skiriama daugiau reikšmės vietai, negu asmenybei. Tiesa, visose apygardose gali būti gerų kandidatų, bet kai kur gali jų ir nebūti, ir tada balsuotojas nolens volens turi balsuoti už tuos, kurie jam nepatinka, kartais turėdamas labai mažą pasirinkimą. Pavyzdžiui, šių metų Bostono apygarda turėjo tik 3 kandidatus dviem tarybos nariam išrinkti.

Dar blogesnis trečias rinkimų būdas, kada apygardai tarybos narių skaičius nustatomas prieš balsavimą, ir tai daroma pasiremiant duomenimis, kurie buvo gauti prieš trejetą metų! Nežinome, ar toks rinkimų būdas kur nors pasauly praktikuojamas, bet mūsų atveju jis pats neteisingiausias. Rinkti apygardos atstovus į tarybą, pasiremiant duomenimis, gautais prieš trejus metus, tai tas pats, kas rinkti pajamų mokesčius, pasiremiant prieš trejus metus turėtu uždarbiu. Todėl nėra ko stebėtis, kad šis rinkimo būdas praktikoje pasirodė nevaisingiausias — viena apygarda dėl to net atsisakė dalyvauti šių metų rinkimuose, kai JAV LB Garbės teismas privertė šiuo keliu naudotis.

Kandidatų statymas apygardomis nėra reikalingas dar ir todėl, kad apygardų pirmininkams pripažįstama taryboje balsavimo teisė. Tie pirmininkai ten kaip tik ir atstovauja lokaliniam principui. Tuo būdu abu principai — rinkimas tarybos vienu sąrašu ir tos tarybos papildymas rinktais apygardų pirmininkais — gali būti labai gerai suderinti. Tik tokiu atveju rinkėjai turi geriausią galimybę balsuoti už norimus kandidatus.

Ta proga pora žodžių dėl Garbės Teismo nusprendimo, kad senos valdybos nariai negali turėti sprendžiamojo balso taryboje, kuri renka naują valdybą. Mūsų nuomone, Garbės Teismo sprendimas (renkant 5-ą valdybą) buvo visai teisingas, ir V. Rastenio kelta abejonė dėl teisėtumo mums atrodo be pagrindo. Kaip žinoma, taryba ir valdyba renkamos tam pačiam laikotarpiui, tad visai natūralu ir logiška, kad valdyba gali dalyvauti sprendimuose tik tos tarybos, kuri tą valdybą yra sudariusi. Manyti, kad valdyba gali dalyvauti sprendžiamuoju balsu dar ir kitos, sekančios, tarybos posėdyje, yra per daug aiškus nonsensas. Juk valdyba yra tarybos ir tik vienos tarybos vykdomasis organas, ir dėl to naujai išrinktoje taryboje senai valdybai nėra ko veikti, nebent tik reikalus perduoti. Belieka tik pasidžiaugti Garbės teismo apdairumu, kad jis užkirto kelią į valdžią tiems, kurie jos per daug trokšta.

Pagaliau reikėtų abejoti, ar tinka visiems valdybos nariams suteikti balsavimo teisę taryboje. Gal čia reikėtų tenkintis tik pirmininko balsu, nes jis yra tarybos rinktas, o tarybos nariai nerinkti. Tuo būdu visa taryba būtų sudaryta tik iš vienokiu ar kitokiu būdu rinktų žmonių.

A. Daugvydas

atodairos

UTOPIJA 1970

Ar kas nors tebeprisimena „Naujo žygio Lietuvos laisvinimo byloj" planą, praėjusią vasarą pasiūlytą ir priimtą ALT Detroite sušauktame kongrese? Tai buvo sumanymas siekti, kad Vašingtone būtų įsteigta tokia nauja įstaiga, „Baltic Countries Freedom Administration", ir kad ji būtų įrengta stačiai po paties prezidento kairiąja ranka, šalia Valstybės Departamento, kurį prezidentas vairuojąs dešiniąja. Nebeprisimenat? Tai ir tiek to. Užmiršo tą planą ir patys jo sumanytojai. Andai jie (E. Bartkus, ALT pirmininkas, ir K. Šidlauskas, ALT žygių planuotojas) vėl lankėsi Vašingtone.

Kaip tik dėl to, kad žygyje dalyvavo visi baltiečiai, galėjai žmogus tikėtis, kad gal jie ten bent bus apžiūrėję tą vietą, kurioj sieks įkurdinti lyg ir tam tikrą „užsienių reikalų ministeriją Baltijos valstybių reikalams". Bet ALT komunikate apie tai nė žodžio. Ir iš viso, štai jau beveik metai nuo to plano paskelbimo, o iš Tarybos apie jį vis dar nieko. Tai yra, nieko viešai. Ne viešai tai jau teko nugirsti, kad Vašingtone apie specialios įstaigos Baltijos laisvės reikalams steigimą kas nors kada nors su kuo nors gal ir bus pajuokavęs, bet atsakingi politikai ir pareigūnai, kalbėdami rimtai, atvirai pastebi, kad būtų labai nerimta apie tokį planą kalbėt rimtai...

O ar kas nors tebeprisimena, kaip mūsų spauda tą planą sutiko? O kaip gi! Pranešė, kad Taryba pasiūlė ir kongresas priėmė naujo žygio planą. Tūlam patikliam skaitytojui turėjo širdis apsalti iš pasigėrėjimo tokiu mūsų Tarybos rūpestingumu ir sumanumu. Tik *Akiračiuose* buvo atvirai išsitarta, kad iš tų šiaudų nebus grūdų, nes esamose aplinkybėse tai ne planas, o utopija...

Iš ALT komunikato apie pastarąjį žygį Vašingtone yra pagrindo spėti, kad bene jau esama naujo sumanymo vietoj sugriuvusio pernykščio plano. Būtent, įsprausti Baltijos valstybių vardus į sąrašą valstybių, JAV remiamų Užsienių paramos (Foreign Aid) įstatymo numatytais pagrindais. Sumanymas kilnus, prideramai kuklus ir motyvuotas nuosekliai. Iš tiesų, jeigu dėl kitų JAV ryžosi net sunkiai kariauti, arba kitiems teikia paramos ginklais, technikinėmis-ūkinėmis gėrybėmis ar grynais pinigais po šimtus milionų dolerių kasmet, tai argi nebūtų visiškai teisinga ir labai gražu — ir, be to, taip nesunku! — nors trupinėliais paremti ir teisiškai gi tebepripažįstamų Baltijos valstybių interesus, sakysim, lėšomis padedant „Baltijos tautinių komitetų išlaikomoms radijo programoms ir kitoms propagandos priemonėms stiprinti".

Bet, atvirai kalbant, ir šis sumanymas nė kiek ne realistiškesnis už pernykštį. Valstybės Departamente neatsakė stačiai „ne", bet netarė nei „taip", nei „galbūt". Sakė, išdėstykit sumanymą raštu, žiūrėsim, ką ekspertai pasakys. O tie visų pirma pasakys, kad „Foreign Aid" teikiama valstybėms, kurios ne tik teisiškai pripažįstamos, bet ir faktiškai funkcionuoja, vadovaujamos atsakingų vyriausybių. Kongresas, žinoma, galėtų tą tvarką patempti taip, kad parama galėtų būti teikiama ir vien teisiškai teegzistuojančioms valstybėms. Bet to pasiekti turėtų būti nepalyginti sunkiau, negu, sakysim buvo pasiekti rezoliuciją Nr. 461, kuri, anot *Dirvos*, esanti ginklas, padėtas į Amerikos legislatūros arsenalą, o kalbant atviriau, — paguodos raštas, padėtas į legislatūros archyvą. „Foreign Aid" gauti tikrai sunkiau, negu tokį raštą, kadangi čia objektas daug konkretesnis. Jei ir subręstų Kongrese noras konkrečiau padėti Baltijos valstybių siekimams, tai, Tarybos sumanytu keliu einant, turėtų būti sukonkretintas ir „platoniškasis" Baltijos valstybių pripažinimas: šio krašto vyriausybė turėtų apsispręsti, ką ji laikytų šių valstybių vyriausiais atsakingais organais, vykdančiais vyriausybines funkcijas. Nes gi tik per tokius organus gali būti teikiama *valstybės parama valstybei*. Ar galima tikėtis, kad, sakysim, Lietuvos atveju, Charge d'Affaires J. Kajeckas gautų pasiūlymą paskelbti savo vadovaujamą pasiuntinybę einančią vyriausybines funkcijas? Ar kad, pvz., min. S. Lozoraitis būtų paskatintas išsitraukti iš archyvo „Kybartų Aktus" ir imtų eiti Lietuvos premjero ar net prezidento pareigas? Ar, pagaliau, kad Vlikas (dabar jau sudarytas daugiau iš Amerikos, negu iš Lietuvos piliečių) būtų pripažintas tokiu Lietuvos nacionaliniu komitetu, kurs būtų laikomas kompetentingu sudaryti Lietuvos vyriausybę *in exile*? Nė vienas iš tokių fantastiškų (dar fantastiškesnių 1970, negu 1945 metais) variantų, jei ir būtų kažin kaip stipriai stumiamas, nepralįstų nei pro V. D-to ekspertus, nei pro senato užs. reikalų komitetą, netik jei sugebėtumėm jo pirmininku vietoj Fullbrighto išrinkdinti patį Petrą Stravinską, visų atkakliausį Vliko kompetencijų teoretiką...

Tai tik dalis neįveikiamųjų kliūčių Tarybos pasirinktajame augštakelyje į Lietuvos laisvės bylos propagandos sustiprinimą. Todėl, deja, ir apie naująjį sumanymą atvirai kalbant, tenka tarti, kad tai tik pernykštės utopijos šimetinė laida.

V. Rastenis

„GENOCIDO PARODA“

NESUSIGAUDYMAS TECHNIKOJE, SĄVOKOSE IR ISTORIJOJE

Apie genocido parodą buvo pradėta kalbėti. berods, prieš kokius dešimt metų. Daug kartų mūsų spaudoje buvo pranešama, kad tai būsiąs didelės reikšmės įvykis, turįs sudominti ne tik Čikagą, bet ir visą JAV visuomenę. Pagaliau, Amerikos Lietuvių Tarybai parėmus maždaug $12,000 suma, tokia paroda buvo paruošta ir š. m. birželio mėn. Sheraton-Chicago viešbutyje iškilmingai atidaryta visuomenei. Po kalbų bei „rauto“ toji paroda, Sheraton viešbučio 11 aukšte, vyko dar savaitę. (Deja, esą viešbučio administracijai neleidus, lauke, Michigan Avenue, prie įėjimo į tą viešbutį, nebuvo jokio, net mažiausio, užrašo, kuris praeiviams skelbtų, kad tame viešbutyje vyksta tokia paroda.)

Į šią išgarsintą parodą esame priversti pasižiūrėti kritiškai dėl dviejų motyvų: jos paruošimas ir pristatymas atsėjo apie $20,000 ir mūsų didžioji spauda, ypač *Draugas* ir *Naujienos*, apart panegyrikos, nedavė objektyvaus įvertinimo.

PARODA BE LANKYTOJŲ

Pirmoje vietoje, parodą aplankė apgailėtinai mažas skaičius žmonių. Netik nelietuvių, bet ir lietuvių, ypač jaunimo, parodoje beveik nesimatė. Sprendžiant iš išplatinto parodos leidinio skaičiaus, parodą turbūt aplankė apie 1,000 žmonių, daugumoje vyresnio amžiaus lietuviai. Ir nieko nuostabaus, nes lietuviams tos parodos medžiaga yra gerai žinoma, o kitataučiai apie ją beveik nieko nežinojo. Negalima tikėtis lankytojų be gero įvykio išgarsinimo kitataučių tarpe.

Įvyko. Tenka tik apgailestauti, kad rengėjai tos parodos nesurengė pvz. pas Balzeką, kuris, berods, siūlėsi duoti tai parodai patalpą, ne mažesnę už Sheraton viešbučio salę ir... nemokamai, pažadėdamas tam reikalui ištuštinti automobilių pardavimo salę, gi Sheraton viešbučiui, berods, už viską, teko sumokėti apie $8,000. Neabejotina, kad pas Balzeką tą parodą būtų aplankę kur kas daugiau žmonių, jau vien dėl to, kad Balzeko Lietuvių Kultūros muziejų žino daugumas Čikagos lietuvių ir toji patalpa yra kur kas arčiau desnio lietuvių susitelkimo negu Sheraton viešbutis. Be to, Balzeko muziejus yra jau žinomas kitataučiams ir jo kolektyvas žino kaip prieiti prie nelietuviškos publikos.

PROFESIONALIZMO STOKA

Tačiau ne čia baigiasi „nesusipratimai“ surišti su ta paroda. Pranešimuose buvo kalbama apie tai, kad toji paroda, visų pirma, esanti skiriama kitataučiams, kad jiems parodyti Lietuvos Kalvariją, kad juos supažindinti su Lietuvos genocidu, t. y. toji paroda būsianti parengta taip, kad ji būtų suprantama ir nelietuviams, kad ji sudomins amerikiečius. Tokiu atveju, ši paroda, tokia kokia ji buvo parodyta Sheraton viešbuty, ne tik neatsiekė savo tikslo (nes kitataučiai ją beveik nelankė), bet ir pačią tos parodos idėją nuvertino ar net apjuokino.

Toji Sheraton viešbuty vykusi „Lietuvių genocido paroda“ — arba angliškai „Know Your Enemy Communism“ — parodė, kad nepakanka pasiskelbti norint „padaryti“ tą ar kitą darbą, sakysime parodą. Tokiam darbui iš karto reikia turėti aiškų ir smulkų planą ir profesionalinio lygio kolektyvą. Nei pirmo nei antro reikalavimo ši organizacinė pastanga neišlaikė.

Pradėkime pirmiausia su parodos organizaciniu komitetu, kurį sudarė Jonas Jasaitis, Jonas Bertašius, Zenonas Kolba, Levas Prapuolenis, Juozas Skorubskas, Andrius Valėnas ir Adomas Varnas. Nei vienas iš šių garbingų ir veiklių išeivijos žmonių neturėjo genocido parodai ruošti profesinio pasiruošimo. Jie galėjo vadovautis tik savo patirtimi. O patirtis, deja, negali atstoti profesinį pasiruošimą ar tai istorijos moksle ir politikoje, ar tai „vizualiniuose menuose“ („design“ ir „advertising“). Gal todėl ir nenuostabu, kad paroda išėjo mėgėjiškai tiek savo turiniu tiek ir vizualiniu pristatymu. Parodos rengėjai netik kad patys mažai ką apie parodą nusimanė, bet ir, kiek teko patirti, nekonsultavo su profesionalais. Taip ir nebuvo kam nurodyti turinio klaidas ir gramozdiškā, be estetinio patrauklumo ar žingeidumo parodą, suklijuotą be ypatingos tvarkos ar logikos 53 atskirose lentose (24 stendai). Jau vien dėl to tik retas pajėgs parodą apžiūrėti, nes tai užtrunka bent porą valandų.

Vienos parodos lentos nuotrauka, vaizdžiai rodanti parodos lygį...

Paroda tik dalinai seka chronologiją. Genocidui pagrindus padėjęs Stalino-Hitlerio paktas pateikiamas tik 11-12 stenduose, jau po visų 1940-41 m. žudynių ir deportacijų, o senoji Lietuvos valstybė atsirado tik 19 stende. Vaikiškai atrodė iš amerikietiško žurnalo iškirptos Kruščiovo ir Kruščiovienės fotografijos su priklijuotomis rusų carų karūnų vaizdų iškarpomis. Tokie „eksponatai“, kurių ir daugiau būta, tą parodą tik žemino. Daugelis dokumentinių tekstų pateikti be reikiamo padidinimo, tuo verčią žiūrovą prisikišus prie lentos juos skaityti arba visai ignoruoti. Bendrai paėmus, techniškas ir meniškas vaizdas liudija rengėjų mėgėjiškumą.

SIAURA „GENOCIDO“ SĄVOKA

Mėgėjiškas parodos kolektyvas negalėjo susigaudyti elementariuose dalykuose.

(nukelta į 12 psl.)

DAR TRUPUTIS APIE KRITIKĄ

Prieš pora savaičių *Draugo* (1970.VIII.1.) kultūriniame priede buvo atspausdintas straipsnelis „Dirigentas — skerdikas“, apžvelgiąs *Chicago* Sun Times kolumnistės-kritikės Kathleen Morner recenziją apie vieną koncertą čikagiškiame Grant Parke, kurioje ji gana gerai žinomą dirigentą apibudino „bučeriu“, o ir apie solistę nepalankiai prasitarė. Angliškai, žinoma, tas žodis neskamba taip jau makabriškai, kaip straipsnelio antraštėje bandoma sugestionuoti. (Mat ir mėsininko darbas nesiriboja vien gyvulių skerdimu). Jis dažnai suveiksmažodinamas ir vartojamas ne vien meno ar sporto kritikų, bet ir paprastų žmonių kasdieninėje kalboje. Kiekvienu atveju, suprantama, komplimento aptartajam šis žodis neišreiškia. Kalbėti betgi tenorėjau apie apžvalgėlės autoriaus pastabą, ją už baigiančią:

„Jeigu kas iš lietuvių recenzentų mūsuose taip atsilieptų spaudoje apie dirigentą ar solistą, tai gautų neišpasakytos pylos iš paliestojo gerbėjų. Pas mus gal jau net per daug to didelio jautrumo. *Visur ir viską tik girk arba tylėk.* O meno pasauly esama kitaip, net ir toks recenzinis supurtymas gali būti menininkui net labai naudingas, gali būti pretekstas pasitempti ir kitą kartą duoti geriausia, ką gali.“

Rimtai pasakyta. Tiksliai charakterizuota mūsų skaitančios publikos (o ypač paliestųjų ir jų gerbėjų) reakcija į nepalankią (kad ir pelnytai) kritiką, taikliai apibūdinta negatyvios kritikos pozityvi įtaka. O visdėlto ši pastabėlė priverte mane plačiai nusišypsoti. Ypač (mano) pabrauktas sakinys, didžiai charakteringas apžvalgėlės autoriui *J. Daugl.*, taigi J. Daugailiui (kun. J. Prunskiui), nuolatiniam *Draugo* bendradarbiui, kuris savo ruožtu yra dažnas lietuviško kultūrinio gyvenimo apžvalgininkas ir recenzentas. Charakteringas dėl to, kad jis tartum išsako to autoriaus recenzinių darbų credo.

Mūsų laiudies priežodis sako: pagyrimas — lyg sviestu patepimas, tačiau net ir sviestas, jei visur nediskriminatyviai vartojamas, kartais praranda skonį. Kas gi, pavyzdžiui, J. Daugailį verčia „girti arba tylėti?“? Redakcija? Moraliniai įsitikinimai artimo atžvilgiu? Visuotinio populiarumo troškimas? „Neišpasakytos pylos“ susilaukimo baimė? Ar jis tiki, kad tolygaus pagyrimo žodžio užsitarnauja ir silpno pajėgumo pretenzingas mėgėjas, ir neeilinio talento išprusęs kūrėjas, vien dėl jų intencijų tapataus kilnumo? Ar tiki, kad pagyrimais išugdys talentus, o tiesiu žodžiu juos nugalabys?

Mano supratimu, šitokios abejotinos vertės paslaugos abejotinam talentui sąskaiton suvedžioti tūkstančius nekaltų skaitytojų nėra recenzento pareiga ar prievolė. Esu įsitikinęs, jog galutinėje išvadoje didžiausia komplimentas recenzuojamajam yra tiesa, kokia subjektyvi ji bebūtų, o didžiausios recenzento dorybės — tiesumas, nuoširdumas, atvirumas. Ir drąsa — netylėti net ir tada, kada girti nėra už ką, o pasisakyti reikia. Bijai vilko — neik į mišką! Blogiausiu atveju juk publiką galima apie dalyką informuoti ir jo nevertinant.

Cituotos pastabėlės tonas išduoda lyg ir pasigėrėjimą nesibijančiais tiesaus žodžio tarti recenzentais. Nejaugi tai reikštų lūžį jos autoriaus dvasioje? Pagyvensim — pamatysim.

Algirdas T. Antanaitis

GENOCIDO PARODA: NESUSIGAUDYMAS TECHNIKOJE, SĄVOKOSE IR ISTORIJOJE

(atkelta iš 11 psl.)

Jam pilnai nesuprantama net pačio *genocido* sąvoka. Pasižiūrėjus į eksponatus, galima daryti išvadą, kad rengėjai genocidą supranta tik kaip fizinį tautos naikinimą. Tačiau genocidas, kaip jį pav. apibrėžė tos sąvokos autorius profesorius Lemkin, ar kaip jis yra apibrėžtas Jungtinių Tautų Genocido Konvencijoje (jos tekstas, tarp kitko, nėra pateiktas), ar kaip tai išreikšta Žmogaus Teisių Konvencijoje, turi ir kultūrinius ir socialinius aspektus. Kaip tik tos medžiagos apie kultūrinį ir socialinį lietuvių tautos naikinimą *šiandieną* parodoje pasigendama.

1948.XII.9. d. Genocido Konvencija, paremta JT 1946.XII.11 d. rezoliucija Nr. A 96(I), pirmame straipsnyje nurodydama, kad ta konvencija aptariami nusikaltimai yra nusikaltimai tarptautinei teisei, nustato, kad genocidas, tai tautinės, religinės ar rasinės grupės žudymas, jos narių kūno ar dvasios žalojimas, sudarymas sąlygų, kad tos grupės nariai žūtų, jų izoliavimas iš visuomeninio gyvenimo, siekiant tokią grupę ar jos narius sunaikinti, diskriminuoti. Pagal tą konvenciją, baustinas yra ne tik genocidas (žudymas), bet ir susitarimas vykdyti genocidą, viešas, tiesioginis raginimas vykdyti genocidą, pasikėsinimas vykdyti genocidą ir bendrininkavimas vykdyt genocidą. Esmėje konvencija apie genocidą apima fizinį žmonių naikinimą. Priimant tą konvenciją, kaip tik Sovietai bei jų „satelitai" iškėlė ir „kultūrinio genocido" sąvoką, kuri, vienok, tapo įtraukta į Žmogaus Teisių Konvenciją, kur taip pat tarptautiniu nusikaltimu laikomas kurios tautinės ar kitokios grupės ar jos narių kalbos, religijos ar kultūros naikinimas. Paminėti nuostatai aiškiai apibrėžia genocido sąvokos turinį ir tuo pačiu nustato genocido įrodymų pobūdį.

Turbūt dėl genocido sąvokos nesupratimo paroda išėjo koks tai kratinys nesutvarkytos ir įvairios vertės medžiagos archyvas, pateiktas nepadarius geros atrankos, sumaišant genocido duomenis su medžiaga, nieko bendro neturinčia su lietuvių tautos naikinimu. Pvz. toje parodoje buvo nereikalingi duomenys apie senąją istoriją, kultūrą, lietuvius išeivius, gyvenančius ir JAV (pvz. dail. Varną ir kitus), ALT veiklą, diplomatų susitikimus, apie *Lietuvių Enciklopediją* ir t. t.

Iš kitos pusės, kaip jau minėta, trūko tikrai „genocidinės" medžiagos. Parodoje trūko mažiausiai kokių 4 žemėlapių, didesnio formato, su galimai naujausiais duomenimis: 1) Lietuvos, su žudymų, išvežimų skaičiais; 2) Europos, su Hitlerio-Stalino sutarties „žemių pasidalinimu", kuris ir atidarė „kelią" Lietuvos genocidui; 3) Sovietų Sąjungos, su nurodymų vietovių, kalėjimų, koncentracijos stovyklų, kur Lietuvos gyventojai 1940-41 ir nuo 1944 metų buvo tremiami ir kur ištremtųjų daug žuvo, mirė, turėjo likti, nes negavo leidimo grįžti į Lietuvą (parodoje pateiktas „Sovietų priverstinojo darbo stovyklų" žemėlapėlis, nekalbant apie jo duomenų neaktualumą, visai nepateikė žinių apie lietuvius; 4) taip pat Sovietų Sąjungos žemėlapis su duomenimis apie stovyklas, kuriose ir dabar kalinami lietuviai, kas sudaro neabejotiną įrodymą, kad rusai lietuvių atžvilgiu ir dabar vykdo fizinį genocidą.

Toji paroda, pradėjus ją Stalino-Hitlerio 1939.VIII.23 d. sutarties tekstu bei kitais dokumentais apie tą sutartį, turėjo parodyti *visus* rusų Lietuvoje taikintus žiaurumus, tą žiaurumų sistemingumą, organizuotumą *ir tęstinumą*. Šiuo požiūriu paroda buvo nepilna, nes joje buvo tik apie 1940-41 m. genocidą, gi nieko nebuvo apie tą genocidą, kuris buvo rusų vykdytas Lietuvoje, kai jie 1944 m. grįžo į Lietuvą. Juk tada rusai Lietuvoje, su dideliu įnirtimu, vėl vykdė fizinį genocidą, esmėje užsitęsusį net iki Stalino mirties 1953 metais. 1944 m., nuo pirmosios to genocido bangos, ypač jaunesnio amžiaus vyrai, „išsigelbėjo" tik tie, kurie tuojau pat buvo mobilizuoti į rusų kariuomenę ir turėjo toliau žygiuoti į Vakarus. Tada rusai, negirdėtu mastu taikydami savo 1943.IV. 19 d. „Įstatymą apie tėvynės išdavystę", po priedanga kovos su „karo nusikaltėliais bei jų bendrininkais" ir prisidengdami „viešąja pasaulio opinija" in Lietuvoje tuojau pat vykdė fizinį genocidą, pirmučiausia siekdami teroru sustiprinti savo padėtį Lietuvoje ir palaužti bet kokį lietuvių pasipriešinimą. Mažiausias, tariamas ar tikras sąryšis „Sovietų piliečių" (o tokiais jie laikė visus Lietuvos gyventojus), 1941-44 metais, su vokiečiais, Sovietų „teisingumo" (Karo tribunolų ir MGB organų), geriausiu atveju, buvo vertinamas kaip „pasyvus išdavimas" ar „bendradarbiavimas" su „tėvynės" priešais, baudžiant iki 20 metų ištrėmimo ir išvežimu į stovyklas. Kiek tada buvo nužudyta žmonių Lietuvoje, lygiai kaip ir kiek jų žuvo pakelyje į stovyklas ar stovyklose, sunku dar nustatyti. Žinoma tik tiek, kad suėmimai, žudynės ir išvežimai ir tada buvo ne mažesni nė 1940-41 metais. Tai dar nebuvo „atsiskaitymas" su partizanais.

Atrodo, kad parodos rengėjai apie tą naują fizinio genocido etapą Lietuvoje net nežinojo ir pasitenkino tik senąja medžiaga, kuri daugumoje jau daug kartų, įvairiose parodose, buvo rodyta Lietuvoje („Komunizmo žiaurumai" parodoje, 1943 m. Vilniuje, Kaune bei kitur ir t. t.) ir čia, JAV. Taip pat jug daug tos parodos nuotraukų (tik geriau atliktų) galima rasti įvairiuose leidiniuose (pvz. K. Pelekio *Genocide: Lithuania's Threefold Tragedy*, 1949 m., A. Vytenio *Raudonoji žvaigždė*, 1950 m. ir kit.). Šios parodos rengėjai apie tas medžiagos veik nieku nesugebėjo papildyti. Tiesa, parodoje yra kiek medžiagos ir apie žuvusius Lietuvos partizanus, veikusius Lietuvoje po 1944 m. vasaros, tačiau jų veiklos juk negalima vadinti genocidu, nes tie partizanai žuvo ginkluotoje kovoje su priešu ir nelietuviškai visuomenei jų žuvimo jungimas su genocidu yra nesuprantamas.

Toliau, veik jokių duomenų nebuvo apie kultūrinį genocidą. Fizinis genocidas, raudonųjų rusų valdymo sistemoje, yra būdinga forma, pirmučiausia, Stalino valdymo laikotarpiui. Gi po Stalino mirties toji genocido forma susilpnėjo, bet užtat buvo suaktyvintas dvasinis-kultūrinis genocidas, sustiprintas Lietuvos rusinimas, iki dabar besitęsianti kultūrinio Lietuvos genocido forma. Parodoje nieko nebuvo apie rusų mokyklų tinklo plėtimą Lietuvoje, apie jaunimo lietuviškumo slopinimą pradedant vaikų darželiais, vadovaujantis leninistiniu dėsniu: „komunistinėje santvarkoje tautybės savo išore esančios tautiškos, gi savo turiniu — socialistinės (t. y. galvojančios rusiškai, nors ir kalbančios kuria nerusų nacijos kalba!)". Taip pat nėra jokių duomenų apie t. v. „ateistinę saviveiklą" Lietuvoje, kurios pagalba ten siekiama griauti religiją, moralę, kas irgi sudaro (kultūrinio) genocido faktus, tik tų faktų parodoje nėra! O kur dar Lietuvos sukolchozinimas — kiek tada buvo sunaikinta ūkių, išžudyta ar ištremta iš Lietuvos ūkininkų?!

MONOLITINIS KOMUNIZMAS AR RUSŲ IMPERIALIZMAS?

Dar blogiau išėjo su parodos vedamąja mintimi, kad šiandieną laisvei didžiausias pavojus yra koksai tai monolitinis komunizmas, vadovaujamas iš Kremliaus ir kad genocidas Lietuvoje yra tik viena to vieningo pasaulinio baubo manifestacija. Taip pvz. lentoje nr. 20A pateikta schema rodo, kaip kone visas pasaulis yra valdomas iš Kremliaus... lyg ir ignoruojant visas tas schizmas komunistiniame judėjime, kurios jau prasidėjo 1948 m. su Tito atsakymu klausyti Stalino ir kurios šiandieną aiškiai reiškiasi Rumunijos užsienio politikoje ir Sovietų-kinų konflikte. Ne be reikalo VLIK pirm. dr. K. Valiūnas, savo trumpoje kalboje parodos atidarymo bankete, kaip tik visą monolitinio komunizmo idėją paneigė, sakydamas, kad komunizmas kaip idėja yra miręs ir yra likęs tik imperializmas... Dr. Valiūnas, reikia manyti, nebuvo dar į parodą įsigilinęs tokius parodos pagrindinę koncepciją paneigiančius žodžius pasakęs.

Parodos rengėjų nesusigaudymas pasaulinėje politikoje ir ypač apie šiandieninę komunistinio judėjimo padėtį privedė prie nereikalingų ir nenaudingų eksponatų. Be jau minėtos nerealios pasaulinio komunistinio judėjimo organizacinės sche-

„Lietuvių Enciklopedijos" „redaktorius" J. Kapočius, Čiurlionio galerijos steigėjas Zenonas Kolba, Diepholzo lietuvių gimnazija — irgi „genocido" eksponatai...

mos, keletas eksponatinių lentų yra paskirta aiškinti kaip Black Panthers, riaušės Amerikos miestuose, studentų demonstracijos pasaulyje ir panašūs socialinio protesto radikalūs pasireiškimai jau reiškia automatiškai pasaulinio komunizmo pasireiškimą. Susidaro vaizdas, kad visų bėdų kaltininkas yra monolitinis komunizmas, kad Lietuvą okupavo kokie tai komunistai, neužsimenant visai, jog 1940 ir 1944 m. Lietuvą okupavo ketvirtadalio milijono stiprumo *rusų* kariuomenė ir kad lietuvių tautos genocidas buvo ir yra seno *rusų imperializmo* plano dalis. Žinoma, prie visos šios monolitinio komunizmo istorijos negalima nepridėti ir Vietnamo karo. Parodos lankytojui taip neišvengiamai ir kyla klausimas, ką toji medžiaga turi bendro su lietuvių tautos genocidu. Faktinai, ji tik dėmesį nutraukia nuo lietuvių tautos žaizdų.

ANTRAEILIŲ ŠALTINIŲ KATALOGAS

Parodos rengėjai ant greitųjų paruošė ir parodos katalogą, kurio atspausdinta net 10,000 egz. To didelio formato 84 psl. parodos „gido" iki šiol atrodo išplatinta apie 1,000. Bet ne tame problema. Katalogą galima laikyti „pavyzdžiu" kaip tokios rūšies leidinys, ypač techniškai, neturi būti parengiamas. Pirmiausia, negalima dėti į tokį katalogą sumažintus parodos stendų atvaizdus, kurių tekstas ir nesumažintoje formoje sunkoka įskaityti. Per tai kai kurie katalogo puslapiai visai neįskaitomi. Daugelyje puslapių tekstas, fotografijos „apkarpyti", „išėję" iš puslapio. Atrodo, kad katalogo apipavidalintojai visai nenusimanė leidinio laužyme.

Pagaliau, visas katalogo turinys sudarytas chaotiškai, prie geriausių sudarytojų norų, neparodantis lietuvių tautos genocido nei eigos, nei jo apimties. Tiesa, prie stendų nuotraukų dar pridėti keli žinomų NKVD dokumentų apie deportacijas vertimai, kurie ir yra beveik vienintelė naudinga medžiaga. Šalia jų, tačiau, įdėti ir antraeilių šaltinių „dokumentai": „Communist Rules for Revolution", Walter Trohan perduotas dokumentas, neva tai rastas Duesseldorfe 1919 m. ir „Current Communist Goals", American Legion tekstas, paimtas iš W. Cleon Skousen knygos *Naked Communist*. Tie gabalai pristatomi kaip autoritetingi dokumentai apie komunistų pasaulinės revoliucijos šiandieninius planus ir taktiką. Kiekvienam šiek tiek nusimanančiam bus aišku, kad tai ne dokumentai, bet antraeiliai šaltiniai, turį abejotinos *šiandieninės* reikšmės. Siekiant komunistinių pasaulio revoliucijos planų įrodymą jau būtų svariau panaudoti tiek pačio Lenino, tiek ir dabartinių Kremliaus vadų pasisakymus ar, galų gale, net Edgar Hoover čia jau būtų įtikimesnis.

Bendrai paėmus, tas 84 psl., didelio formato, masinio tiražo leidinys galėjo sutalpinti pagrindinius mūsų tautos tragedijos dokumentus. Ir tai būtų prasmingesnis ir efektyvesnis pagelbos lietuvių tautai aktas, negu visa genocido paroda. Deja, ir vėl gera proga ir apie $3,000 leidiniui išleisti nuėjo vėjais...

IŠLAIDŲ RACIONALUMO KLAUSIMAS

Iš pastabų apie parodos vertę darytina išvada, kad iki šiol tai parodai išleista apie $20,000 suma nepateisinama. Tik pagalvotina, ką su tokiai suma galėjo padaryti ar tai profesionaliniais pagrindais vedamas informacijos centras, ar tai mokisliniai-stipendininkai paruošę eilę veikalų apie Lietuvos problemas, ar, galų gale, profesiniai kompetetingas parodai ruošti komitetas. Ar neatėjo laikas visuomenei atsižvelgti į ALT išlaidų racionalumą ir padaryti atitinkamas išvadas sekančios vasario 16 rinkliavos metu? Ypač, kad yra racionalesnių alternatyvų kam aukas skirti.

MŪSŲ PAREIGOS

Čia paminėti tik keli tos parodos surengimo „nesusipratimai", nesigilinant į paskirų tos parodos „duomenų" tikslumą bei teisingumą ir jų sąryšį su lietuvių tautos genocidu. Teko nugirsti, kad tą parodą projektuojama parodyti ir kitose vietovėse. Tokiu atveju, visa „medžiaga", neliudijanti Lietuvos genocido faktų, turi būti iš tos parodos eksponatų tarpo išimta. Visi stendai turi būti iš naujo sutvarkyti, turi gauti tinkamus paaiškinimus.

Gal kas pasakys, jog jau praėjus parodai, neverta apie ją kalbėti. Ne! Pavergtųjų tautų fizinis ir kultūrinis genocidas, rusų padarytas ar toliau tęsiamas, turi būti MEMENTO laisvajam pasauliui. Pasprukę iš rusų okupacijos išeiviai, kurių krašte rusai įvykdė genocido veiksmus, turi pareigą apie tai garsiai kalbėti visam pasauliui; tačiau tai reikia daryti tam pasauliui suprantama kalba, o ne „negramatišku vapaliojimu", kuris net ir saviesiems yra sunkiai suprantamas. Čia kalbama apie tą parodą todėl, kad nenusimanantiems daugiau negalima leisti „eksperimentuoti" bandant parodyti pasauliui tą mūsų tautos tragediją! Visuomenės „vadovybės" pareiga prižiūrėti, kad daugiau toks nemokšiškas eksperimentas nepasikartotų!

EKONOMINIŲ STUDIJŲ CENTRAS

APIE LIETUVOS CUKRŲ IR KITAS GĖRYBES

Lietuvių enciklopedija, būdama vienu iš svariausių mūsų kultūrinio gyvastingumo liudijimų, taipogi gali pasitarnauti kaip įrodymas, jog ta kultūrinė veikla nestovi vietoje. Štai, jei atsiversime tomą su raide M, rasime duomenų apie diplomuotą jūrininką, okeanologą dr. P. Mažeiką, bet plačiame jo interesų rate nebus paminėta apie vadovavimą Ekonominių studijų centrui. Nėra nieko apie tai, nei apie patį E. S. centrą; nėra papildo nei naujame tome, — ir tai suprantama. Tomui einant per redakcijas E. S. C. tebuvo užuomazgoje, o kataloguotų duomenų telkimui (nes šitai būtų tinkamiausias E. S. C. apibūdinimas) nepakanka vien tik įsikurti, kad užsitarnautų visuomenės dėmesį. E. S. C. dabar yra tapęs išsamus, pavyzdingai kataloguotų Lietuvą liečiančių ekonominių duomenų telkinys. Šie duomenys yra viešai prieinami betkam, kas Lietuvos ekonominės būklės ir vystymo srityje turi studijinių interesų. Norint visuomenę plačiau painformuoti apie šias galimybes, buvo atsilankyta pas Studijų centro šiuolaikinį pirmininką ir vieną iš jo organizatorių — Dr. P. Mažeiką.

AKIRAČIAI: Pradėsime su prielaida, kad skaitytojas nėra girdėjęs apie Ekonominių Studijų Centrą. Taigi, — kas tai yra?

Mažeika: Ekonominių Studijų Centras buvo suorganizuotas prie Technikos ir gamtos mokslų draugijos Vašingtone, kuri yra Inžinierių-architektų sąjungos skyrius.

A: Atseit, iniciatyva atėjo čia, iš Vašingtono skyriaus.

M: Teisingai. Tikslas buvo sutelkti gerai organizuotą medžiagą apie dabartinę Lietuvą, sekant spaudą ir kataloguojant iš tos spaudos tokią informaciją, kuri tinka ūkinėm, socialinėm ir švietimo studijom. Šitie trys pagrindiniai skyriai yra įjungti į tą programą.

A: O Inžinierių-architektų sąjunga, ar yra jūsų pritariantis mecenatas?

M: Bendradarbių dauguma yra Technikos ir gamtos mokslų skyriaus nariai, ir šitas Ekonominių studijų centras yra skaitomas kaip tos draugijos poskyris. Šitaip buvo pradėta dirbt, ir tuo tarpu taip ir tęsiasi. Finansinė parama taip pat ateina iš Inžinierių-architektų skjungos centro valdybos, taip, kad ta prasme, galim skaitytis kaip šitos sąjungos institucija.

A: Koks yra toks konkretus šio darbo pobūdis?

M: Taigi, mes pirmoje vietoje gauname periodinę spaudą iš Lietuvos: dienraščiai, savaitraščiai, žurnalai. Ta spauda peržiūrima, na, ir pagal mūsų sudarytą sistemą ekonominių duomenų turintys straipsniai konspektuojami.

A: Reiškia, paruošimas kataloginė kortelė?

M: Taip. Kortelėj yra straipsnio autorius, yra paduotas šaltinis, — reiškia, kuriame laikraštyje ar žurnale randasi tas straipsnis, ir taip pat labai trumpas to straipsnio aptarimas. Sukataloguotos medžiagos susidaro per metus maždaug 2000 kortelių. Atseit, vidurkiniai, 2000 straipsnių atsiranda, kurie yra verti šiek-tiek dėmesio ir kurie suteikia vienokios ar kitokios informacijos. Tai sudaro maždaug 4% visos esamos medžiagos periodinėj spaudoj.

A: Atseit, 96% yra balastas?

M: Taip. Medžiaga, kuri į mūsų programą neįeina, arba jeigu kokios konkrečios medžiagos tinkamos moksliniam darbui nėra...

A: Lenino jubiliejai, ir taip toliau...

M: Taip. Šitie netinka. Bet atskiri individai, atskiri kataloguotojai, jeigu jie domėtųsi specifinėm problemom, kaip, sakysim, kaip veikia propagandos mašina Sovietų sąjungoj, ir panašiai, tai iš tokios medžiagos, kurios mes nekataloguojam, galėtų sau atskirai susirast pakankamai informacijos. Bet mes tą propagandinę pusę nesam įjungę.

A: Reiškia, tad, turite sudarę kartoteką ir pačios tos kartotekos apimtos periodikos biblioteką, ir ši sutelkta medžiaga yra prieinama ta tematika besidomintiems lietuviams ir, bendrai, nevien lietuviams.

M: Nevien lietuviams, nevien lietuviams. Bet lietuviškai nekalbantiems nelengva būtų ta medžiaga pasinaudot, nebent jie galėtų gauti talkos iš lietuvių, kurie pabūtų jiem vertėjais. Čia dauguma medžiagos yra lietuvių kalba ir dalis yra rusų kalba. Kataloginės kortelės yra tik lietuvių kalba. Taip, kad lietuvių kalbos nemokant, viens pats ta medžiaga negalėtų pasinaudot.

A: Bet, ar sistema, kurią naudojat kataloguojant tą medžiagą, yra bendresnė?

M: Katalogavimo sistema yra ta pati kaip Kongreso bibliotekoj. Tai buvo padaryta todėl, kad, jeigu reikėtų kam nors pereit prie naujos medžiagos, prie medžiagos kuri yra Kongreso bibliotekoj, kad nebūtų jokių keblumų.

A: Tai bendrai sveikintinas dalykas! Gal vertėtų paminėt pačius žmones, kurie tą darbą dirba. Gal nebūtinai pavardėm, bet apimtim. Kiek maždaug žmonių šitame darbe dalyvauja?

M: Šiuo metu mes turime 18 bendradarbių. 5 iš jų yra už Vašingtono ribų: po vieną Baltimorėj, Long Island ir Georgia, du gyvena Čikagoj. O 13 bendradarbių yra iš Vašingtono. Dabar Centras jau veikia tris su puse metų, tai iš tų pradinių bendradarbių gal yra užsilikę apie 8. Tačiau kiti keitėsi gana nemažai. Aš manau, kad perėjo bent kokie 35 žmonės. Ateidavo ir išeidavo. Yra net keletą mirusių, dalis išsikėlė, na, o dalis šiaip sau pavargo.

A: Kaip skirstomas tas darbas?

M: Dienraščiai yra kataloguojami 3-jų žmonių. Vienam žmogui atsiunčiama medžiaga vienos savaitės. Tada sekančios savaitės rinkinį gauna kitas, dar sekančios — trečias, ir taip iš eilės. Savaitraščiai kataloguojami vieno žmogaus, ir taip pat žurnalai. Tokiu būdu, kad ir ne ištisiniai, tas žmogus, kuris kataloguoja laikraščius ir žurnalus turi progos pats sekti, kas Lietuvoj darosi, ir tuo pačiu atranda tam darbui intereso. Iki šiol nebuvo didelių sunkumų bendradarbių rast.

A: Kuri iš Lietuvos periodikos yra vaisingiausia, našiausia jūsų sričiai?

M: Iš tų, kur mes turim, mūsų programai naudingiausias yra *Liaudies ūkis*. Na, tiek pat dienraščiai kaip *Tiesa, Sovietskaja Litva*, ir kiti. Šis tas atsiranda ir tokiuose žurnaluose kaip *Švyturys, Mokslas ir technika*. Ten yra mūsų programai nemažai naudingos medžiagos. Taip pat žurnalas *Komunistas* turi kartais gerų ūkinių straipsnių. Sekama ir pedagoginė spauda.

A: Rūpi klausimas, kuris beveik savaime kyla kiekvienam, susipažinusiam su sovietine periodika: kokį patikimumo koeficientą, Jūsų nuomone, galima pritaikyti spausdinamai medžiagai?

M: Na, toj kasdieninėj spaudoj, žinoma, atsakingumas su patiekiama medžiaga nėra didelis, kaip ir paprastai laikraštinėj spaudoj. Taip, kad apie tą patį dalyką, sakysim, skaičiai gali būti įvairuojantys. Žinoma, juos reikia imt labai atsargiai. Jeigu niekur kitur, kur nors rimtesnėj spaudoj, šie duomenys neužtinkami, tai tiktai iš laikraščių surinkta informacija turi būti suvesta iš medžiagos rinktos per ilgesnį laiką. Tada įmanoma susidaryt tam tikrą vidurkinį vaizdą. Na, o tuose žurnaluose kurie daugiau linkę į mokslinį pobūdį, kaip *Liaudies ūkis, Mokslas ir technika*, — tai ten patikima medžiaga, ir skaičiai, aš prileidžiu, yra gana tikslūs. Aš prileidžiu, kad ir oficialūs statistikos duomenys yra gana tikslūs. Nors, kai kuriuose jų leidiniuose, parodant tuos pačius to paties laikotarpio duomenis, pasitaiko žinių skirtumo. Gali būti klaidos, gali būti neapsižiūrėjimas, bet greičiausia, tikslumas nėra pati stiprioji tos statistikos įstaigos pusė. Statistikos įstaiga Lietuvoje, tarp kitko, yra labai perpildyta rusais. Ji vadovaujama iš politbiuro atsiųsto ruso, ir 62% bendradarbių toj įstaigoj yra rusai. Ypač praeityje yra buvę tokių labai apčiuopiamų ir įtikinančių pavyzdžių, kad jų statistika negalima pasitikėt, bet kai laikas eina, jų ūkis auga, ir šitas bereikalingas išpūtimas ar falsifikavimas mažiau darosi reikalingas, taip, kad dabar, aš prileidžiu, yra daug naudingiau kartais duoti realius duomenis negu falsifikuotus. Tai viena mano prielaida. O kita yra ta, kad, visdėlto, jų ūkis vyksta pagal labai griežtą planavimą, ir, aš prileidžiu, kad statistinių duomenų falsifikavimas jiem patiem galėtų sukelti tiesiog nemažą sąmyšį. Na, tie samprotavimai, žinoma, neturi absoliučios vertės, bet...

Dr. P. Mažeika

A: Čia padarėte svarbią prielaidą. Pastatysime klausimą šitaip: ar ekonomistas, gyvenantis Lietuvoj, prileiskim, ne pačiam statistikos biure, bet Kaune, turi panašius ekonominius davinius kaip ir Jūsų vadovaujamas Ukinis institutas, ar dar yra kokia nors pagrindinė statistika, kuri į viešumą neišeina ir kuri galėtų patikslintti, galbūt, neteisingai perteiktus viešus davinius?

M: Na, to mes negalim žinot. Galimas dalykas, kad jie turi tokią duplikaciją statistinių duomenų, bet daryti tai pilnu mastu, aš prileidžiu, būtų labai išlaidus darbas. Na, ir sunkiai nuslepiamas. Žinoma, pačiame statistikos metode jie daug klastingumo naudoja. Procentinius visokius palyginimus, neduodami tų palyginimų bazės. Lyginimus su labai senais, prieš trisdešimt metų ir senesniais laikais, lyginimus augimo ūkio šakų, kurios kapitalistiniuose kraštuose senai subrendo ir jų augimas sulėtėjo, ir taip toliau. Tas nepavaizduoja padėties ir pateikia kartais labai kreivą vaizdą. Bet, kalbant apie konkrečius skaičius, aš manau, kad juos, daugiau ar mažiau, yra galima vertinti kaip realistinius.

A: Dabar: jei statistika liečia cukrų ar sugautą žuvį, tai, beabejo, su ja galima operuoti kaip Amerikoj, taip ir Lietuvoj. Cukrus yra cukrus. Bet, prileiskim, kalbama apie šaldytuvus. Dabar, be abejo, jų ta „Snaigė" kaipo šaldytuvas nelabai atitinka „Frigidaire." Ar statistikai yra įmanoma matuot ne tik kvantityviniai, bet ir kvalitatyviniai?

M: Mum tuo tarpu tos detalės nėra prieinamos. Per ilgesnį laiką jų, galbūt, atsiras. Bet statistikos duomenys tokių detalizuotų gamybos paskirstymų nepateikia.

A: Šaldytuvas, — ir viskas.

M: Taip. Bet per ilgesnį laiką, galbūt, bus galima šiek tiek diferencijuot. Gal statistikos duomenis daugiau diferencijuos, ir iš visų kitų šalutinių šaltinių prisirinks daugiau duomenų. Mūsų statistikos skyrius katalogavime nesiremia vien oficialiais statistikos leidiniais, bet yra renkama statistikos duomenys iš visos spaudos.

A: Atseit, ir iš Šluotos?

M: Taip.

A: Ten tai nemažai rašoma apie vieną jų, matyt, labai opių sričių, vadinamą „buitinį aptarnavimą." Ar jūs turite tokį skyrių?

M: Mes turim buitinės pramonės skyrių.

A: Ką jis kataloguoja? Pagamintą muilą ar išplautus baltinius?

M: Nevien skalbyklas. Įeina skalbyklos, valgyklos ir panaši aptarnaujamoji pramonė. Ta visa katalogavimo programa susideda, kaip jau minėjau, iš ūkinės pusės, socialinės ir švietimo. Ūkinė sritis yra suskirstyta į pramonę, žemės ūkį, komunikaciją, prekybą, statistiką, žvejybą, laivininkystę ir panašiai.

A: O kaip švietimas pritampa čia prie tų ūkinių reikalų?

M: Dėl švietimo pradžioj nebuvo aišku, ar jį jungti iš viso. Buvo prieita išvados, kad techninis mokymas, techninis specialistų paruošimas, vis dėlto, rišasi su ekonominiais dalykais taip kad bent tą specialistų paruošimo dalį reikia įjungti. Paskui, kadangi nebuvo galima taip lengvai išskirti techninio mokymo, tai buvo nuspręsta įjungti visą švietimą. Dabar surenkama visokia informacija apie švietimą, netik tiek, kiek yra kataloguojama įvairiais ūkiniais poskyriais.

A: Tad darbo užmojis platus. Bendrais terminais, atrodo, paaiškinote šio centro darbą. Gal dabar konkrečiau apbibūdintumėm, kaip tas suinteresuotas žmogus, kuris norėtų pasinaudoti čia surinktai daviniais, kokiu būdu jis tai galėtų padaryti?

M: Mes, tuo tarpu, neturim būdų patiekti tą medžiagą už Vašingtono ribų. Žmogus, kuris gyvena Vašingtone, — jam lengva. Jis gali ateiti čia, kaip į kiekvieną biblioteką, ir ja naudotis. Naudojimasis yra labai lengvas. Sakysim, rašant specifine tema, reikia tik išsirinkt atitinkamą skyrių, perverst korteles ir pagal tas korteles iš čia pat esančių periodinių leidinių ištraukt atitinkamą medžiagą. Tai galima padaryt per labai trumpą laiką. Rašant kokia bendresne tema, sakysim, apie visą Lietuvos pramonę, tai jau reikia perverst daug kortelių. Kortelėse, kaip minėjau, yra trumpi straipsnių aptarimai, taip kad iš tų aptarimų yra įmanoma nustatyti, kurie straipsniai būtų patys naudingiausi. Iš visos tos masės kortelių atsirinkt sau, galbūt, tiktai kokį 20% tinkamiausių, ir pradėt nuo tų.

A: Reiškia, šiuo laiku duplikuoti ir persiųsti tą medžiagą pvz. į Čikagą, galimybių nėra.

M: Nėra. Interesantas turėtų pats atvažiuot, atsirinkt medžiagą, ją duplikuot, ir išsivežt. Tas jam būtų greičiausia.

A: Ta galimybė egzistuoja?

M: Beabejo! Tą jis galėtų padaryti per keletą dienų. O jeigu duplikuot jis nenorėtų, tai turėtų sėdėti čia, ir dirbti vietoje: darbui patalpa yra pakenčiama.

A: Na, o pabaigai — pats svarbiausias klausimas: kaip Jus galima surasti?

M: Nesunkiai — Economy Studies Center, Box 5770, Bethesda, Md., 20014.

„DIALOGAS SU LIETUVIAIS"

UŽ KARŠTĄ KARŠTESNĖ KNYGA

Knygų rinkoj karštomis vadina tas, kurių arba autoriai savo ankstesniais pagarsėjimais kaitina publikos smalsumą („Ką gi šį kartą jis bus parašęs!"), arba kurių temos dega aktualumu ar kontroversiškumu. Leidyklos tokias knygas gaudo ir varžosi dėl teisės jas išleisti, nes apsimoka. Kai išleista, tokia knyga bematant sukelia spaudoje daug atsiliepimų ir net ginčų, o dešimtys ar šimtai tūkstančių skaitytojų skuba įsigyti ir patys patirti, kas joje rašoma.

Mūsų knygų rinkoj praėjusį pavasarį pasirodęs B. Railos *Dialogas* turi abu karštos knygos požymius: autorius jau kadai yra įgijęs smalsumo žadintojo statusą skaitančioje mūsų visuomenės dalyje, o šios knygos tema šiuo metu yra karščiausių mūsų diskusijų objektas. Bene dėl to ši knyga atrodo lyg būtų net karštesnė už karštą. Nes štai jau trečias-ketvirtas mėnuo, kaip mūsų periodinė spauda žiūri į ją, lyg į žariją, ir nedrįsta prisiliesti, lyg laukdama, kol atvės. O *Dirva* palietė ir — nudegė...

Skaitytojų smalsumą gal kiek ir pritildo ta aplinkybė, kad daugelis mano, jog šios knygos turinys nebe naujas, nes buvęs (ar bent galėjęs būti) skaitytas *Dirvoje* maždaug prieš porą metų. Bet apsirinka. Visų pirma, jei kas tik galėjo anksčiau skaityti, o neskaitė, tai nežino, kad knygos tema dar nė kiek nepaseno. O jei kas ir skaitė, tai skaitymas „po arbatinį šaukštelį" iš lairaščio niekad neatstos atidaus susipažinimo su knygos turiniu. Trečia, toli gražu ne viskas, kas dabar yra knygoj, buvo ir *Dirvoj*. Iš tikrųjų ten buvo tik maždaug du trečdaliai šios knygos turinio. Ir ketvirta, anot S. Santvaro išsitarimo enciklopedijos subatvakaryje Bostone, B. Raila net ir *Dirvoje* jau spausdintąją *Dialogo* dalį gerokai perredagavo: „stipriai apdailino, apgenėjo sausas šakas, kaiką nubraukė, kaikuriuos pasisakymus paryškino ir papildė". Lyginant knygos turinį su *Dirvoj* skelbtais gabalais, nesunku įsitikinti, kad S. Santvaras neprasimanė, taip sakydamas. Bet iš to palyginimo, pasirodo, nesunku išspausti ir dar pora atsakymų į klausimus, galinčius rūpėti mūsų visuomeninio gyvenimo vyksmų stebėtojams, Būtent: 1) kodėl tas *Dialogas* nutrūko *Dirvoje* nebaigtas? 2) kodėl *Dirva*, buvusi besirengianti jį išleisti knygos pavidalu, atsimetė ir nebeleido?

Dabar pakanka atsiversti *Dialogo* 382 puslapį, paskaityti ten prasidedantį straipsnį (kurio *Dirvoj* nebuvo), ir bus aišku, kokį kimsą neapdairiai užkabinęs B. Raila išvirto iš *Dirvos*, ir kodėl jo knyga išleista ne Klivelande, o Bostone... Iš tos pačios vietos (ir iš daugelio kitų, bet ypač iš tos) paaiškės ir tai, kodėl B. Raila praėjusį pavasarį lyg ir grįžęs į *Dirvą*, per 10 numerių dėstęs savo įspūdžius ir pastabas apie R. Spalio *Rezistenciją*, staiga vėl dingo, rašinio apie R. Spalį nepabaigęs ir neatsisveikinęs. Čia, žinoma, buvo *Dirvos* redaktoriaus neapsižiūrėjimas. Spausdindamas B. Railos seriją apie *Dirvos* išleistą knygą, jis tarėsi, kad mandagumas reikalauja nenutylėti ir paties B. Railos knygos, tegu ir kitoj leidykloj išleistos. Jis įdėjo S. Santvaro atsiliepimą apie tą knygą, parodė net jos viršelį, o paskui įdėjo ir ištisą puslapį su B. Raila apie *DIALOGĄ* (apie pilną dialogą, t. y., ir su tais straipsniais, dėl kurių *Dirvos* vyresnybė išspjovė ir knygą, ir autorių). *That was it.* Įvyko „trumpas sujungimas" ir *Dirvą* su B. Raila jungusioj linijoj vėl „perdegė saugiklis". Šį kartą linija, berods, išmontuota galutinai...

Jeigu mūsų viisuomeninės veiklos establišmentas turėtų įsteigęs savo *Index librorum prohibitorum*, tai B. Railos *Dialogas su lietuviais* tikriausiai būtų įrašytas į pirmą vietą, net ir eilės nepaisant. Kadangi tokį indeksą net ir Vatikanas, sako, panaikinęs, tai mūsiškiams tikinčiųjų nuo paklydimų saugotojams nelieka nieko kita, kaip tik tylėjimu bandyti atitolinti jų dėmesį nuo piktos pagundos... Todėl diskusijų apie šią knygą, nepaisant jos turinio aktualumo, gal ir nebus. Tai, žinoma, būtų establišmento kaip ir kapituliacija, nes B. Railai liktų „paskutinis žodis" ginče...

Knygos neskaičiusiems ar skaičiusiems tik vieną kitą jos pluoštą laikraštyje gali būti susidariusi nuomonė, kad *Dialogas* liečia tik vadinamąjį kultūrmainiavimą, bendradarbiavimą bei bendravimą, — na, žinot kokį. O iš tikrųjų *Dialogas* liečia beveik viską, ką esam pasišovę vadinti kova dėl Lietuvos laisvės. Čia vyksta pasikalbėjimai ir pasibarimai ne su aplamai kažkokiais abstrakčiais lietuviais, o daugiausia tik su keletu visiškai konkrečių, vardais pavardėmis identifikuotų individų, užimančių neblogai matomas pozicijas establišmentuose „tenai" ir „čia". Su čionykščiais susirėmimų net daugiau, kaip su tenykščiais.

Dialogas nėra traktatas. Jis nedėsto ir negina tezių moksliniu metodu. Tai yra tik šauni publicistika, atmiešta geroka doze beletristinių puošmenų. O tačiau tezių šioj knygoj daug, gal net daugiau, kaip traktatuose būna. Tik jos neišsirikiuoja nuosekliai sugrupuotos ir kruopščiai įrėmintos. Jas beletristiškoj publicistikoj skaitytojui tenka pačiam susižvejoti, išsirankioti, susidėstyti, — tik tada išeis turininga pamoka, atsakanti į daugelį degančių klausimų. Didesnioji tezių dalis čia glūdi „negatyvuose", tai yra, ten, kur kalbama, kad taip nereikia, negerai, neprotinga ar net ir juokinga. Iš to suprask, kas (autoriaus tikėjimu) būtų reikalinga, gera, protinga ir rimta.

Tai šen, tai ten prasitariam, kad ar tik ne perdaug ir ne pergarsiai kalbam apie visus tuos bendravimus, santykiavimus su kraštu ir apie visokius kitokius „planus" priešintis esamai Lietuvos politinei padėčiai. Užsimenam, kad ar tik ne peratvirai visiems rodom savo kortas...

Jei viešai kalbėti apie tuos dalykus iš tikrųjų nuodėmė, tai B. Raila — pats didžiausias nusidėjėlis, nes niekas nėra taip smulkmeniškai ir visapusiškai mūsų veikimų išlukštenęs, kaip jis, ypač pastarojoj knygoj. Betgi nuo to laiko, kai su visa vyriausia vadovybe iš naminio pogrindžio išdūmėm į svetimą viešumą, pasibaigė slaptumoj surašytų ir nebediskutuotinų atsišaukimų ir nesvarstyto jiems paklusnumo gadynė. Dabar reikia svarstyti, ką ir kaip darom. Lošimas „patamsėj" gresia didesniais nuostoliais, nei viską išsamiai apsvarsčius, netgi jei besvarstant ir tenka atidengti kortas.

B. Railos *Dialogas su lietuviais* gausus svarstytinų tezių šaltinis. Jų čia pasirinkti, apie jas pamąstyti pravartu visiems. Moralinis pasistiprinimas tiems, kurie jaučiasi „jau seniai taip galvoję". Bet labiausiai rekomenduotina tiems, kas jau yra prirašę ir priskelbę tik savam gardely vienašališkai sumanytų principų ir instrukcijų. Įtikins ar neįtikins, o kritikos ugnyje būti išbandytiems net ir kiečiausiems principams sveika.

V. Rastenis

Bronys Raila, Dialogas su lietuviais, Akimirksnių kronikos — 2, Liet. Enciklopedijos leidykla, 361 W. Broadway, So. Boston, Mass. 02127, 560 psl. ($6.00)

„TALENTO Y COLOR"

(Atkelta iš 16 psl.)

pė veikė Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje; jai vadovavo J. Vaičiūnienė...

— Šokių rinkimo ir užrašymo darbas sustiprėjo tada, kai 1936 m. Lietuva buvo pakviesta dalyvauti tarptautinėje šokių šventėje Londone (dalyvauta su Kubilu, Blezdingėle ir Kepurine). 1937 m. tautiniai šokiai buvo įvesti į gimnazijų Kanados taurės varžybas.

— Iki šio laiko, įskaitant ir darbą atliktą okupuotoje Lietuvoje, yra surinkta virš 2,700 šokių, ratelių, žaidimų bei jų varijantų. Į šį skaičių įeina apie 500 šokių melodijų...

— J. Lingio teigimu senųjų lietuviškų kulto šokių tėra išlikusios tik nedidelės nuotrupos... Tikima, kad mūsų vestuviniai šokiai, kaip Sadutė, Pintuvių polka, Šocas, Dailyklis, Aplinkinis (veliuoniečių o taipgi ir zanavikų), Šakalinis, Martuotinis, Dovanų šokis, Tabalas yra senos kilmės, nors gal kiek ir pasikeitę krikščionybės poveikyje...

— Mūsų senovės lietuviai nei dabartinės kompozicijos Audėjėlės, nei to paties Aštuonyčio, nei raštuoto Gyvataro ar Tryptinio, net gal ir šiandieniškai šokamos Blezdingėlės, o juo labiau 3-os šokių šventės dvasioje pristatytos Kepurinės nešoko... Nerašytinis ryšys tarp šių dienų tautinių šokių ir senovinio palikimo remiasi daugiau stilizuotojo (-os) — choreografo (-ės) talentu...

— Aš patsai sceninius tautinius šokius pradėjau šokti Pedagoginiame institute. Mus mokino Lapšienė, Baronaitė, J. Lingis... 1940 m. Švenčionyse pirmą kartą pats šokau scenoje... Labiausiai tautinius šokius scenoje dar nepriklausomoje Lietuvoje išpopuliarino J. Švedo ansamblis...

Kalba nukrypsta į lietuviškų tautinių šokių charakteringuosius bruožus... Iškyla klausimas, ar iš viso yra grynų, neginčyjamai vien kuriai tautinei grupei tepriklausančių šokių...

L. SAGYS: Mūsų liaudies šokiai pasižymi simetriškumu brėžinyje, judėsiuose ir muzikoje. Visada yra lyginis taktų skaičius. Simetrija jaučiasi šokėjų išdėstyme, žingsniuose, figūrose... Mūsų šokiai pasižymi ir masiškumu. Dažnu atveju šoka neribotas šokėjų skaičius ir visi juose vienodai reiškiasi. Jeigu yra solistas, tai, simetrijos dėliai, jis arba laikosi ratelio vidury, arba yra vienoje scenos pusėje, kada visi kiti šokėjai yra kitoje... Rungtyniavimas, taip ryškus slavų tautų šokiams, mums yra beveik visai nepažįstamas. Tai ne varžybiniai, o linksmo žaidimo, vikrumo ar išradingumo demonstravimo šokiai. Jie lyriški, švelnūs, žaismingi, nedemonstruoją pagiežos, neapykantos, keršto ar kitokių aistrų...

— Galima, manau, surasti ir grynai vienai tautai tepriklausančių šokių, bet jų ne tiek daug. Sakysim, kaip mūsiškė Blezdingėlė. Ir Kubilo pobūdis gana lietuviškas... Man atrodo, kad lietuviams charakteringa ir Sadutė. Oželis? Sako švedai ką tai panašaus turi... Malūnas? Jį latviai savinasi, ji slavėnai šoka... Lenciūgėlis? Gudai turi Juročką... Kepurinė? Primena patį garsiausią meksikiečių šokį... Bet reikia žinoti, kad jeigu duotum to paties šokio aprašymą kiekvienai tautai, kiekviena jį kitaip atliktų. Pagal savo tautinį charakterį, temperamentą...

— Blogiausia, kad mes veik nežinom, kokie tie mūsų šokiai iš tikrųjų buvo originale. Nežinom daugelio šiandien plačiai pripažintų mūsų tautinių šokių prasmės. Juk kada šokis pasidaro žaidiminis — jis keičiasi... Jeigu man šiandien reikėtų paruošt 16 amžiaus šokių programą — negalėčiau. Lietuvoje gal kas apytikriai ir galėtų, bet mes čia — žinių neturim... Iš ponios Vaičiūnienės straipsnių dažnai suprantu, kad ji turi kažkokių žinių, kurių niekas kitas neturi. Bet tada ji privalėtų jas skelbt, duot aprašymus, mus visus supažindint... Sceniniai šokiai visada yra choreografo vienaip ar kitaip atkurti. Taip, kaip ir chorų dainuojamos liaudies dainos yra kompozitorių apdailinamos, praplečiamos, paįvairinamos...

— Visi Lietuvoje buvę šokių mokytojai, kada iš Vokietijos išvažiavo, tai ir iš šokių veiklos išsijungė. Prašiau repertuaro ir iš Baronaitės-Grebliūnienės ir iš J. Vaičiūnienės — nieko negavau. Visos grupės, visos šokių šventės naudojasi dabar Lietuvoje paruoštu repertuaru. Jis išleistas knygomis, kurias čia kiekvienas gali gauti. Kiekviena grupė pasirenka sau labiausiai patinkamą ir tariasi pasirinkusi patį tautiškiausią ir galinti kitas grupes kritikuoti... Trečiojoje mūsų tautinių šokių šventėje suaugusiųjų šoktų 14-kos šokių programą sudarė: 11 nurašytų iš J. Lingio, vienas iš Vaitulevičiūtės, vienas iš Morkūnienės... Tik vienas Malūnas yra daugiau jau čia sumontuotas... Grandinėlė, kaip ir kiekvienas šokėjų vienetas, programoje turi pridėtinių numerių, sudarytų paties vadovo, besiremiant savo atmintim, nuovoka ar talentu...

Kalbame apie tautinių šokių populiarumą lietuviško jaunimo tarpe šiame krašte, apie to jaunimo entuziazmą šioje srityje ir kitus dalykus.

L. SAGYS: Populiarumo ir entuziazmo klausimu mano nuomonė ir patyrimas gerokai skiriasi nuo dažnai laikraščiuose paskaitomų. Tie, kurie į laikraščius rašo, dažniausiai, matyt, galvoja, kad tautinių šokių šokėjų vienetas tėra tik socialinių subuvimų siekianti grupė. Tokion grupėn jungtis dar vis užtenka ir noro ir kandidatų. Aš gi šokį suprantu kaip menišką apraišką, kuriai atlikti reikia ne tik noro, bet ir sugebėjimo, talento, pasiruošimo, sąžiningumo, drausmės... Tada kandidatų žymiai sumažėja. O ir įsijungusius tenka ir pastumt ir patraukt. Reikia ir pinigų, ir darbo ir diplomatijos. Jeigu galėčiau šokėjus samdyt arba bent kiek jiems mokėt — būtų gerokai kitoniškas reikalas...

— Mano kritikų buvo užsimenama ir apie palydą kuri jiems irgi nepatiko... Akordeonas juk mūsų tautinius šokius lydi nuo senų laikų. Aš norėjau paįvairint: sudarėm dešimties muzikantų kapelą, kurion įeina trys akordeonai, smuikai ir kiti instrumentai. Darėm ne tai, ko norėjom, bet ką geriausio galėjom. Orkestras? Liaudies instrumentai? Kol kas tai yra labai sunkiai įmanoma... Po gastrolių Čikagoje maestro Vyt. Marijošius pasakė: jeigu visi šitokie koncertai būtų — eičiau į kiekvieną lietuvišką parengimą... Nejaugi ir jis rusiškos muzikos nuo lietuviškos nebeatskiria?..

Vartome nemažą šūsnį Lietuvoje išleistų, tautinius šokius puoselėjančių knygų: šokių švenčių repertuarai, „Šokim šokimėlį", „Suktinis", „Kas rūtelę skynė?", „Lietuvių liaudies šokiai" ir t. t. Smulkūs aprašymai, iliustracijos, brėžiniai, figūros, gaidos... Šiutytė, Suvartukas, Šakalinis, Katalinis... — Pasakyk, argi čia kas nors galėtų tiek surinkti ar taip išleisti?

— Kiek galiu sužinot, šiandien Lietuvoje skrupulingai stengiamasi išlaikyti mūsų tautinio šokio autentiškumą. Jie patys

laiškai

LAIŠKAS IŠ VILNIAUS

(*AKIRAČIAI, 1969 m. spalis*)

Kartas nuo karto gaunu paskaityti Jūsų mėnraštį AKIRAČIAI. Amerikos lietuvių spauda ir jų gyvenimas man pasidarė įdomesni ir suprantamesni ypač po 1967 m., kada pats svečiavausi Jūsų šalyje. Štai didelį įspūdį paliko Redakcijos žodis „Tautinė vienybė ir savižudybė", išspausdintas praėjusiųjų metų spalio numeryje. Paskatino mane parašyti šį laišką ir JAV lietuvių mokslininkų viešnagė Vilniuje.

Neseniai didžiausiose Vilniaus universiteto Matematikos ir Fizikos fakultetų pilnose auditorijose sveikinome atvykusius lietuvių mokslininkus dr. V. Avižienį ir dr. A. Kliorę ir klausėmės jų paskaitų. Jei apie skaičiavimo mašinas ir Marso tyrimą su norminiais aparatais būtų turėję pranešimus šiaip užsienio mokslininkai, tai mūsų mokslo darbuotojai ir vyresnieji studentai nebūtų jais tiek susidomėję. Klausytojus traukė ne tik pranešimų turinys, bet ir tai, kad juose atsispindėjo tautiečių mokslinis darbas. Kokios bebūtų buvę priežastys, dėl kurių didelė dalis lietuvių atsidūrė emigracijoje, mes džiaugiamės kiekvieno doro lietuvio, ypač kūrybinio darbuotojo atvykimu. Malonu išgirsti mokslininko žodį, žavėtis menininko kūriniu, matyti sportininko pasirodymą. Čia, namie, turime daugybę šimtų savo mokslininkų, menininkų, sportininkų, šaunių darbo meistrų, tačiau kiekvieno lietuvio pasižymėjimas užsienio kraštuose, jo indėlis į žmonijos kultūros lobyną, jo gyvenimas svečioje šalyje mus domina ir jaudina.

Mums atrodo, kad sąmoningi išeivijos lietuviai dar giliau pergyvena iš Lietuvos atvykusio mokslininko, menininko ar šiaip kultūrininko pasisvečiavimą jų gyvenamajame krašte. Juk tai riša juos su tėvyne, stiprina tautinį jausmą! Mums keista, kad, nepaisant to, nemaža jų dalis su kai kurių komitetų, tarybų ir redakcijų atstovais priešakyje skelbia kone tėvynės išdavyste susitikimus bei bendradarbiavimą su mumis. Mūsų mokslo ir kultūros atstovai apšaukiami kitos tautos. . .agentais. Argi ne aišku, kad kaip medžio šakos gyvos, kol jas remia kamienas, taip išeivijos lietuvybė gali laikytis, neprarasdama gyvo ryšio su tėvyne?

Jūsų teigimui, kad „politika, kuri leidžia atsukti nugarą lietuviui iš Lietuvos, kuri liepia nematyti ir negirdėti, nežinoti ir nekalbėti, nerašyti ir nevažiuoti, nepergyventi ir nepajusti meilės savo kraštui ir saviems žmonėms, nėra jokia tautinės vienybės politika", pritaria kiekvienas nuoširdus lietuvis. Iš tikrųjų ji yra tautinės savižudybės politika!

Kam gali būti pakeliui su tokia politika?

Naudojuos proga linkėti AKIRAČIŲ kolektyvui sėkmės, ieškant būdų stiprinti lietuvių tautinę vienybę, keliant tautos kultūrinį ir socialinį lygį.

Dr. A. Juška,
Lietuvos „Žinijos" draugijos
tarybos narys

P.S. Ar nelemia išeivijos dalies nusistatymo asmenys, kurie artimai bendradarbiavo su hitlerininkais ar yra krauju susitepę ir kuriems nebėra kelio tėvynėn? A. J.

Ne. Išeivijos nusistatymą daugiau lemia 1940-41 metų prisiminimai, pergyvenimai asmenybės kulto laikotarpyje ir, neretu atveju, žmonės, kurie artimai bendradarbiavo su stalinistais. Baimė yra pagrindinis motyvas, trukdantis daliai išeivijos kalbėtis su Lietuvos lietuviais. Hitlerininkams tiek daug nuopelnų priskirti 1970 metais — gal jau gerokai pervėlu. *Red.*

žino, kad įtakų gali atsirasti ir nenorint, nesąmoningai, bet dėlto jų negalima kaltinti. J. Lingio žodžiais, jie nedaro šokių be istorinio pagrindo. . . Žinoma, jie turi šokių sukurtų specialiai šiai dienai, kaip Kolūkio pirmininkas, Traktorininkas, Gamybininkas, tačiau niekas ir ten nepretenduoja, kad tai tautiniai šokiai istorine prasme. . . Šokdami savo tautinius šokius, tokius kokius čia šiandien žinom ir kokie jie čia išliks, turėtumėm prisiminti, kad didžiąja dalimi tai J. Lingio nuopelnas. Jis — neabejotinas mūsų tautinio šokio tėvas. Jis pirmas juos pradėjo nuodugniai aprašyt, skirstyt, paruošt moksliniu pagrindu.

Dar kalbame apie tautinio šokio ateitį šiame krašte, jo suklestėjimą ar išlikimą. Dar prisimename ir sėkmingas gastroles Pietų Amerikoje.

L. SAGIENĖ: Kai kurie Amerikos universitetai — kaip Brigham Young ar Duquesne — turi beveik profesinio lygio šokėjų grupes, šokančias įvairių tautų šokius, įskaitant ir lietuviškus. Tas grupes nekartą ir į užsienius siunčia. . . Grynai profesinių vienetų nežinau. Yra vadinamos „square dance" grupės, kartais pasirodančios ir televizijoje, bet jų paskirtis nėra visai kaip mūsų vienetų. . . O ir Lietuvoje, kur veikia tikrai daug vadinamų saviveiklinių ratelių, grynai profesinis, berods, tėra tik ansamblis Lietuva. . .

L. SAGYS: Tautinius mūsų šokius, apie kokius aš galvoju, kokius Grandinėlė stato, nebeilgai čia matysim. . . Kasdieninis gyvenimas užima vis daugiau laiko ir šokį išstumia. Bus dar gal viena kita šokių šventė, bet jų pobūdžiai bus daugiau socialiniai. . . Tiesa, Grandinėlė ryžtasi dar naujai programai, bet po jos — būtų sunkiau ką nors pažadėti. . .

A. SAGIENĖ: Grandinėlė šiandien tokia yra dėlto, kad Sagys nesigaili nei darbo, nei laiko, nei pinigų, nei talento. . . O jeigu jis to talento neturėtų, tai nė aš jam nepadėčiau. . . Kolumbijoje Sonia Osorio, Kultūrinio instituto direktorė, pati vadovaujanti profesionalinei kolumbiečių tautinių šokių šokėjų grupei, apkeliavusiai visą pasaulį du kartus, atsilankiusi mūsų programon, pareiškė: „Jūsų tautinių šokių choreografija viršyja visas mano matytas, įskaitant ir Moisejevo ansamblį". Kalbėjo didžiai susijaudinusi ir jos nuširdumu negalėjome abejoti. O šitokiais komplimentais nedaug kas gali pasididžiuoti. . .

NEAPYKANTA SAVIESIEMS IR EGZILINIS IŠDIDUMAS

(*AKIRAČIAI*, Nr. 4/18)

A. Kučys savo str. „Keliai ir klystkeliai į tautą" rašo: „Šioje tariamo bendravimo su pavergta Lietuva krizėje aš matau per daug pagiežos, per daug neapykantos saviesiems, per daug miesčioniško snobizmo, per daug manierų ir veidmainiavimo". Čia, matyt, autorius turi galvoj tokius žmones, kaip losangeliečiai, kurie daugiausia pasižymėjo „neapykantos saviesiems" išliejimu V. Daunoro koncerto metu (žr. AKIRAČIAI, Nr. 5, 12 p.). Kučys sakosi nematęs „nieko išduodančio, jei išeivis lietuvis nueina pasiklausyti ir solisto iš Lietuvos". Nuoseklus būdamas, jis neturėtų matyti ką nors blogo ir tokių koncertų organizavime. Tačiau jis yra linkęs smerkti „tokius koncertų organizatorius, kurių darbe jaučiasi ne tiek meilė lietuviškai dainai, kiek mūsų vienybei ir mūsų bendriems siekimams žalingos intencijos". Čia iš autoriaus reikėtų pageidauti jei ne įrodymų, tai bent nurodymo, kur, kada ir kokiu būdu tos „žalingos intencijos" pasireiškė. Deja, A. Kučys nesiteikė nurodyti.

A. Kučys ten pat prikiša ir mūsų rašytojams „egzilinio išdidumo" trūkumą. Čia jis turi galvoj M. Katiliškį, kurio romanas „Miškais ateina ruduo" didelių tiražu išleistas Lietuvoje. Kaip sektiną mūsų rašytojams pavyzdį jis nurodo du menininkus — Pablo Casals ir Pablo Picasso, kurie, būdami „egzile išdidūs", negrįžta Ispanijon, nes ten laisvė esanti „supančiota". Iš tikrųjų jie galėtų ir grįžti bent iš dėkingumo Frankui už Ispanijos išgelbėjimą nuo komunizmo. Jei šiandien Ispanija būtų komunistinė, tai laisvė ten greičiausia būtų dar labiau supančiota. O kad ten dabar yra turbūt pakenčiama, rodo bene ir tas faktas, kad ispanų menininkų pabėgelių, tokių kaip Casals, yra labai nedaug (Picasso, kurį A. K. laiko pabėgeliu, iš Ispanijos išvyko 1904 m.). Pagaliau jei tas „egzilinis išdidumas" būtų daug ko vertas, tai ir Lietuvos rašytojai turėjo dumti egzilėn, nes Smetonos režimo metu laisvė irgi buvo kiek „supančiota". Matyt, jiems buvo svarbesnių dalykų už egzilinį išdidumą ir dėl to jie nebėgo. Tad klausimas, ar ir šiandien egzilės rašytojo knygos paskleidimas Lietuvoje nėra svarbiau už egzilinį išdidumą.

Newark, N. J. Juozas Grabys

KO MAN DAUGIAU REIK?

Žmogaus gyvenimas tai lyg savotiškas pirkimas-pardavimas. Ką nors turėti yra įgimtas noras. Net šuniukas ir tas džiaugiasi turįs savo kampą ar šuns būdą.

Taupai, dirbi ir ką nors įsigiji: ar namelį, ar žemės sklypelį. O ateina svetima šalis ir atima iš tavęs visą nuosavybę, nes jie sako: „Dabar viskas bus mūsų". Kuris gi iš mūsų vyresniųjų to nepergyveno, nesikrimsdamas ar neliūdėdamas. Reiškia, tu gyvenai ne tik tąja diena, o svetimi (ir net savi netaupiusieji, taigi neturintieji) tau viską susyk atima (nacionalizuoja). Tai jau neklausk apie teisybę, kurios nepagausi, jei, kaip tam kiškiui, „neužbersi ant uodegos druskos". Ir dar, priedo, bijok, kad tave neapšauktų išnaudotoju, visuomenės kenkėju.

Jei tau pavyko iš „laisvintojų" (Stalino ir Hitlerio) pasprukti ir tu įsikūrei laisvame krašte, „išnešdamas savo kudašių" ir išgelbėdamas savo gyvybę ir laisvę, tai ko tau daugiau reik?

Gyvenk ir norėk ir vėl taupyk. O čia tų galimybių daug. Ir, žiūrėk, tu beturįs jau ir automobilį, jau ir namuką „pasisavinęs" ar net puikią rezidenciją įsitaisęs. Tai ko tau daugiau reik?

Bet betaupydamas, ypač jei abu su žmona dirbote, pražiūrėjote ar praganėte savo vaikučius.

Senovės pasakose yra užsilikę padavimai apie slibinus, kurie kaipo duoklę reikalaudavo vaikų. Supraskime, iš nugalėtos genties imdavo berniukus, kad juos užauginus turėtų daugiau karių. Bet kas gi čia, laisvose demokratinėse JAV-se, gali tau tavo užaugintus vaikus atimti? Tremtyje, taigi sakysim, Sibire ištremtos šeimos užaugina vaikus lietuviais ir tai ne bet kokiais šiaudiniais patriotais, o glaudžiai suaugusiais su šeimos ir tautos tradicijomis. Čia išoriniai vaikų niekas neatima, bet gatvė, kurioje vaikai auga, svetima mokykla ir visuotinas gerbūvis — ta miesčioniška pseudokultūra — užmuša vaiko tautinius pradus. O jei jis dar pritampa prie ateistų ar prie bet kurio tarptautinio sambūrio, tai jam lietuvybė tampa visai nebeįdomi, sakytum, lyg kokio atsilikusio pasaulio (arba „senos generacijos") nevykusi liekana.

Jei abu šeimos nariai dirba, kaldami dolerius ir juos galimai taupydami, tai apie motinos auklėjantį vaidmenį ir lietuvybės vaikuose palaikymą pamažu pamirštama. „Jei vienas šeimos galva tedirbs, tai ką sutaupysime", sakoma. Besivaikydami dolerinės taupmenas, praganome atžalyną, nes vaikų auklėjimui bei priežiūrai motinai (na ir tėvui) nebelieka nei laiko, nei jėgų. Savo pareigas tėvai skaito atlieka 100% link lietuvybės, leisdami vaikus į lituanistines mokyklas, kurios toli gražu nevisos turi entuziastingus, vaikus mylinčius mokytojus-auklėtojus. O juk ir tie mokytojai, dažnu atveju nuoširdūs pasišventėliai, nemažiau už vaikučių tėvus yra pervargę, pelnydami kasdieninę duoną 5 dienas savaitėje.

Tai tau ir būk patenkintas. Ne tas turtingas, kurs sutaupo milijonus, bet tas, kuris pasitenkina tuo, ką turi. „Ko man daugiau reik", mes sakome, ypač tie laimingieji, kurių vaikučiai nenutolo nuo tėvų papročių ir mūsų mažutės, bet nuo senų seno užsilikusios genties. Jei ta siaubinga amerikonizmo banga neatplėšė nuo lietuviško kamieno tavo atžalyno, tai tu esi laimingas ir tikrai gali, ranką ant širdies padėjęs, pasakyti: „kogi man daugiau reik". Nes juk bus, kas gyvena ir po mūsų.

Brockton, Mass. J. Valiūnas

VISVIEN SĖKMĖS LINKI

(*AKIRAČIAI aplamai*)

Prašau AKIRAČIUS nesiųsti, noriu baigti prenumeravimą. Laikraščiui visvien linkiu gerai gyvuoti.

Jūsų nuolatinis nagrinėjimas, be nuolaidumo, tos pačios jautrios Temos, mane nebeįdomina. Vietinė spauda tai irgi atlieka. Pagaliau „Lietuvos keliu" leidinys (Sidney, birželio 15 d.) ir *Tėviškės Aidai* atstovauja ir mano nusistatymą.

Australija Dr. K. Zdanavičius

POKALBIS SU SAGIAIS

„TALENTO Y COLOR"

Iš Klivelando parsivežiau didelį glėbį laikraščių iškarpų. Gaila, kad daugumos jų negaliu perskaityti. Mat ispaniškai nemoku. Kaip ir ta Klivelando dienraščio The Plain Dealer *su mūsiške Grandinėle Venecuelon ir Kolumbijon pasiųsta korespondentė Jane Scott, tų straipsnių turinį tegaliu suvokti iš dažnai vartojamų žodžių a la „disciplina", „talento y color", „brillante", „magnifico". Ši amerikietė žurnalistė su pasididžiavimu straipsnį, parašytą sugrįžus iš gastrolių, pasirašo „parttime Lithuanian". Gi kituose straipsniuose patiekia visą eilę iškilių asmenų atsiliepimų apie Grandinėlės pasirodymus. Juos bene geriausiai charakterizuoja JAV ambasados spaudos skyriaus valdininko Walter Bastian žodžiai: „Šitoksai kultūrinis pasikeitimas mums atneša daug daugiau naudos negu šimto milijonų dolerių paskola šitiems kraštams..."*

To vakaro pokalbį su Sagiais kaip tik ir pradėjau, klausdamas apie išvykos idėją, rengėjus, lėšas bei parsivežtus įspūdžius.

— Atsiliepimai visur buvo itin palankūs. Savojo krašto kultūros ir padėties propagavime jaučiamės tikrai nemažai atsiekę... Niekas mūsų ten kitaip nevadino, kaip „lietuvišku tautiniu baletu". Tas „baletizmas" neturėtų būti neteisingai interpretuojamas, nes jie ten kiekvieną geresnį šokį baletu vadina.

— Išvykos iniciatorius buvo kunigas Tamošiūnas iš Medellino, Kolumbijoje. Kelionėmis Pietų Amerikoje rūpinosi vietiniai lietuviai, tačiau kelionei iš čia į tenai pinigus reikėjo patiems surinkti. Kainavo netoli dvidešimties tūkstančių. Apie devynis tūkstančius suaukojo lietuvių visuomenė, apie penkis tūkstančius turėjome savo kasoje uždirbę su pasirodymais čia, o likusius reikėjo sudėti kiekvienam asmeniškai.

— *Ar lėšų sutelkimui nepakenkė išvirkščia „propaganda" mūsų spaudoje? Turiu galvoje L. Vaičiūnienės straipsnių seriją ir vedamuosius* Naujienose?

— Žinoma, kad pakenkė. Net ir kaikurios Klivelandiečių grupės, kurios mus gerai pažįsta, pradžioje susilaikė ir savo aukas teįteikė, taip sakant, „paskutinę minutę"... Pietų Amerikoje praleidome dvyliką dienų. Davėme septynis koncertus Kolumbijoje ir Venecueloje. Toliau važiuoti neturėjome pinigų. Be to ilgesnėm gastrolėm nebebūtų buvę nė jėgų. Vis dėlto juk mes jauni žmonės, ne profesionalai... Abu kraštai, kuriuose koncertavome yra daug aukščiau jūros lygio negu JAV taigi oras dag retesnis ir dažnai programos metu teko naudotis deguonies tankais. Salės ten nevėsinamos, taigi reikėjo gana daug prakaito išlieti... Nekartą teko vakarykščio koncerto prakaitu permirkusiais rūbais šokti kitame koncerte... Beje, Bogotoje mus matė ir buvęs jūsų laikraščio redakcijos narys Raimundas Mieželis... Pas ponus Mieželius maloniai pasisvečiavome...

— *Grįžtant prie* Naujienų *ir Vaičiūnienės... Jums buvo padaryta daugybė užmetimų. Jūsų reakcijos spaudoje kaip ir neteko matyti...*

— Neturiu nė perdaug laiko, nė noro. Kada tik keliais žodžiais paneigiau aiškų melą ne tik kad neatsiprašė, bet dar visą seriją neįtikimiausių išvedžiojimų pažėrė. ...Žinoma, gausoje darbų visada gali ką nors rasti ne pagal savo skonį, supratimą ar nuotaiką. Bet ir nepasitenkinimą išreikštant reikia nuoširdumo, aiškumo, reikia įrodymų... Nestudijuojam mes nė Radio City stilių, nei Moisejevo plonybių, nei kitų šiapus ar apapus geležinės uždangos pasirodnačių ansamblių. Neturime tiek laiko. Viskuo domimės turimo laiko ribose, bet nieku nesekame. Mums bandoma prisegti kažkokie „svetimi pumpurėliai", net nepaaiškinant, kas jie tokie yra...

— Kada dabartinių Grandinėlės šokėjų dar šioje žemėje nebuvo, aš Mąjoriškių kaime stebėjau vyrus ir mergaites šokant. Mačiau tvirtom vyrų rankom pakeliamas merginas, mačiau klumpėtas kojas sukančias ratelius, gėrėjausi tvirta daina žaidimą žaidžiant, mačiau prakaituotus, o laimingus skarotų šešiolikinių veidus. Tai buvo šilti, natūralūs, pilni gyvybės ir džiaugsmo šokiai. Toks man ir liko lietuviško šokio vaizdas ar įspūdis: jaunas, nuoširdus, tvirtas, šiltas, atviras, lengvas, kur figūrų grakštume, brėžinio ryškume išsakoma mintis, kur lieka vietos ir juokui ir ašarai, kur savo laiku ir savo vietoje telpa ir tėvai ir vaikai. Šokis, kuris atėjo iš gyvenimo ir turi likti gyvenimu.

„Žinoma, „Grandinėlės" sceninis šokis yra išradingesnis už tuos, kuriuos šoko mano tėtis. Ir judesiu, ir brėžiniu, ir figūrų gausumu."

— Žinoma, Grandinėlės sceninis šokis yra išradingesnis už tuos, kuriuos šoko mano tėtė. Ir judesiu, ir brėžiniu, ir figūrų gausumu. Bet tai natūralu. Mano tėtis šoko ir gyveno sau, šokiu sau kūrė nuotaiką. Grandinėlė šoka žiūrovui, patogiai įsitaisiusiam savo kėdėje, už šitą malonumą susimokėjusiam. Ir tai ne paprastam ano meto žiūrovui, bet praprususiam, reikliam. Jam sudominti nebeužtenka penkių porų suktinio. Kaip tas žiūrovas, taip ir mūsų šokis, kaimo žmonių augintas per mokyklų, organizacijų mėgėjų ir profesionalų pasirodymus perėjo į šokių aikštes, amfiteatrus, ištaigingas teatrų scenas. Jo tikslas pasidarė nebe nuotaikos susikūrimas pačiam sau, o koncertinei pramogai pasinešusiam žiūrovui. Grandinėlė neateina į tą žiūrovą prašydama jo pasigailėjimo, bandydama apeliuoti vien į jo patriotinius jausmus. Ji nori jį sudominti, patraukti, sudaryti įspūdį, kuris išliktų po daugelio metų. Galvoti, kad dėl to Grandinėlė parsidavė Maskvai, seka Prągą ar New Yorko Radio City yra neteisinga, nelogiška ir užgaulu. Scena juk nėra muziejus. Kodėl gi scenoje, įspūdžio sustiprinimui negalima vienam šokiui panaudoti vieno stiliaus, vieno sukirpimo ar net spalvos rūbus? Ypač suprantant, kad kaip tik čia tas būrys merginų iš tikrųjų atstovauja vieną merginą?

A. SAGIENĖ: Rūbais daugiausia rūpinausi aš. Stengiuosi, kad Grandinėlė turėtų kiek galint tikresnius, gražesnius, įvairesnius rūbus. O tai nelengva. Merginai kostiumą išausti kainuoja maždaug du šimtai dolerių. Gi ir tų sudėję, neturime tiek, kad suspėtų viską laiku ir mums reikalingais kiekiais padaryti. Menas, žinoma, nėra mano sritis. Dažnai tenka remtis knygomis...

..Ant stalo atsiranda Tamošaičių „Sodžiaus meno" leidinių serijos, Michalinos Glemžaitės „Lietuvių tautiniai drabužiai", „Lietuvių liaudies meno" albumai, daugybė spalvotų atviručių, vaizduojančių Lietuvos berniokus ir mergaites įvairių provincijų tautiniais drabužiais.

A. SAGIENĖ: Grandinėlės kūrimosi pradžioje kreipiausi į dailininkę Tamošaitienę. Ji tuo laiku sirgo ir rekomendavo savo mokinę Aldoną Vaitonienę, gyvenančią Toronte, Kanadoje... Kiekviena šokėja, įsijungdama į mūsų grupę, turi turėti austą reprezentacinį lietuvišką tautinį kostiumą. Bet, žinoma, su juo ne kiekviename šokyje rodomės.

LIUDAS SAGYS: Mėginam daugeliui šokių turėti atskirus charakteringus rūbus. Taigi, šalia pagrindinių tautinių kostiumų turime dar apie du šimtus atskirų vienetų. Tai grupės nuosavybė. Juos vežiojamės į koncertus čia. Ir į Pietų Ameriką buvome nusivežę... Dar neišpakuoti garaže tebeguli...

A. SAGIENĖ demonstruodama: Čia, va, Lenciūgėlio rūbai. Visi jie tautiniai, bet vyrauja geltona spalva. Kituose — dominuoja kitokios spalvos. Kuskinėlį, pavyzdžiui, šokame klaipėdiečių tautiniais rūbais, nes tai tos provincijos šokis.

L. SAGYS: Principe, kiekvienam šokiui norime duoti charakteringą spalvą. Gyvenime gal taip nebūtų, bet scenoje — labai padeda atskirti vieną šokį nuo kito...

A. SAGIENĖ: Kaip rūbus darom? Sagys man pasako, kad va šitam šokiui norėčiau tokių ir tokių rūbų. Tada ieškau medžiagos. Kadangi tai tik sceniniai rūbai — jie nebūtinai turi būti ištisai austi. Medžiagų pavyzdžius siunčiu Vaitonienei, ji nustato sijonų ilgumą, platumą, kitokius dalykus, priaudžia reikalingus priedus ir nurodo kaip siūti. Siūva dažniausiai ponia Kazlauskienė čia Klivelande. Paskui ponia Vaitonienė vėl atvažiuoja pažiūrėt, arba bent iš nuotraukų patikrina... Pas mus nieko nedaroma atsitiktinai, viskas apgalvojama, apsvarstoma, daug kartų bandoma... Mano skoniui ponia Vaitonienė — pati spalvingiausia audėja... Va, pažiūrėkit, kaip atrodo jos išausti sijonai, prijuostės, bliuskučių rankogaliai...

L. SAGYS: Stilizuotų, vien kuriam nors šokiui naudojamų drabužių mes nė nevadinam tautiniais...

— Šios mėlynos tautiniai ornamentuotos suknelės projektą, mums paprašius, sukūrė dail. Nijolė Vedegytė-Palubinskienė. Ponia Vaičiūnienė savo straipsniuose ją pavadino rusišku sarafanu... Ne-patiko ji ir Pauliui Jurkui: perryški spalva, nelietuviškas charakteris. O man — patiko. Mes ir tenorėjome paprasto, patogaus, kasdien nešiojamo drabužio šokti ne tautiniam, bet paties mano tautiniais motyvais sukurtam šokiui...

A. SAGIENĖ: Čia — Klumpakojo rūbai, daryti darbo drabužių pavyzdžiu. Taip vilkėjo Žemaitijos merginos potalkių šokiuose. Ir jų sukirpimas ir sudarymas buvo p. Vaitonienės patikrinti. O klumpės — autentiškos; iš Lietuvos. Žiurstai — p. Vaitonienės austi. Tačiau poniai Vaičiūnienei atrodo, kad šitaip tik kolchozininkės Lietuvoje nešioja...

L. SAGYS: Aš iki dvylikos metų kaime nešiojau klumpes ir merginas tik su skarelėmis mačiau... Žemaičiai savo šokius šoko žemaitiškai, o kapsai — kapsiškai pasirėdę... Kada kanadiškoji mūsų tautinių šokių grupė neseniai buvo Paryžiuje ir matė vengrus kiekvieną šokį šokant kitokiais drabužiais, grįžę jais stebėjosi. O iš tikrųjų — nereikėjo. Jie mat kiekvienos provincijos šokį šoko kaip tik su tos provincijos tautiniais drabužiais. Taip daryti ir mums būtų tikslu, tik gerokai perbrangu...

— Kaip matote, mes nieko neturime dirbtino. Visos skrybelės — lietuviško šiaudo... visos juostos — rankomis austos...

Paklausiau L. Sagio apie lietuvių tautinių šokių praeitį, jų atgimimą teatrų scenose ir vos nepasigailiu paklausęs: kiek, palyginant trumpa ši istorija bebūtų, ji vis dar perilga šio riboto pašnekesio rėmams...

L. SAGYS: Kiek man teko skaityti, pirmosios žinios apie lietuvių laidojimo papročius ir žaidimus yra užrašytos anglų keliautojo Wulfsteino... Seniausi šaltiniai apie lietuvių ratelius yra maždaug iš 13-14 šimtmečio... Betgi tie senieji šaltiniai neduoda pakankamai duomenų rateliams žaidimams ar šokiams suvokti. Tik iš 17 amžiaus aprašymų galima šiek tiek suprasti, kaip vienas ar kitas šokis atrodė... M. Pretorijus — 1690 m. — aprašo tris prūsų lietuvių vestuvinius šokius: Jungą, Skrybelių šokį ir Rūtų vainiką... L. Jucevičius savo knygose (1839) aprašo Blezdingėlę, Kirvį ir dar keletą šokių...)

— Lietuvai atgavus nepriklausomybę buvo stipriau sukrusta rinkti įvairią liaudies kūrybą. Šokius ir žaidimus užrašinėdami, daug pasidarbavo kūno kultūros mokytojai, studentai ir moksleiviai, kurie šokius užrašydavo iš kaimo žmonių pasakojimų arba juos išmokdavo ir mokydavo kitus... Gana stipri mergaičių šokėjų gru-

L. Sagiui kalbant, ponia Aleksandra demonstruoja vis naujus įvairių spalvų, įmantriausiais raštais išvedžiotus rūbus.

(Tęsinys 14 psl.)